

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

BESCHOUWING
VAN HET
WEZEN EN DEN AARD
DER
TIEN REDEDEELEN
ONZER MOEDERTAAL,
DOOR
H. M. LABBERTÉ.

TE TILBURG,
TER DRUKKERIJ VAN A. VAN DER VOORT & ZONEN.

1853.

10475

1197

D. 39

BESCHOUWING

VAN

HET WEZEN EN DEN AARD

DER

TIEN REDEDEELEN ONZER MOEDERTAAL,

DOOR

H. M. LABBERTÉ.

Met een Voorrede van Dr. A. DE JAGER.

TE TILBURG,

TER DRUKKERIJ VAN A. VAN DER VOORT & ZONEN.

Voor Rekening van den Schrijver.

1855.

Geen Exemplaar wordt voor echt erkend, ten zij geteekend:

N. v. N. Lubbers.

AAN

HET SCHOOLONDERWIJZERS-GEZELSCAP

TE

TILBURG

wordt dit werkje

uit ware achting en innige vriendschap

OPGEDRAGEN

DOOR

Den Schrijver.

VOORBERIGT.

Door de bereidwilligheid van een in mij belangstellenden voorstander onzer letterkunde, wien ik deswege openlijk mijn dank betuig, werd mij de toegang tot zijn rijke bibliotheek geopend, waardoor ik mij in de gelegenheid gesteld vond, geschriften over de taal, die ik zelf niet bezat, van hem ter lezing te ontvangen.

Om het gemis dier belangrijke werken te vergoeden en het gelezene mijn blijvend eigendom te doen zijn, hield ik, voornamelijk van voor mij nieuwe opmerkingen en beschouwingen van taalkundige quaestiën, in mijn adversaria aantekeningen, die mij als herinnerings-middelen immer te stade kwamen. Doch geen gedachte had ik tot het schrijven dezer bladen gevormd, en nimmer zou ik, daar mij bewust is, hoeveel doorwrochttheid van behandeling de kritiek, bij den vooruitgang der taalwetenschap, eischt, tot het zamenstellen en uitgeven dezer bladen besloten hebben, ware ik niet herhaaldelijk door hem, die mij zijn veelvuldige geschriften ter lezing gaf, aangespoord, om een gedeelte mijner studie-uren, aan de beoefening van andere wetenschappen gewijd, tot het vervaardigen van het thans verschijnende werkje af te zonderen.

In hoeverre het den beoefenaars der taalkunde welkom zij, laat ik aan het welwillend oordeel van Heeren Recensenten over, wier bescheidene aanmerkingen en heusche teregtwijzingen ik op dezen mijnen arbeid verwacht, om daarvan bij een herdruk van dit boek, zoo die immer noodig mogt zijn, een dankbaar gebruik te kunnen maken.

Evenwel mag ik niet verzwijgen, dat ik zelf door de bewerking der tien partes orationis veel geleerd heb. Of het daarom nut zal stichten, wil ik niet beoordeelen; alleen uit ik den wensch, dat dit boek als een bijdrage tot de kennis en waardering onzer voortreffelijke moedertaal moge dienen. Dit te ervaren, zou mij welligt tot het leveren van andere bijdragen aansporen.

Tilburg, Mei 1858.

H. M. LABBÉRTÉ.

Moge het waar zijn, dat dikwerf één enkel genie, meer dan veel beoefenaars te zamen, de wetenschap vooruit brengt: het is aan de andere zijde evenmin te loochenen, dat haar bloei ook in verband staat met het getal van hen, die zich op haar toeleggen. Doen de diepgaande navorsingen des eenen haar in grondigheid en uitgebreidheid winnen: de vlijtige pogingen van vele anderen zijn dienstig, om verscheidenheid en bruikbaarheid bij hare toepassing te bevorderen.

Uit dien hoofde was 't mij aangenaam kennis te maken met de grammatische proeve van den heer LABBERTÉ. Door wie belang stellen in den bloei onzer vaderlandsche taalkunde is 't niet onopgemerkt gebleven, dat in de laatste jaren onder ons de toeleg is aangewakkerd, om de hier en elders ontsloten bronnen ten nutte van het algemeen aan te wenden; en moest gedurende eene lange tijdruimte het boek van WEILAND schier de eenige handleiding blijven voor wie de taalregels wenschte te leeren kennen, men mag zeggen, dat er thans verschillende geschikte wegwijzers op dat gebied bestaan. Ons aantal spraakkunsten is intusschen nog niet zóó groot, dat voor eene nieuwe geene plaats meer zijn zou, en ik vertrouw, dat de pogingen van den heer LABBERTÉ, om de uitkomsten van het onderzoek onzer taalgeleerden aan zijne landgenooten te doen kennen, op waardering en aanmoediging aanspraak hebben.

Door hem uitgenoodigd, om den eersteling zijner studiën bij het publiek door een woord als in te leiden, heb ik te minder gearzeld aan dat verlangen te voldoen, dewijl de verdiensten van zijn arbeid zelve voldoende aanbeveling met zich voerden. Het gedeelte toch, dat ik van des Schrijvers beschouwing onzer Rededeelen onder de oogen heb gehad, scheen mij toe, zich door degelijkheid te onderscheiden, en zeer wensch ik, dat hij zich in het wél slagen van de uitgave zijner proeve moge verblijden. Hij zou zich daardoor gewisselijk aangespoord zien, om ons ook andere, betrekkelijk minder bearbeide gedeelten onzer spraakkunst, met evenveel zorg behandeld, te schenken.

Dr. A. DE JAGER.

Rotterdam, Mei 1853.

INLEIDING.

ALGEMEEN OVERZICHT DER REDEDEELEN

EN DER

SPRAAKKUNSTIGE BETREKKINGEN.

Iedere volzin houdt een gedachte in, en bestaat eigenlijk maar uit twee bestanddeelen, waaraan twee hoofdsorten: het onderwerp en al wat daarvan vermeld wordt, beantwoorden.

Het onderwerp der rede beduidt een zelfstandigheid, en wordt, als haar naam, zelfstandig naamwoord genoemd, b. v. *mensch*, *deugd*, *rivier*, *dorp*, *leeraar*, enz. Het woord, dat den toestand van het onderwerp regtstreeks, d. i. zonder koppeling, voorstelt, of dat een zich in den tijd verwezentlijkende eigenschap aan de zelfstandigheid toevoegt, heet bij ons werkwoord, b. v. *smeeken*, *stroomen*, *geven*, *zaaijen*, *verlichten*, enz. Duidt het woord een eigenschap of hoedanigheid aan, die als iets blijvends aan het zelfstandig naamwoord wordt toegevoegd, dan heet zoodanig woord bijvoegelijk naamwoord; dit kan zonder of met verbinding van het werkwoord *zijn*, *worden*. *schijnen* of *blijven* optreden, b. v. *de vergankelijke wereld*, *de wereld is vergankelijk*, enz. Vermelden zoodanige woorden geen omschrijving der zelfstandigheid, maar wel eener werking of hoedanigheid, dan noemt men ze bijwoorden, b. v. *de arbeider werkt ijverig*, *de ijverig werkzame arbeider*, enz.

Indien een zelfstandig naamwoord, onverschillig of het een persoon of zaak vertegenwoordigt, verzwegen, en door eenig ander woord vervangen wordt, zoo dat dit de plaatsbekleeder van gene is, dan bekomt men een voornaamwoord, dat, in zoo verre het voor een zelfstandigheid optreedt, zelfstandig voor-

naamwoord wordt genoemd, b. v. *ik, hij, wij*, enz. Wordt daarentegen een verzwegen zelfstandigheid nader kenbaar gemaakt, zoo heet het woord, dat deze rol vervult, bijvoegelijk voor-naamwoord, b. v. *mijn, haar, deze, die, gene, welke? wie?* enz. Eenige overeenkomst met de bijvoegelijke voor-naamwoorden heeft het lidwoord, dat een zelfstandigheid door *de* en *het* meer bepalend en door *een* minder bepalend of algemeen aanwijst.

Woorden, die de betrekking tusschen de werking en de zelfstandigheid voorstellen, heeten voorzetsels, als: *in, voor, bij, aan, tegen*, enz., en die de hoeveelheid of den rang der voorwerpen aanduiden, telwoorden, b. v. *een, zes, tien, honderd, de eerste, de zesde, de tiende, de honderdste*, enz. Het woord, dat zinnen of (doch schijnbaar) zindeelen verbindt, noemt men voegwoord, b. v. *en, of, maar, dewijl*, enz.; terwijl dat, hetwelk geen begrip voorstelt, maar bloot de gewaarwordingen der ziel aangeeft, en als geen bestanddeel der rede uitmakende, buiten haar zamenhang blijft staan, tusschenwerpsel genoemd wordt, b. v. *ach! helaas! foei!* enz.

Het wordt echter door alle de ons bekende spraakkunstschrijvers onder de woordsoorten geteld, die zich ten getale van tien brengen, welke wij naar de gewone orde, waarin ze door velen, en ook door ons behandeld worden, hier zullen laten volgen, als: 1.) lidwoorden; 2.) zelfstandige naamwoorden; 3.) bijvoegelijke naamwoorden; 4.) telwoorden; 5.) voor-naamwoorden; 6.) werkwoorden; 7.) bijwoorden; 8.) voorzetsels; 9.) voegwoorden en 10.) tusschenwerpsels.

Deze worden wederom in veranderlijke en onveranderlijke rededeelen onderscheiden. Veranderlijke rededeelen zijn zoodanige woorden, die voor buiging vatbaar zijn; hiertoe rekent men: de zelfstandige naamwoorden, de lidwoorden, de bijvoegelijke naamwoorden (waaronder ook gemeenlijk de deelwoorden betrokken worden), de telwoorden, de voor-naamwoorden en de werkwoorden. Alle overige woordsoorten zijn onveranderlijk, d. i. ze kunnen verbogen noch vervoegd worden en zijn voor geen gewijzigden betrekkingsvorm vatbaar. Zoo zijn de bijwoorden (de verbuiging ter uitdrukking van de trappen van vergelijking afgerekend), de voorzetsels, de voegwoorden en de tusschenwerpsels onveranderlijke rededeelen.

De veranderingen der eerstgenoemde woordsoorten, welke in

een anderen uitgang of in een gansch gewijzigden vorm bestaan, naar de onderscheidene betrekkingen, waarin deze voorkomen, noemt men in 't algemeen *buiging*. Meer bijzonder heeten de veranderingen der naamwoorden en der woordsoorten, die met deze overeen stemmen, *declinatie*, d. i. *verbuiging*; bij de werkwoorden wordt de vormverandering *conjugatie* genoemd, welk woord men gemeenlijk door *vervoeging* vertolkt.

De beginselen, waarop de buiging der woorden berust, zijn :

A. Bij de naamwoorden :

1.) De geslachtonderscheiding, welke haar grond heeft in de waarneming van tweederlei kunne bij alle levende wezens; doch daar men van eenige voorwerpen geen helder denkbeeld had, of sommige dier voorwerpen onwaardig keurde, een geslacht aan te nemen, zoo ontstond, in den vorm der bijvoegelijke naamwoorden, het onzijdige geslacht. De geslachten der zelfstandige naamwoorden regelen niet alleen de buiging, welke deze ondergaan, maar drukken daarenboven het verband uit, waarin de bijvoegelijke naamwoorden, het lidwoord, de telwoorden en de bijvoegelijke voornaamwoorden tot het zelfstandig naamwoord staan; deze verandering naar het geslacht van het naamwoord noemt men *motie* d. i. *beweging*.

2.) De getalonderscheiding of het enkel- en meervoud. Zij ontstaat uit de betrekking tot één of meer zelfstandige dingen, die al of niet in getale aanwezig zijn en gedacht kunnen worden. De meervuldigheid wordt door een verandering, in de toevoeging eens uitgangs bestaande, aangewezen, b. v. *deur*, *deur* en, *behoefte*, *behoefte* n, *bezem*, *bezem* s, *kind*, *kinderen*, enz.

3.) De naamvallen. Deze worden uit het verband voortgebragt, waarin eenig zelfstandig naamwoord tot het werkwoord staat; zij drukken deze overeenkomst door vormverandering uit, welke in onze taal door het aannemen van een of andere letter aan het lid- of voornaamwoord beteekend wordt. Men onderscheidt gemeenlijk vier naamvallen, als den *nominatief*, den *genitief*, den *datief* en den *accusatief*, terwijl men den *vocatief* met den *nominatief* vereenzelvigt; ofschoon de vijfde naamval een van den *nominatief* onderscheiden begrip medebrengt, daar hij bloot het wezen of voorwerp, waaraan de gedachte verbonden is, noemt.

B. Bij de bijvoegelijke naamwoorden :

1.) De trappen van vergelijking of van beteekenis. Deze zijn tweederlei, t. w. de vergrootende trap, die een verhoogde mate der hoedanigheid voorstelt, als: *liefdadiger, rijker*, enz., en de overtreffende trap, die een hoedanigheid in de hoogste mate aanduidt, als: *liefdadigst, rijkst*, enz. Sommige bijwoorden dulden deze buiging ook, als: *laat, later, laatst*.

2.) De overeenstemming met het zelfstandig naamwoord, wanneer zij attributief gebruikt worden, waardoor beide woordsoorten tot één begrip vereenzelvigd zijn, b. v. *een dapperen krijgsman trof ik aan*.

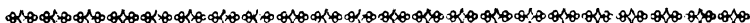
C. Bij de werkwoorden:

1.) De personen. Er zijn, ten aanzien van den persoon des sprekers, zes gevallen mogelijk: de spreker kan zelf het onderwerp der rede zijn; hij kan tot iemand het woord rigten, en eindelijk van een wezen of voorwerp buiten hem en den aangesproken persoon gewagen. Verder kan de spreker meer personen met zich insluiten, tot meer dan één persoon spreken, en een meertal van personen of voorwerpen buiten hem en den aangesproken persoon het onderwerp der gedachte zijn.

Voor dit dubbele drietal van gevallen bezit onze taal vele voornaamwoorden, die den vorm van 't werkwoord wijzigen, b. v. *ik leef, gij leeft* (oul. *du leeftst*), *hij, zij, men, het, deze, die, gene leeft* voor 't enkel- en *wij leven, gij leeft, zij, deze, die, gene, de zoodanigen*, enz. *leven* voor 't meervoudig getal.

2.) De tijdsbepaling. Een handeling kan met betrekking tot den tijd, waarin 't gesprek voorvalt, als tegenwoordig, verleden of toekomstend voorgesteld worden, en deze drie verschillende tijdpunten drukt men door bepaalde woordvormen of door hulpwerkwoorden uit. Bij de ongelijkvloeiende of sterke werkwoorden wordt de betrekkelijk tegenwoordige tijd door verandering van wortelvocaal aangewezen, doch bij de gelijkvloeiende of zwakke werkwoorden door toegevoegde uitgangen, als: *ik prees, ik hoorde*; terwijl de tegenwoordig- en betrekkelijk verleden tijd door *hebben* en *hadden* en het verledene deelwoord des werkwoords, als: *ik heb, ik had geprezen, gehoord*, en de toekomstende tijden door middel van *zullen* (dat eigenlijk *schuldig zijn* beteekent) en het werkwoord in den tegenwoordigen, of verleden tijd der onbepaalde wijze gevormd worden, b. v. *ik zal prijzen, hooren, ik zal geprezen, gehoord hebben*.

3.) De wijzen. Deze zijn vijfderlei, t. w. de onbepaalde, de gebiedende, de aantoonende, de aanvoegende en de voorwaardelijke wijze. De eerste duidt een werking in een algemeenen zin met betrekking tot den tijd, waarin zij voorvalt, aan, als: *ik wensch te hooren, gehoord te hebben, te zullen hooren*; de tweede stelt een verzoek, bede, gebod of bevel, tot den aangesproken persoon of personen gerigt, voor, b. v. *geef, geeft*; de derde duidt een handeling als zeker en als 't ware met den vinger aanwijsbaar aan, b. v. *ik ben gezond, hij beoefent de aardrijkskunde*, enz.; de vierde stelt een handeling voor, die iets twijfelachtigs, onzekers bevat, b. v. *ik geloof, dat hij ziek zij*, en de laatste duidt een voorwaarde aan, waarop een andere, daarvan afhankelijke, werking geschieden kan, b. v. *ik zoude u bezocht hebben, ware ik door tijdsgebrek niet verhinderd*.

OVER DE REDEDEELEN IN HET BIJZONDER.

OVER HET LIDWOORD.

Het lidwoord of ledeken is een vormwoord, hetwelk vóór het zelfstandig naamwoord geplaatst wordt, om bepaalde voorwerpen aan te duiden. Een zelfstandig naamwoord van het lidwoord vergezeld, duidt een bijzin aan, die er onder verstaan wordt; zoo zegt, b. v. *de held* zoo veel als *de held, dien gij wél kent*. Het is een soort van voornaamwoord, hetwelk een relatief begrip medebrengt; van daar, dat oulings *die* en *de* onverschillig gebruikt werden, b. v. *die Grave lach op de Merwede. Willebroerde, de* (*) *eerst bekeerde die Vriesen*, welk gebruik nog in zamenstellingen, als daar zijn: *der halve, des wege, des tijds, des verkiezende, des verwonderd zijn*, is tot stand gebleven. Het drukt het geslacht,

(*) « Men moet dan niet simpeljk leezen *de*, maar even of *er*, met nadruk, stondt, *de* », zegt de geleerde HUYSCOOPER.

het getal en den naamval door verbuigingsvormen uit, ja! waar het zelfstandig naamwoord die onaangewezen laat, wijst het lidwoord die aan, waarom men dit vormwoord ook wel *geslachtswoord* genoemd heeft. Het onzijdig geslacht is voor geen buiging vatbaar, dan voor zoo verre men het een geslacht doet aannemen. Het ontleende zijn ledeken aan het onzijdig bijvoegelijk voornaamwoord *dat*, hetwelk, met verzwakte vocaal en afgeworpen *d*, *et* werd, dat de aspiratie aannemende, *het* opleverde. Hieruit verklaart zich, waarom men voorheen dikwerf *dat* gebruikte, waar wij thans *het* bezigen, als: *dat eerste gebodt*. Gebogen naamvallen zijn *het* alzoo niet eigen; men zegt uit dien hoofde: *van, aan, met, onder, op, over het paard*. Doch het is aangenomen, in een deftigen stijl, buiten den nominatief en den accusatief, *het* in het mannelijk geslacht te stellen, als: *des paards, den paarde* (welk laatste echter thans minder gebruikelijk is); zoo ook in het meervoud (anders is er geen meervoud voor) *de paarden, der paarden, den paarden*.

De verkortingen van *de* tot *d'* voor een klinker, en de afklamping der *h'* van *het* zijn in poëzij dikwerf noodzakelijk voor de versmaat; in proza worden ze thans, schoon *d'* minder, ook aangehouden; *het* tot *'t* is gewoon, doch meestal, hoewel buiten noodzakelijkheid, na een voorzetsel, inzonderheid, wanneer het zelfstandig naamwoord met een zelfklinker aanvangt, en om een spoedig terugkeerend *het* te vermijden, als: *in 't land, op 't veld, bij 't werk, voor 't oog, het is 't paard van mijn buurman*, enz. Doch men bedenke wel, dat dit bloot verkiezing is!

Het meervoud van alle geslachten is het zelfde: *de, der, den, de*, zoowel voor 't mannelijk als vrouwelijk geslacht. Daar zijn er, die in den derden naamval meervoudig van 't vrouwelijk geslacht *der* bezigen, en voor die schrijfwijze aanvoeren: «het taal-eigen vordert *der* of *aan de*, hetwelk ook door het gebruik voorgestaan wordt»; doch dit is historisch bewezen, alleen geldig te zijn voor den enkelvoudigen datief van het vrouwelijk zelfstandig naamwoord, dien men, wijl het in dien naamval ook op *en* uitging, b. v. *te r kerken gaan*, met dien zelfden naamval meervoudig verward heeft, welken men in 't Middel-Nederlandsch dus schreef: «*in dese n heilige n tiden, met sine n scaren, te n selve n stonden, van alle n siden, van de n vlaemsche n scaren*»; zoo dat *en* het gebruik *en* het onomstootbaar taaleigen *den* voor datief

van alle geslachten stellen. Deze datievorm verschaft bovendien het voordeel, dat onze declinatie voor het meervoud op een en de zelfde leest geschoeid is, b. v.

MANNELIJK.	VROUWELIJK.	ONZIJDIG.	MEERVOUD.
<i>Enkelvoud.</i>	<i>Enkelvoud.</i>	<i>Enkelvoud.</i>	<i>Voor alle geslachten.</i>
N. <i>de.</i>	N. <i>de.</i>	N. <i>het.</i>	N. <i>de.</i>
G. <i>des.</i>	G. <i>der.</i>	G. <i>des.</i>	G. <i>der.</i>
D. <i>den.</i>	D. <i>de, der.</i>	D. <i>den, het.</i>	D. <i>den.</i>
A. <i>den.</i>	A. <i>de.</i>	A. <i>het.</i>	A. <i>de.</i>

Het telwoord *een* is eigenlijk geen lid- of geslachtswoord, daar het nimmer een bijzin onderstelt, het meervoud mist en in 't Grieksch, volgens deskundigen, niet uitgedrukt wordt; maar het bekwaam van lieverlede de waarde van het lidwoord, omdat, daar het eigentlijke lidwoord immer zonder relatieven bijzin kon gebruikt worden, men het als een bijvoegelijk woord beschouwde, hetwelk het naamwoord vergezelt, om insgelijks een bepaald voorwerp aan te duiden; doch alsdan mist het allen klem en wordt zonder accent, flauwelijk, uitgesproken.

Het is, uit dit oogpunt beschouwd, gansch verkeerd, het lidwoord *een* noodeloos te verlengen, wijl *eene* en *eenen* onwillekeurig het denkbeeld van *één eenige* opwekt, en aan dit *een* zekeren nadruk geeft, dien het niet hebben mag; bovendien is het uitrekken van *een* ondragelijk, daar het den volzin traag en slepend maakt; waarom men het, «gelijk dit ook door de beste sprekers vrij algemeen geschiedt», 'n behoort uit te spreken. (*)

«*Een* voor *eene, eenen*», zegt men, «*vernietigt* het onderscheid in de geslachten der woorden en de aanwijzing der naamvallen»; doch dit onderscheid wordt evenmin in nominativo en het meervoud aller geslachten zichtbaar gemaakt met *de*, als: *de boom en de plant, de boomen en de planten, der boomen en der planten, den boomen en den planten.*

Het aanwijzen der weggelaten uitgangen bij *een* door een apostrophus (') heeft geen nut, en is, in zoo verre men de weglating van *en* aanwijst, b. v. *een'*, en *eene* behoudt, een ongerijmdheid, daar de apostrophus zoo wel *e* als *en* vertegenwoordigt, b. v.

- » *Die* (de aangename lonkjes) *ge uit uw' glinst'rende oogjes schiet,*
- » *Verdrinken in een' tranenvliet.*»

(*) C. A. P. WEISSMAN DE VILLEZ, *Handleiding ter bevordering van het kunstmatig lezen*, een zeer uitmuntend en voortreffelijk werkje.

Kortom: zijn de uitgangen toonloos, of hebben ze geen nadruk der uitspraak, dan behooren ze weg te blijven en niet » zoo zwaar met klatergoud omboord te worden, wijl dit te schitterend is voor hun knechtslivrei.»

Een, onverlengd, is geen *nieuwigheid*, neen! men kapt *e* en *en* evenzeer van 't lidwoord af, als men die uitgangen van sommige bijvoegelijke naamwoorden afkapt, inzonderheid, wanneer deze op *el*, *en*, *er* uitgaan, b. v. « *Een* vergenoegder *en* aangename *grijsaard* heb ik nooit gezien. *Een* gelukkiger *vrouw* zal men niet ligt aantreffen”.

«'t Zou», zegt NYLOË, *Aanl. tot de Nederd. Taal*, a° 1725, «on-aangenaam klinken, als men zeide: *ene* vrou hadde *ene* moeder, *en* *ene* zuster, *en* *ene* dochter; ten ware *ene* op een getal zag, en aanwees, dat die vrou maar ene eenige zuster, ene eenige dochter hadde; anders luidt het beter: *een* vrou hadde *een* moeder, *en* *een* zuster, *en* *een* dochter.»

En raadpleeg zelfs de meest beschaafde, levende spraak! Zelden, 't is duizend tegen één, hoort ge iemand zeggen: *de* zoon zat in *eenen* hoek van *eene* kamer; wel kortaf: *de* zoon zat in *een* ('n) hoek van *een* ('n) kamer.

Er bestaat alzoo tweederlei soort van lidwoord: het eene (*de*, *het*) vooronderstelt, dat het voorwerp, waarvan gewaagd wordt, voorheên is aangewezen en bij den hoorder bekend is; terwijl het andere (*een*) onverschillig laat, welk bepaald voorwerp men zich voorstellen wil. Het eerste duidt een bepaald voorwerp bepaald aan, en wordt daarom *bepalend*, ook wel *aanwijzend*, lidwoord genoemd; het laatste duidt een bepaald voorwerp onbepaald aan, en wordt daarom *niet-bepalend*, *onbepalend*, ook wel *algemeen*, lidwoord genoemd.

Dit onderscheid zet onzer tale veel nauwkeurigheid en duidelijkheid bij, waardoor we in staat zijn, de fijnste zinsbepalingen aan te duiden, als: *de* zoon *des* koopmans, *de* zoon *eens* koopmans, *een* zoon *des* koopmans, *een* zoon *eens* koopmans. Ja, het lidwoord drukt op deze wijze fijne schaduwingen der gedachten in onzen stijl uit, en vermeerdert die, wanneer het zelfstandig naamwoord zijn weglating veroorlooft, om een *partitief* begrip voor te stellen; immers het levert een drierlei zin op, wanneer ik zeg: *geef* mij *het* brood, *geef* mij *een* brood, *geef* mij brood. Zonder eenig naamwoord worden de lidwoorden niet gebezigd, omdat ze in uitge-

breider zin als voorvoegsels kunnen beschouwd worden; wél geschiedt de weglating van het lidwoord van voor het zelfstandig naamwoord buiten het partitief begrip ook dán, wanneer het zelfstandig naamwoord uit zijn aard bepaald genoeg is, of wanneer het in een zeer bekenden en gemeenzamen zin optreedt, als: 1.) Vóór de namen van landen, steden, dorpen en personen, zoo ze, als ontleend aan adjectieven of gemeene substantieven, het lidwoord niet alreede voorop hebben, gelijk *den Haag, de Zwaluwe, de Lange, de Groot, de Beer, de Ruiter*, enz., b. v. *Duitschland, Londen, Dieren, Oldenbarneveld*, enz. Daarentegen zijn de namen der zeeën, rivieren, meren, golven en bergen steeds van het lidwoord vergezeld, b. v. *De Doode-Zee, de Wolga, de Bodensee, de Dollart, de Sudeten*, enz. 2.) Vóór naamwoorden, waarmede men iemand aanspreekt, zelfs dan, wanneer zij van een bijvoegelijk naamwoord vergezeld zijn:

« o Grootte Christus, eeuwig Licht,
Niets is bedekt voor Uw gezigt. »
« o Hemel, Aarde, Zee! hoe luid
Roept gij uws Scheppers glorie uit! »

Van daar, dat namen van bloedverwanten en van personen, die men gewoonlijk met hun titel aanspreekt, buiten den vocatief het lidwoord missen, b. v. *Vader is uit, Moeder is jarig, Meester is er, komt Dominé van avond thuis?* Even zoo laat men het lidwoord weg, wanneer de beroepsnaam door den persoonsnaam gevolgd wordt, b. v. *Keizer Karel slaat de legerbenden van Koning François*: doch dit geldt alleen ten aanzien van algemeen bekende personen, weshalve men van iemand, allen of velen zijner hoorders onbekend, sprekende, zeggen zal: *de koopman D. werd door eenige boosdoeners aangerand*, enz. 5.) Wanneer een naamwoord, dat een hoedanigheid beteekent, aan een individu wordt toegekend, als: *hij is schilder, hij wordt schilder; eens herder altijd herder; hij beschouwt hem als Christen, als mensch en als zeeheld; hij bejegt mij als vriend.* — Intusschen zegt men ook: *hij is een schilder*, hetwelk te kennen geeft, tot welke soort van menschen hij behoort, en alzoo noodzakelijk een persoon vertegenwoordigt; *hij is de schilder*, hetwelk den eigentlijken persoon voorstelt. Van daar, dat zulk een naamwoord, wanneer het een adjectief of ander bijvoegelijk woord bij zich heeft, *een* of *de* noodwendig bekoeft, b. v. *hij is een vermaard schilder, de vermaarde schilder, een schilder*

van verdiensten, de schikder van verdiensten. 4.) Wanneer twee of meer zelfstandige naamwoorden verwante of tegen elkander overgestelde, maar in alle geval tot één begrip te verbinden voorwerpen aanduidend, vereenigd worden, als: *vaderland en vorst, kerk en staat, ouden noch jongen, zuigelingen noch grijsaards.*

Buitendien kan het lidwoord ook weggelaten worden, wanneer zijn vorm de zelfde of nagenoeg de zelfde blijft, b. v. *de vrienden en vriendinnen, ik heb er een jongen en meisje ontmoet*, of wanneer de substantieven uitdrukkingen zijn van hoedanigheden, die als vereenigd in één persoon of zaak beschouwd worden, b. v. *de onderwijzer en koster onzer gemeente, de burgemeester en notaris te V.*, enz. Herhaalde men hier het lidwoord, dan zou men elke bijzondere hoedanigheid aan een verschillenden persoon of zaak toeschrijven, b. v. *de onderwijzer en de koster onzer gemeente, de burgemeester en de notaris te V.*

Van daar, dat achter het voegwoord *of* het lidwoord herhaald wordt, wanneer men verschillende subjecten op 't oog heeft, b. v. *de broeder of de zuster, de vader of de zoon*, enz.: doch integendeel weggelaten wordt, wanneer het onverschillig is, welk der heide substantieven men bezigt, b. v. *de tante of moei, de ertsen of metalen*, enz. — Insgelijks laat men het lidwoord weg, wanneer een substantief door een voorafgaand substantief in den genitief, bepaald wordt, b. v. *des menschen of 's menschen lust*, d. i. *de lust des menschen, des vorsten* of *'s vorsten kinderen*, d. i. *de kinderen des vorsten.*

Eindelijk vermelden wij de zamenkoppeling van het voorzetsel *te* met den datief van het lidwoord *de* tot *ten* en *ter*, d. i. *te den, te der*; welke vorming aantoon, dat uitdrukkingen als *ten uwen aanzien, ten dezen opzigte* daarom *te uwen aanzien, te dezen opzigte* behooren geschreven te worden, wijl eenig bijvoegelijk voornaamwoord geen lidwoord vóór zich duldt.

OVER HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD.

SOORTEN DES ZELFSTANDIGEN NAAMWOORDS.

Zelfstandige naamwoorden beduiden zelfstandigheden, hetzij het voorwerp zelfstandig zij, hetzij het als zoodanig gedacht

worde. Men verdeelt ze alzoo in concrete en abstracte zelfstandige naamwoorden. De concrete zelfstandige naamwoorden, als namen van werkelijk in de zinnen vallende voorwerpen, worden weder onderscheiden in soortnamen, verzamelnamen (collectieven) en stofnamen. Soortnamen zijn zulke namen van afzonderlijke wezens of voorwerpen, die zij met alle andere voorwerpen der zelfde soort gemeen hebben, b. v. *dorp*, *beeld*, *rivier*, *plaat*, *ring*, enz. Collectieven duiden een verzameling van afzonderlijk bestaande voorwerpen of wezens onder één geheel aan, b. v. *vee*, *ooft*, *stof*, *gebergte*, *voorgeslacht*, enz. Stofnamen duiden een stof in onbepaalde uitgestrektheid aan, zoo dat ieder deel, als toch nimmer een afzonderlijk voorwerp uitmakende, met den zelfden naam genoemd wordt, b. v. *water*, *ijzer*, *vuur*, *koren*, enz. In opzigt tot die namen, waardoor personen of voorwerpen van de zelfde soort, als: menschen, dieren, landen, plaatsen, bergen, rivieren, schepen, enz., van elkander onderscheiden worden, heeft behoefte en gebruik een onderscheiding van gemeene en eigen-namen of gemeene en eigene zelfstandige naamwoorden gevestigd, die echter niet in de natuur der taal gegrond is, daar de eigennamen in hun oorsprong deels gewone, hetzij concrete, hetzij abstracte substantieven, deels adjectieven zijn.

De abstracte zelfstandige naamwoorden, als benamingen van dingen, die niet op zich zelve bestaan, maar aan of in andere wezens gevonden worden, onderscheiden zich weder in namen van hoedanigheden, in namen van handelingen en in namen van toestanden.

Namen van hoedanigheden worden aan de voorwerpen als blijvend toegekend, b. v. *jeugd*, *hoogte*, *braafheid*, *wijsheid*, *dikte*, enz.

Namen van handelingen stellen het resultaat der werking zelfstandig voor, en beduiden het voorwerp, hetzij zonder voortduring, als: *komst*, *loop*, *val*, *slag*, hetzij met het bijdenkbeeld ener gedurige herhaling, als: *gewandel*, *geklop*, *gejuich*, *geritsel*, *geruisch*, enz.

Namen van toestanden stellen den toestand van eenig voorwerp zelfstandig voor, b. v. *ijver*, *vrees*, *dood*, *kennis*, enz.

Verder onderscheidt men nog oneigentlijke zelfstandige naamwoorden, dat zijn zulke rededeelen, welke geen zelfstandigheid aanduiden, maar zelfstandiger wijze gebruikt worden, b. v. het *schrijven*, het *goede*, het *ik*, het *ja*, het *neen*, een *maar*, het *voor-en-tegen*, het *goeden morgen*, enz.

STAMWOORDEN.

De zelfstandige naamwoorden worden, naar hun vorming, onderscheiden in stamwoorden, in afgeleide en zamengestelde woorden.

Stamwoorden zijn die woorden, welke, bij de verwijdering der voor- en achtervoegsels of der buigingsdeelen, niets anders dan het zakelijk deel of den naakten stam bevatten, b. v. in *maatschappijen* is *maat*, in *gelukzaligheid* is *luk*, in *bescheidenheid* is *scheid*, in *onverdienselijk* is *dien* het stamwoord.

De meeste stamwoorden zijn éénlettergrepig en worden, bij de berekening der woordgeslachten, voor de eersten gehouden, niet, wijl ook zij niet dikwerf tot eenvoudiger stamwoorden kunnen gebragt worden (*), maar wijl deze hoogere afstamming toch in 't algemeen voor min scherpziende oogen duister is, en men ze als de duidelijk te onderscheiden stamvaders der uit hen voortgesproten afgeleide woorden beschouwen kan.

Een diep indringende woordafleiding is de taak van geleerden, van veel omvattende taalnavorschers, die uit een aantal woorden bewezen hebben, dat elk rededeel, en dus ook elk zelfstandig naamwoord op een, hetzij nog in de taal bestaand, hetzij niet meer bestaand, bijvoegelijk naamwoord of werkwoord terug wijst; weshalve zij de ongelijkvloeiende of sterke werkwoorden en de bijvoegelijke naamwoorden voor de oudste rededeelen houden.

Dusdanige beschouwing der taal heeft het belangrijke voordeel, dat zij ons van de gepastheid en natuurlijkheid van een aantal benamingen vergewist; en is zoo gewigtig voor de taalkennis, dat onze verdienstelijke landgenoot LAMBERT TEN KATE *Hermiz.*, wien de eere toekomt, over honderd en dertig jaar, het eerst van alle Duitsche taalkenners de overoudheid der ongelijkvloeiende werkwoorden, « bij de vorige Grammatici als buitensporige verschouelingen beschouwd », aan 't licht gebragt te

(*) *Maat*, b. v., is een zelfstandig naamwoord, afgeleid van den betrekkelijk tegenwoordigen tijd van 't werkw. *meten*.

hebben, « de gantsche aflei-kunde met dien naem » wilde betitelen. Zoo is, b. v., *vierschaar* vijerschaar, regtbank, welke de vijers of twisters schaart of scheidt; *kermis* kerkmîs (*), daar oulings kerkelijke plegtigheden een menigte kooplieden en kramers ter plaatse, waar 't kerkfeest gevierd werd, deden bijeen komen, om er hunne waren te verkoopen; *bruidgom* bruidman, aanstaande man der bruid, als zamengesteld uit *bruid* en het oude *gomo*, dat in de Duitsche taaltakken *man* beduidt, enz. enz.

De verbale worteldeelen van *ongelijkvloeiende* werkwoorden zijn schier altijd moeilijk tot eenvoudiger stamwoorden te herleiden. Wie zegt ons, b. v., met zekerheid, waar de worteldeelen *slaap*, *drink*, *eet* of de werkwoorden *slupen*, *drinken*, *eten*, waarin *en*, volgens TEN KATE, WEILAND, LULOFS EN BILDERDIJK, een flectie- of buigingsdeel is, van komen? . . .

Hier verliest de afleiding door de afgetrokken bespiegelingen haar volkomene zekerheid: zoo dat wij, geen verdere, zekere afstamming kunnende aanwijzen, de woorden *slaap*, *drink*, *eet* voor stamwoorden erkennen, hetwelk zij in opzigt tot *slaperig*, *drank*, *aas* ook wezentlijk zijn.

Woorden, die bij den wortel de klankwijziging *d*, *t* of *st* aannemen, brengen wij liefst tot de afgeleide zelfstandige naamwoorden, waarover in 't volgende Hoofdstuk zal gehandeld worden.

AFGELEIDE NAAMWOORDEN DOOR ACHTERVOEGSELS.

Afgeleide zelfstandige naamwoorden zijn zulke woorden, die van hunne stamwoorden gevormd worden door voor- of achtervoegsels, die men er aan hecht. Door voor- of achtervoegsels verstaat men zoodanige grepen of letters, die op zich zelve geen zelfstandige kracht bezittende, *vóór* of *achter* aan 't zakelijk deel van stamwoorden gevoegd worden, om van een stam nieuwe woorden te vormen, wier beteekenis zich te gelijk min of meer van die der eerste woorden verwijdert.

(*) Gelijk verloop der *k* biedt *kerspèl* voor *kerkspaal* (d. i. *kerkgrens*) aan.

Men onderscheidt de *achtervoegsels*, waarover in dit hoofdstuk gehandeld wordt, in meer of min zelfstandige, naar mate zij al of niet een duidelijk erkensbare wijziging aan de beteekenis van den stam te weeg brengen, of de stam, van 't achtervoegsel be-roofd, al of niet een op zich zelve verstaanbaren zin oplevert. Van daar, dat ook sommige zelfde achtervoegsels, naar gelang hunner dienst, nu eens als meer, dan als min zelfstandig voor-komen; zoo is, b. v., *el* achter *klepel* een meer en achter *wervel* een min zelfstandig, *er* achter *gever* een meer en achter *zomer* een min zelfstandig achtervoegsel, enz. enz.

De min zelfstandige achtervoegsels zijn: *t* (*te*), *d* (*de*), *st*, *s* (*se*), *end*, *m* (*em*), *ng* (d. i. *ing*), *ig*, *ik*, *k*, *ie*, *w* (*w*), aan werk-woordsstammen, die door deze toevoeging zelfstandige naam-woorden doen ontstaan, als: *tucht*, *drift*, *vaart*, (*ge-*) *dachte*, (*ge-*) *boorte*, *maagd* (van (*ver-*) *mogen*, *teelen*), *weelde*, *mast*, *kist*, *reeks*, *glans*, *arend*, *ochtend*, *galm*, *worm*, *bliksem*, *bloesem*, *ket-ting*, *koning*, *honig*, *havik*, *deuwik*, *tolk*, *balk*, *merrie*, *kevie*, *zenuw*, *peluw*, enz.

De afgeleide woorden, op deze wijze gevormd, hebben een verscheidenheid van beteekenissen: zoo beteekenen sommige de handeling zelve, als: *tucht*, *drift*; andere het denkbeeldig pro-duct, als: *galm*, *glans*; weder andere het werkelijk product, als: *gedachte*, *reeks*; verder duiden eenige het voorwerp aan, tót het uitoefenen der handeling vereischt, als: *smidse*, *vaart*, en weder andere het handelend voorwerp, als: *maagd*, *koning*; terwijl wederom eenige meer dan ééne beteekenis in zich ver-eenigen, als: *vaart* voor het varen en de vaart zelve, *drift* voor het drijven en het gedrevene (b. v. *een drift ossen*), enz.

Een tweede soort van afgeleide zelfstandige naamwoorden met minder zelfstandige achtervoegsels voorzien, is waarneembaar in zulke woorden op *en*, *el* en *er*, waarin deze uitgangen geenerlei bepáalde wijziging aan 't stambegrip veroorzaken, als: *keuken*, *varken*, *wervel*, *drenpel*, *veder*, *zomer*, enz.

Van de meer zelfstandige achtervoegsels strekken tot vorming van zelfstandige naamwoorden: *and*, *dom*, *e* (*te*), *el* (*eel*), *sel*, *er* (*aar*, *erd* (*t*), *aard* (*t*), *naar*) *ier*, *nier*, *ster*, *es*, *heid*, *ij* (*nij*, *erij*), *in*, *ing*, *je*, *ke*, *lijn*, *ling*, *nis*, *schap* en *aadje*, b. v. *vijand*, *rijkdom*, *hoogte*, *sleutel*, *tooneel*, *bloesel*, *spreker*, *leeraar*, *lom-perd* (*t*), *veinzaard* (*t*), *tollenaar*, *tuinier*, *hovenier*, *schrijfster*,

dichteres, wijsheid, koopvaardij, woostenij, boekerij, koningin, verzoening, hondje, boekse, vogelijn, leerling, duisternis, blijdschap, boschaadje, enz.

Van deze uitgangen vormen *e (te), dom, heid, ij, ing, nis, schap* en *aadje* abstracte, al de overige concrete substantieven, welke wij eerst zullen beschouwen.

De uitgang *and* in *vijand, heiland, trawant, dwingeland* is, even als *ond* in *avond*, de door klankverwisseling vervormde uitgang van het tegenwoordig deelwoord, dien men niet met den uitgang *end* in *arend, ochtend* verwarren moet, waarin de *n* een euphonisch invoegsel is. Onvervormd komt die participiale uitgang in *vriend* (d. i. *vrijend*) voor.

Het zelfstandig achtervoegsel *el*, dat zelfstandige naamwoorden van werkwoorden vormt, zet aan verscheiden woorden de beteekenis of het begrip van een werktuig bij, waarmede dat verricht wordt, wat de stam aanwijst, b. v. *steutel, lepel, beitel, klepel, ketel, gordel, hevel, schoffel, scheuvel, vleugel, nadel (nauld), vlegel*, enz. zijn de werktuigen of middelen, waardoor men *sluit, lept* (d. i. *schept* of *opslorpt*, b. v. *water leppen*), *bijt* (d. i. *hakt, inboort*), *klept, kookt, gordt, heft, schuift, glijdt, vliegt, naait, zwaait*, enz. Doch aan honderden woorden daarentegen brengt het geenerlei duidelijk erkenbare wijziging te weeg, als: *gassel, wachtel, distel, kegel, kogel, appel, adel, ezel*, enz., waarom *el* achter zoodanige woorden een min zelfstandig achtervoegsel is. — In *houweel, tooneel, struweel* versterkt zich *el* tot *eel*, welke uitgang derhalve niet enzelve is met den basterd-uitgang *eel* in *kandeel, kasteel, penseel*, enz. — *Kerspel* en *dorpel* zijn, als TUINMAN in zijn *Fakkel* te regt aanmerkt, bloot verkortingen van *kerspaal* (voor *kerkspaal*) en *dor-* of *deurpaal*.

De uitgang *sel* vormt zelfstandige naamwoorden van het onzijdig geslacht, die een eenigzins lijdende beteekenis hebben, als: *baksel, brouwsel, kooksel, uitspannel, welfsel, maaksel*, voor wat gebakken, gebrouwen, gekookt, uitgespannen, gewelfd, gemaakt wordt of is. Evenwel gaat deze wat lijdende beteekenis somtijds in wat meer handelends over, b. v. *raadsel*, bestemd om te raden, d. i. geraden te worden, *doopsel*, geschikt om te doopen, d. i. gedoopt te worden, *dekkel*, een voorwerp om te dekken, *stijfsel, verguldsel*, een stof om te stijven, te vergulden. — *Leidssel* is welligt bloot een verkorting van *leidzeel*.

De uitgang *er* vormt woorden, die in 't algemeen de beteekenis van een mannelijken werker of van een mannelijke zelfstandigheid in zich vereenigen. Hij komt voor: 1°. achter verbale stammen, welke, door deze toevoeging, den persoon, die de werking verrigt, aanduiden. b. v. *denker, kiezer, schrijver, spreker, geeter, zinger* (*), enz. Doch *snuiter, stoffter, wijzer, veger, lichter, trekker* beteekenen niet zoo zeer den persoon, die *snuit, stoft, wijst, veegt, licht, trekt*, als wel het werktuig, waarmede men *snuit, stoft, wijst, veegt, licht, trekt*. 2°. In woorden, die de namen van mannelijke dieren, afgeleid van vrouwelijke, beteekenen, als: *doffer* van *duif*, *gander* van *gans*, *kater* van *kat*, enz. Van *weduwe* desgelijks *weduwcr*, dat bij versterking *weduwenaar* (waarin de *n* epenthetisch is) opleverde. Dergelijke versterking vertoont zich, behalve in *makelaar, redenaar, leeraar*, enz., ook in *grijsaard (t)*, *veinzaard, dronkaard, lui aard*, enz., welke woorden niet, zoo als KILIAEN wil, zamenstellingen met *aard* (indoles) zijn, wanneer een *grijsaard, veinzaard, dronkaard, lui aard* iemand zijn zou, wiens aard grijs is, veinst, drinkt, luijert of lui is; maar integendeel — omdat *aard (t)* uitsluitend mannelijke substantieven vormt en het geen adjectieven door *ig* doet ontstaan (als: *grijsaardig!! veinzaardig!! dronkaardig!! lui aardig!!* gelijk *edelaardig, eigenaardig, wreedaardig* uit *edel* en *aardig, eigen* en *aardig, wreed* en *waardig*, waarin *aard* indoles is) —, erkent men *aard* (*aart?* de *d* heeft immers als teeken van meervoud geen *s*, maar *en*: derhalve *dronkaarts*) te regt voor een versterking van *ert*, welk achtervoegsel in beteekenis van *er* verschilt, doordien de *t* een voortdurende handeling te kennen geeft: zoo dat een *grijsaard (t)* iemand is, die *bestendig* grijs (grijs wordt), een *veinzaard* die *bestendig* veinst, een *dronkaard* die *bestendig*

(*) • *Zanger?* *Zinger* bestaat nevens *zanger*. Het eerste woord heeft *er* achter de vocaal van 't praesens, het laatste achter die van 't imperfectum. *Zinger* duidt een dadelijkheid der werking, *zanger* een voortduring der werking aan: *zinger* is iemand die zingt, *zanger* die veel of veelal zingt, ten gevolge waarvan hij in den *zang* uitmunt. — Het vrouwelijke van *zinger* is *zingster*, doch van *zanger* *zangeres*. *Zangster* (d. i. *zangst-er*), hetwelk de vocaal van 't imperfectum bevat, is verkeerd gevormd, omdat *st*, als BILDERDIJK, *Verh. o. d. Gest.*, blz. 274, te regt aanmerkt, niet dan achter 't *zakelijk deel* des werkwoords 't huis behoort. — *Babbelaarster, lasteraarster, tuinierster, winkelierster*, hoe zeer valsch gevormd, zijn eeniglijk door 't gebruik gewild. Echter bestaan er woorden op *aar*, als: *zondaar, middelbaar, leeraar, tooveraar*, die — te regt — door *es* vervrouwelijken, als: *zondares, middelares, leerares, tooveres* (gesyncopeerde vorm van *tooverares*). Doch substantieven op *ter* of *nier* (waarin de *n* epenthetisch is) nemen daartoe bestendig *ster* aan, als: *herbergierster, juwelierster, wijngaardenierster, hovenierster*, enz. — Het vrouwelijk geslacht van *kamenier*, dat, even als *moeder, baker, zuster, dochter*, een mannelijken uitgang vertoont, ligt in de *grondbeteekenis* dier woorden.

drinkt, een *luiard* die *bestendig* luijert. — In enkele woorden, tot de spreektaal behoorende, verzacht men dit deftiger *aard* (*t*) tot *ert*, als: *stumpert*, *stakkert*, *lievert*, *posfert*, enz. 5° In de namen van landen en plaatsen, op de inboorlingen overgebracht, als: *Nederlander* van *Nederland*, *Zwitsers* van *Zwits* (*die Schweiz*), *Oostenrijker* van *Oostenrijk*, *Circassiër* van *Circassië*, *Arabier* (eigentlich *Arabiër*) van *Arabië*, enz. Hiervan zijn echter die landen uitgezonderd, wier naam een meervoudsvorm van dien des volks is, als: *Zweed*, *Pruis*, *Zwaab*, *Hes*, *Saks* (waarvoor echter meest *Sakser* gebruikt wordt), enz. Veelvuldiger komt de uitgang *naar* (waarin de *n* een epenthetische letter en *aar* een klankverheldering van *er* is) voor in woorden, die de ingezetenen eener stad beteekenen, als: *Utrechtenaar*, *Leidenaar*, *Hagenaar*, *Zwollenaar*, enz. De vreemde uitgangen *aan*, *ees* en *aat* strekken ter vorming van landsmansnamen, b. v. *Afrikaan*, *Japanees*, *Aziaat*, enz.

De uitgangen *ster*, *es* en *in* strekken, om mannelijke substantieven te vervrouwelijken, b. v. *schrijfster*, *dichteres*, *viandin*. Het gebruik dezer drierlei uitgangen is niet willekeurig; integendeel *ster*, dat een dadelijk en zelf-werkend begrip bevat, wordt achter de wortelgreep des werkwoords geplaatst, b. v. *echt-breekster*, *bestuurster*, en *in* en *es*, die meer een hoedanigheid uitdrukken, achter de namen van mannelijke subjecten gevoegd, met dien verstande echter, dat *in*, hetwelk aan 't vrouwelijk geslacht de hoedanigheid des stambegrips toeëigent, gebezigd wordt, om een vrouwelijk wezen aan te duiden, wier man zekeren stand of waardigheid bekleedt, of hetwelk tot een zekere soort behoort, b. v. *hertogin*, *keizerin*, *vorstin*, *bakkerin*, *herderin*, *Christin*, *Jodin*, enz., en voor de wijfjes van mannelijke dieren, als: *leeuwin*, *wolvin*, *beerin*, enz.; terwijl het achtervoegsel *es* gebezigd wordt, wanneer de vrouw zelve zekeren stand of waardigheid bekleedt, b. v. *voogdes*, *priesteres*, *zangeres*, *dienares*, *meesteres*, enz. — Van daar, dat *Godin* en *Godes*, *priesterin* en *priesteres* beide gebruikelijk zijn: *Godin* is de vrouw van een God, *priesterin* die van een priester; *Godes* en *priesteres*, daarentegen, zijn zekere vrouwelijke personen, die, zonder dien rang aan den man te ontleenen, die waardigheid bekleeden.

De uitgangen *je* en *ke*, waarbij dikwerf de euphonische letters

De uitgang *er* vormt woorden, die in 't algemeen de beteekenis van een mannelijken werker of van een mannelijke zelfstandigheid in zich vereenigen. Hij komt voor: 1°. achter verbale stammen, welke, door deze toevoeging, den persoon, die de werking verrigt, aanduiden, b. v. *denker*, *kiezer*, *schrijver*, *spreker*, *gever*, *zinger* (*), enz. Doch *snuiter*, *stoffer*, *wijzer*, *veger*, *luchter*, *trekker* beteekenen niet zoo zeer den persoon, die *snuit*, *stoft*, *wijst*, *veegt*, *licht*, *trekt*, als wel het werktuig, waarmede men *snuit*, *stoft*, *wijst*, *veegt*, *licht*, *trekt*. 2°. In woorden, die de namen van mannelijke dieren, afgeleid van vrouwelijke, beteekenen, als: *doffer* van *duif*, *gander* van *gans*, *kater* van *kat*, enz. Van *weduwe* desgelijks *weduw*, dat bij versterking *weduwenaar* (waarin de *n* epenthetisch is) opleverde. Dergelijke versterking vertoont zich, behalve in *makelaar*, *redenaar*, *leeraar*, enz., ook in *grijsaard* (*t*), *veinzaard*, *dronkaard*, *luiwaard*, enz., welke woorden niet, zoo als KILIAEN wil, zamenstellingen met *aard* (indoles) zijn, wanneer een *grijsaard*, *veinzaard*, *dronkaard*, *luiwaard* iemand zijn zou, wiens aard grijs is, veinst, drinkt, luijert of lui is; maar inteendeel — omdat *aard* (*t*) uitsluitend mannelijke substantieven vormt en het geen adjectieven door *ig* doet ontstaan (als: *grijsaardig*!! *veinzaardig*!! *dronkaardig*!! *luiwaardig*!! gelijk *edelwaardig*, *eigenwaardig*, *wreedwaardig* uit *edel* en *aardig*, *eigen* en *aardig*, *wreed* en *aardig*, waarin *aard* indoles is) —, erkent men *aard* (*aart*? de *d* heeft immers als teeken van meervoud geen *s*, maar *en*: derhalve *dronkaarts*) te regt voor een versterking van *ert*, welk achtervoegsel in beteekenis van *er* verschilt, doordien de *t* een voortdurende handeling te kennen geeft: zoo dat een *grijsaard* (*t*) iemand is, die *bestendig* grijs (grijs wordt), een *veinzaard* die *bestendig* veinst, een *dronkaard* die *bestendig*

(*) • *Zanger*? *Zinger* bestaat nevens *zanger*. Het eerste woord heeft *er* achter de vocaal van 't praesens, het laatste achter die van 't imperfectum. *Zinger* duidt een dadelijkheid der werking, *zanger* een voortduring der werking aan: *zinger* is iemand die zingt, *zanger* die veel of veelal zingt, ten gevolge waarvan hij in den *zang* uitmunt. — Het vrouwelijke van *zinger* is *zingster*, doch van *zanger* *zangeres*. *Zangster* (d. i. *zangst-er*), hetwelk de vocaal van 't imperfectum bevat, is verkeerdt gevormd, omdat *st*, als BILBERDIJK, *Verh. o. d. Ges.*, blz. 274, te regt aanmerkt, niet dan achter 't *zakelijk deel* des werkwoords 't huis behoort. — *Babbelaarster*, *lasteraarster*, *tuinierster*, *winkelierster*, hoe zeer valsch gevormd, zijn eeniglijk door 't gebruik gewild. Echter bestaan er woorden op *aar*, als: *zondaar*, *middelaar*, *leeraar*, *tooveraar*, die — te regt — door *es* vervrouwelijken, als: *zondares*, *middelares*, *leerares*, *tooveres* (gesyncopeerde vorm van *tooverares*). Doch substantieven op *ier* of *nier* (waarin de *n* epenthetisch is) nemen daartoe bestendig *ster* aan, als: *herbergierster*, *juwelierster*, *wijngaardnierster*, *hove nierster*, enz. — Het vrouwelijk geslacht van *kamenier*, dat, even als *moeder*, *baker*, *zuster*, *dochter*, een mannelijken uitgang vertoont, ligt in de *grondbeteekenis* dier woorden.

drinkt, een *lui aard* die *bestendig* luijert. — In enkele woorden, tot de spreektaal behorende, verzacht men dit deftiger *aard* (*t*) tot *ert*, als: *stumpert*, *stakkert*, *lievert*, *poffert*, enz. 5° In de namen van landen en plaatsen, op de inboorlingen overgebracht, als: *Nederlander* van *Nederland*, *Zwitser* van *Zwits* (*die Schweiz*), *Oostenrijker* van *Oostenrijk*, *Circassiër* van *Circassië*, *Arabier* (eigentlich *Arabiër*) van *Arabië*, enz. Hiervan zijn echter die landen uitgezonderd, wier naam een meervoudsvorm van dien des volks is, als: *Zweed*, *Pruis*, *Zwaab*, *Hes*, *Saks* (waarvoor echter meest *Sakser* gebruikt wordt), enz. Veelvuldiger komt de uitgang *naar* (waarin de *n* een epenthetische letter en *aar* een klankverheldering van *er* is) voor in woorden, die de ingezetenen eener stad beteekenen, als: *Utrechtenaar*, *Leidenaar*, *Hagenaar*, *Zwollenaar*, enz. De vreemde uitgangen *aan*, *ees* en *aat* strekken ter vorming van landsmansnamen, b. v. *Afrikaan*, *Japanees*, *Aziaat*, enz.

De uitgangen *ster*, *es* en *in* strekken, om mannelijke substantieven te vervrouwelijken, b. v. *schrijfster*, *dichteres*, *viendin*. Het gebruik dezer drierlei uitgangen is niet willekeurig; intengendeel *ster*, dat een dadelijk en zelf-werkend begrip bevat, wordt achter de wortelgreep des werkwoords geplaatst, b. v. *echt-breekster*, *bestuurster*, en *in* en *es*, die meer een hoedanigheid uitdrukken, achter de namen van mannelijke subjecten gevoegd, met dien verstande echter, dat *in*, hetwelk aan 't vrouwelijk geslacht de hoedanigheid des stambegrips tocëigent, gebezigd wordt, om een vrouwelijk wezen aan te duiden, wier man zekeren stand of waardigheid bekleedt, of hetwelk tot een zekere soort behoort, b. v. *hertogin*, *keizerin*, *vorstin*, *bakkerin*, *herderin*, *Christin*, *Jodin*, enz., en voor de wijfjes van mannelijke dieren, als: *leeuw*, *wolwin*, *beerin*, enz.; terwijl het achtervoegsel *es* gebezigd wordt, wanneer de vrouw zelve zekeren stand of waardigheid bekleedt, b. v. *voogdes*, *priesteres*, *zangeres*, *dienares*, *meesteres*, enz. — Van daar, dat *Godin* en *Godes*, *priesterin* en *priesteres* beide gebruikelijk zijn: *Godin* is de vrouw van een God, *priesterin* die van een priester; *Godes* en *priesteres*, daarentegen, zijn zekere vrouwelijke personen, die, zonder dien rang aan den man te ontleenen, die waardigheid bekleeden.

De uitgangen *je* en *ke*, waarbij dikwerf de euphonische letters

s, t, p, e en *et* worden aangenomen, strekken om verkleinwoorden te vormen, die een voorwerp als minder in omvang en inwendige kracht voorstellen, waarmede vaak een bijdenkbeeld van bevalligheid of aanminnigheid gepaard gaat. De verkleinende kracht is waarneembaar in *hoofdje*, *doekske* (voor *doekke*), *stoeltje* (voor *stoelje*), *hoompje* (voor *boomje*), *kindeken* (voor *kindken*), *ringetje* (voor *ringje*), enz. Voorheen waren *kijn* en *lijn*, die thans zeer schaarsch, niet dan een enkele maal bij dichters, in gebruik zijn, zeer gemeen ter vorming van verkleinwoorden, als: *hertekijn*, *voetekijn*, *maegdelijn*, *oogelijn*, enz.

De uitgang *ling* vormt zelfstandige naamwoorden, die voortgebracht worden, vooreerst, van zelfstandige naamwoorden, b. v. *voedsterling*, *kloosterling*, *kleurling*, *wereldling*, enz.; 2°. van bijvoegelijke naamwoorden, b. v. *eersteling*, *nieuweling*, *vreemdeling*, enz., en 3°. van werkwoorden, b. v. *nakomeling*, *sterveling*, *krakeling*, *volgeling*, enz.

De uitgangen, waardoor abstracte zelfstandige naamwoorden gevormd worden, zijn de volgende: *ing*, *nis*, *heid*, *ij*, *e* (*te*), *dom*, *schap* en *aadje*.

De uitgang *ing* vormt zelfstandige naamwoorden van werkwoorden, die zich van 't genoemde rededeel, wanneer ze zelfstandiger wijze optreden, daarin onderscheiden, dat zij meer de handeling, met uitsluiting van het denkbeeld van beweging in den tijd en van rigting in de ruimte, te kennen geven, b. v. het *redden* en de *redding*. Van daar, dat inzonderheid overgankelijke werkwoorden dien uitgang aannemen, b. v. *achting*, *scheiding*, *bevestiging*, *belemmering*, *bekleeding*, *vereeniging*, *vergrooting*, *vereering*, *vergeving*, *verbetering*, *verzoening*, enz.

Deze zelfstandige naamwoorden krijgen die woorden tot bepaling bij zich, welke als voorwerp bij de werkwoorden komen, waarvan zij afgeleid zijn, b. v. *de vereeniging der beide rijken*, *de bevestiging der waarheid*, *de scheiding dier genootschappen*, enz. Waar echter van onovergankelijke werkwoorden zelfstandige naamwoorden op *ing* zijn afgeleid, beteekenen zij nu eens de handeling of den toestand zelven, als: *zitting*, *wandeling*, *dwaling*, *helling*, dan eens het voorwerp, dat ter uitoefening der handeling ondersteld wordt, als: *zitting*, van een stoel, *wandeling*, voor wandeldreef.

De zelfstandige naamwoorden, welke de handeling dier onover-

gankelijke werkwoorden, die geen voorwerp bij zich hebben, beteekenen, ontvangen het onderwerp als bepaling daarbij, b. v. *de zitting van den raad, de dwaling van den mensch.*

De uitgang *nis* drukt de hoedanigheid, het uitwerksel of de handeling uit van 't gene door het stambegrip aangeduid wordt. Hij vormt zelfstandige naamwoorden: 1° van bijvoegelijke naamwoorden, b. v. *vuilnis, duisternis, droefenis, enz.*; 2° van zelfstandige naamwoorden, b. v. *eerbiedenis, groetenis, beeldtenis, gedachtenis, beloftenis, enz.*, en 3° van werkwoorden, soms van verleden deelwoorden, b. v. *begravenis, bekommernis, erkenenis, bekentenis, verbindtenis* (*), *geburtenis, gesteltenis, enz.*

De uitgang *heid* vormt zelfstandige naamwoorden: 1° van bijwoorden, als: *overheid, nabijheid, tegenheden*, en voorheën *nederheid*; 2° van bijvoegelijke naamwoorden, als: *wijsheid, goedheid, traagheid, domheid, enz.*; 3° van afgeleide bijvoegelijke naamwoorden, als: *regtvaardigheid, omstandigheid, gruwzaamheid, billijkheid, spaarzaamheid, bestendigheid, enz.*; 4° van deel-

(*) De vraag, wáárom Prof. SIEGENBEEK *bevindtenis, beeldrenis, verbindrenis*, en daarentegen *erkenenis, bekentenis, gebeurtenis, schrijft*, wordt blz. 237 en 254 zijner *Verh. o. d. Spell.* beantwoord. 's Hoogleeraars gevoelen wordt door Dr. BRILL, *Holl. Spraakl.*, blz. 85, gedeeld, die de *r* in *erkenenis, bekentenis* voor een euphonische inlassing houdt, op grond dat het Hoogd. voor ons *kennis KennTniss* zegt, doch in *gestelTenis* en *geburTenis* voor een verharding of verscherping der *D* van de stamsyllaben, aan de verleden deelwoorden van de werkwoorden *stellen* en *gedeuren* ontleend. Zóódanige verscherping is, naar de eenheid der taal, onverklaarbaar, ten zij men *geburtenis* en *gesteltenis* als van de substantieven *gebeurte* en *gestelle* gevormd, afleidt: doch wijl deze vorming, in steê van de handeling, het uitwerksel van datgene, wat door 't stambegrip aangeduid wordt, uitdrukt, zoo komt het ons voor, dat de verscherping der *D* bewerkt is door de *E*, die geen etymologisch bestanddeel van den uitgang *nis* uitmaakt, te elideren, waardoor *geburDnis, gestelDnis, gebeurTnis, gestelTnis*, en tot meerder vloeying *geburTEnis, gestelTEnis* werd. Wordt deze opmerking beaamd, dan dunkt ons, dat het antwoord op de vraag: „BevinDTenis, BeelDTenis, VerbindTenis (waarin SIEGENBEEK en BRILL een euphonische inlassing der *T* bevroeden) of BevinTEnis, BeelTEnis, VerbinTEnis (waarin TEN KATÉ (§) en eenige anderen een dergelijken overgang van *D* in *T* waarnemen)?” ter gunste van *BevinTEnis, BeelTEnis, VerbinTEnis* uitvalt.

(§) II. D., blz. 83, zijner *Aenl. tot de Kennisse van het verh. deel der Nederd. Sprake* (A^o. 1723), heet het: „BEVINDENISE (of Euph. BEVINTNIS) van BEVINDEN, voor welk wederom, tot meerder vloeying, sedert in gebruik is geraekt ons BEVINTENIS, enz. Indien nu onze Voorvaderen, bij het eerste invoeren van dezen Uitgang NISSE, de *e* in dit geval voor de *w* hadden willen voegen, ze zouden ongetwijffelt dan 't Worteldeel met de zagte agter-letter genomen, en BEVINDENIS, enz., ingevoert hebben; aengezien ze de zagtigheid beïndden, en als dan, de verscherping van *D* in *T*, niet noodig, ja zelf buiten rede, was geweest, maer nu, door dien ze hier alleenlijk op het Worteldeel doelden zonder tusschenlassing, vervielen ze noodzaaklijk tot deze verharding, welke van hand tot hand zoodanig bestendig ons is overgelevert, dat de verzagting (als bij BEVINDENISSE, enz.) thans op geene tong komt, dan die zig tot een' eigen gemaektheid, en niet tot een gebruiklijke uitspraak overgeeft”.

woorden, als : *oplettendheid, welsprekendheid, stiltwijgendheid, bespraaktheid*, enz., en 5° van zelfstandige naamwoorden, die dan bijvoegelijk opgevat worden, d. i. men stelde zich een eigenschap voor, aan 't voorwerp toekomend, b. v. *kindsheid, Godheid*; doch meestal drukken zoodanige afgeleide zelfstandige naamwoorden een verzameling van personen, tot één morelen persoon vereenigd, uit, b. v. *manheid, dorperheid, Christenheid, menschheid*, ook : *geestelijkheid*.

De uitgang *ij (erij)* vormt substantieven, die óf een verzameling van wezens of voorwerpen aanduiden, als : *schutterij, burgerij, boekerij*, enz.; óf de plaats der werking, welke een stoffelijke is, te kennen geven, als : *bakkerij, drukkerij, smederij*, enz.; óf een slechte, verkeerde, onzedelijke handeling beteekenen, als : *snooperij, schelmerij, pogcherij*, enz.

De uitgang *e*, met voorafgaande epenthetische *t* (*), vormt van bijvoegelijke naamwoorden substantieven, die een zinnelijke beteekenis hebben en de eigenschap als iets abstracts uitdrukken, b. v. *grootte, sterkte, diepte, breedte*, enz.

Enige derwijze gevormde substantieven hebben met der tijd een concrete beteekenis bekomen; wanneer zij een voorwerp aanduiden, waaraan de eigenschap van 't stambegrip toekomt, b. v. *een hoogte, een diepte, een laagte*. Terwijl anders van de adjectieven, die een kleur aanduiden, geen substantieven op *te* worden afgeleid, heeft men het woord *groente*, doch in de concrete beteekenis van *groene kruiden*.

De uitgang *dom* vormt zelfstandige naamwoorden : 1° van bijvoegelijke naamwoorden of werkwoorden, wanneer dit achtervoegsel den staat of toestand van datgene beteekent, waaraan de eigenschap of de werking, in den stam uitgedrukt, toekomt, b. v. *rijkdom, ouderdom, wasdom*, enz., en 2° van zelfstandige naamwoorden, wanneer dit achtervoegsel beteekent, al wat den persoon als zijn eigendom in morelen of juridischen zin behoort, b. v. het *pausdom, priesterdom, Christendom, Heidendom, Jodendom*, enz., voor al

(*) Vormen, als : *cuolîtha, diopîtha*, in de psalmvertaling der negende eeuw voorkomende, weerspreken de epenthesis der *t* in *koelte, diepte*, niet, wijl ze participiale vormen zijn : de Oud-Nederduitsche aan ons *koelte, diepte* beantwoordende vormen zijn *cuoli, diopi*, waarin de sluit-vocaal *i* zich met der tijd tot de scheva of stomme *e* verzachtte; zoo dat de vorming der substantieven *koelte, diepte*, in de gewrochten onzer M. N. letterkunde voorhanden, echt is. — De *t* schijnt er ter onderscheiding van de bijvoegelijke naamwoorden *koelte, diepte* ingeluscht.

wat *paus, priester, Christen, Heiden, Joden* omvat. Enkele woorden op *dom*, gevormd van zelfstandige naamwoorden, geven bepaaldelijk het gebied van den persoon te kennen, als: *vorstendom, hertogdom, bisdom*, enz.

De uitgang *schap* vormt zelfstandige naamwoorden, vooreerst, van bijvoegelijke naamwoorden, als: *gramschap, blijdschap, gemeenschap, beterschap, eigenschap, dronkenschap, gevangenschap*, enz.; 2° van zelfstandige naamwoorden, als: *koning-schap, ridderschap, admiraalschap, burgerschap, kindschap, apostelschap, priesterschap, vriendschap, vijandschap*, enz., en 3° van werkwoorden, als: *nalatenschap, wetenschap, rekenschap, weddenschap*, enz.

De uitgang *aadje*, aan 't Fransche *age* (van 't Latijnsche *agere*) ontleend, komt, sedert de voogdijschap van het Bourgondische huis, aan Hollandsche stammen voor; en beduidt achter zelfstandige naamwoorden, als: *pakaadje, bagaadje, potuaadje, stoffaadje, pluimaadje, boschaadje, plantaadje*, enz. collectieven, doch achter 't zakelijk deel van werkwoorden, als: *lekkaadje, kijaadje, vrijaadje*, enz. de handeling of werking met alles, wat zij medebrenge. — Een uitzondering maakt *strijkaadje*, dat een afzonderlijke handeling, en *stellaadje*, dat een enkel product der handeling aanduidt.

AFGELEIDE NAAMWOORDEN DOOR VOORVOEGSELS.

De door voorvoegsels gevormde woorden komen der natuur van de zamengestelde zelfstandige naamwoorden zeer nabij, daar zij evenzeer een wijziging aan het laatste samenstellings-lid toebrengen, hetwelk te dezen aanzien het hoofdbegrip uitmaakt, waarom zij ook wel tot de zamengestelde woorden gebragt worden. Doch zij verschillen daarin van deze, dat zij, bij de scheid-ing der bestanddeelen, geen op zich zelve bruikbare woorden opleveren, en het accent of den klemtoon veelal op het stam-

woord overbrengen; terwijl de zamengestelde zelfstandige naamwoorden dien op 't bijkomend denkbeeld aannemen, b. v. *verloóp ontzet*, *dáglicht*, *kérkdeur*, enz. Scheidt men de bestanddeelen in *verloop*, *ontzet*, *gebouw*, *begrip*, dan bekomt men de voorvoegsels *ver*, *ont*, *ge*, *be*, die volstrekt geen beteekenis en kracht medebrengen, wanneer zij op zich zelve staan; hetwelk wel met *dag* en *kerk* het geval is. Nog minder zijn die voorvoegsels als afzonderlijke woorden te beschouwen en te gebruiken, welke de toonlooze *e* geëlideerd hebben, als: *g-loeijen* van *loeijen*, d. i. *branden*; *g-lijden* van *lijden*, d. i. *gaan*; *b-lijven* van *lijven*, enz.

Het doet derhalve tot het denkbeeld van afgeleid woord niets af, of dit door voor- of achtervoeging gevormd wordt: want *verloopen* is zoo wel een afgeleid woord als *looper*. Doch ter zake!

De voorvoegsels, welke gebruikt worden, om afgeleide zelfstandige naamwoorden te vormen, zijn: *aarts*, *ant*, *ge*, *mis*, *on*, *oor* (*oir*) en *wan*, wier beteekenis en gebruik wij achtervolgens zullen uiteen zetten.

Aarts beduidt het voortreffelijkste in zijn soort, zoo wel in een goeden als kwaden zin, b. v. *aartsvader*, *aartsengel*, *aartspriester*, *aartsbisschop*, *aartsbabbelaar*, *aartsdeugniet*, *aartsschelm*, *aartsdief*, enz.

And of *ant* beteekent *tegenaan*, en komt in 't substantief *antwoord* voor, dat zoo veel zegt als *tegenwoord*, woord tegen een ander overgesteld.

Ge duidt het begrip van vereeniging, *gezamentlijkheid*, *zamenzijn* of *zamenverbinding* met hetgene door den *stam* uitgedrukt wordt, aan, en komt in een menigte zelfstandige naamwoorden voor, als:

1° In persoonsnamen, die dan een persoon aanduiden, welke tot een of meer andere in zulk een betrekking staat, dat zij bij elkander behooren, b. v. *gezel*, *gebuur*, *gemaal*, *gezant*, *gespuis*, enz.

2° In collectieven, als: *gebeente*, *gebergte*, *gebloemte*, *gesternte*, *geboomte*, *gevogelte*, enz.

3° In herhalingswoorden, als: *gebedel*, *geraas*, *geschreeuw*, *gelach*, *geschal*, *gemor*, *gekijf*, enz.

Sommige dezer hebben een voorwerpelijke kracht bekomen, als: *gesticht*, *getal*, *gestel*, *gebouw*, *gebed*, *gezang*, *gezwel*, enz.

4° In van werkwoorden met dit *ge* verbonden woorden, als: *gelaat*, *gebrek*, *gebod*, *gebruik*, *genot*, *gerijf*, enz.

Mis, oorspronkelijk een zelfstandig naamwoord, dat *dwaling* beteekent en door sommigen nog in *ik heb het mis* erkend wordt, is naar het hedendaagsche taalgebruik niets anders dan een voorvoegsel, *niet getroffen* beteekenend, en beduidt, dat de aard van het stambegrip verkeerd en gebrekkig is, als: *misbak, misbruik, misdaad, misdrijf, misdruk, misgrijp, misstap, mistred, misverstand, misval, misstand, miswas*, enz.

Het voorvoegsel *on*, dat bij onze Oud-Nederlandsche schrijvers dikwerf onder de gedaante van *oon*, *zonder* beteekenend, als een op zich zelf staand woord, voorkomt, duidt de afwezigheid van datgene aan, wat door het woord, waarvoor het geplaatst wordt, wordt uitgedrukt.

Het heeft tweederlei kracht en beduidt:

1° Een volstreekte (*) ontkenning van het stambegrip, als: *ondeugd, oneer, ongeluk, ongemak, ongerijf, onkunde*, enz.

2° Het voorwerp, door 't stambegrip aangeduid, van zijn natuur ontaard of in 't algemeen ongeschikt en onbehagelijk, als: *ondaad, onmensch, onkruid, ondier, onweder*, enz.

Het voorvoegsel *oor* duidt een begrip van uit een punt aan, en bewaart deze kracht bestendig in de zelfstandige naamwoorden, waarvoor het geplaatst wordt, terwijl het in de daarvan afgeleide werkwoorden de beteekenis van ons *ver* nabij komt, of veelal werkwoorden met die kracht nevens zich heeft; b. v. *oorzaak, oorsprong, oordeel, oorkonde, oorlog*, enz. beteekent de zaak, waaruit een andere ontstaat, ontspringt, uitdeelt, gekend, uitgetrokken wordt.

Wan is een oud woord, *ledig, missend, ijdel*, beduidend, en werd ook wel, even als *mis* in *gemis*, zelfstandig gebruikt, wanneer het *gebrek* beteekende. Het beduidt alzoo:

1° Al wat gebrekkig in zijn soort, slecht en mismaakt is, als: *wanschepsel, wangedrocht, wanbedrijf, wangeluid*, enz.

2° Een geheele ontkenning van 't stambegrip, als: *wanhoop, wangunst, wangebruik, wantrouwen, wanorde*, enz.

(*) Edoch dit achtervoegsel, welks ontkennende kracht in de *n* van *on*, *oon*, *one* ligt, afficeert in meerdere mate dan het negatieve *niet* de hoedanigheid des woords, waarvoor het geplaatst wordt. *Ongeleerd*, b. v., is niet het zelfde als *niet-geleerd*. Men kan *niet-geleerd* zijn, zonder evenwel *ongeleerd* te wezen. *Ongeleerd* ontként geheel en al het denkbeeld *geleerd*.

ZAMENGESTELDE ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

De zamenstelling, een der edelste eigenschappen onzer taal, vereenigt zoodanig door ineensmelting twee of meer op zich zelve staande woorden, dat zij één woord uitmaken en één denkbeeld uitdrukken. De zamenstelling tot zelfstandige naamwoorden, of die, waarin het laatste bestanddeel een zelfstandig naamwoord is, geschiedt: 1° met een ander zelfstandig naamwoord, als: *kerkvoogd*, *handboek*, *klaverveld*, *koningrijk*, enz.; 2° met een bijvoegelijk naamwoord, als: *hoogmoed*, *wijsneus*, *kleinkind*, *roodborstje*, enz.; 3° met een werkwoord, als: *waschkuip*, *scheidsmuur*, *teekenkunst*, *schrijftafel*, enz.; 4° met een voorzetsel, als: *uitvlugt*, *bijwagen*, *voordeel*, *tegenspoed*, enz., en 5° met zelve zamengestelde woorden, als: *vooruitzigt*, *achteruitgang*, *zakuurwerk*, *hoofddenkbeeld*, enz. Weshalve in al deze woordverbindingen een of beide leden een zelfstandig naamwoord is. De beide leden, welke in iedere zamenstelling voorkomen, onderscheidt men in een hoofddenkbeeld of het geslacht, en in een bijkomend denkbeeld of de soort, die het begrip van het hoofddenkbeeld omschrijft of nader bepaald aanduidt. In *tuinhuis*, *woonhuis*, *schoolhuis*, *posthuis*, *bakhuis*, *speelhuis*, *koffijhuis*, *waschhuis*, *badhuis*, enz., b. v., is *huis* het hoofddenkbeeld en de woorden *tuin*, *woon*, *school*, *post*, *bak*, *speel*, *koffij*, *wasch*, *bad*, enz. wijzigen het begrip van *huis*. Somwijlen gebeurt het, dat een der bestanddeelen van een zamengesteld woord, of beide bestanddeelen gelijkelijk, op hunne beurt wederom kunnen zamengesteld zijn, doch immer blijft het geheel tweeledig. In *oudemannen-huis* is het eerste lid, in *winter-voorraadschuur* het tweede lid, in *krijgsmans-toevlugt* zijn beide leden zamengesteld. Het bepalende woord bekleedt in elke zamenstelling de eerste en het hoofdwoord de laatste plaats. Dus ontstaat door verplaatsing der bestanddeelen van de zamenstelling een geheel verschillende beteekenis, b. v. *werkhuis* en *huiswerk*, *vruchtboom* en *boomvrucht*, *vensterglas* en *glasvenster*, *bloemveld* en *veldbloem*, enz. Daar het laatste lid der zamenstelling het hoofddenkbeeld uitmaakt en het bijkomend denkbeeld bloot een adjectivische kracht heeft, zoo is 't klaar, dat het ook de woordsoort en het geslacht bepaalt; b. v. *bloemveld* is een zelfstandig naam-

woord van het onzijdige geslacht, omdat het hoofddenkbeeld *veld* zulks is; *veldbloem*, daarentegen, is een zelfstandig naamwoord van het vrouwelijk geslacht, omdat *bloem*, het hoofddenkbeeld in deze samenstelling, hiertoe behoort.

Ter verbinding van de bestanddeelen van zamengestelde zelfstandige naamwoorden, is men dikwerf genoopt, een der letters *s*, *e*, *en*, en ook wel *er* en *el*, tot verbindings-middel aan te nemen. De *s* is alsdan geen genitiefvorm, maar dient enkel en alleen, om de beide leden te vereenigen, die, zonder die *s*, dikwerf als op zich zelve staande woorden zouden voorkomen. Men vergelijkte, om zich daarvan te overtuigen, slechts *scheidsmuur*, *leidsvrouw*, *stadspoort*, *zonsopgang*, enz., waarin de *s* na een werkwoordswortel of een vrouwelijk substantief voorkomt. En indien de *s* ook een tweede-naamvalsform ware, welke reden bestaat er dan om *vogelkooi* en *schaapskooi*, *kalfsvleesch* en *rundvleesch* te schrijven? Dit gebrek aan overeenstemming doet genoegzaam zien, dat de *s* een euphonisch tusschenvoegsel is, en naarmate het gehoor door 't gebruik gewend was, werd de invoeging of weglating dier letter gevorderd; schoon 't niet te ontkennen valt, dat zij in vele gevallen de waarde (doch ook niet meer dan bloot de waarde) van den genitief heeft. Dikwerf lag de reden ook in de zamenkomende medeklinkers. In *kalfsvleesch* en *lamsvleesch*, b. v., scheidt de *s* de beide liplitters (in 't eerste de *f* en *v*, in 't laatste de *m* en *v*), in *schaapskooi* en *ambachtsman* scheidt de *s* de tong- en keel- of liplitter (in 't eerste de *p* en *k*, in 't tweede de *t* en *m*). De invoeging der *s* is inzonderheid van nut, wanneer een op zich zelf reeds zamengesteld woord met een ander zamengesteld wordt; alsdan duidt de *s* de plaats aan, waar de scheiding der bestanddeelen van samenstelling moet gezocht worden. Zoo toont de *s* in *handwerksgezel*, dat het eerste lid niet enkel uit *hand*, maar uit *handwerk* bestaat; eveneens zegt men *afscheidrede*, *zondagspak*, enz. Na de uitgangen *dom*, *ling*, *heid*, *schap*, *teit* en *ing* van het bijkomend denkbeeld wordt immer de *s* ingevoegd, omdat men anders het verband der woorden niet zou bespeuren, als: *eigendomsregt* (*eigendoms-regt*), *jongelingsjaren*, *waarheidsliefde*, *vriendschapspligt*, *majesteitsschennis*, *verzoeningswerk*, *ondernemingsgeest*, enz.

Alzoo komt het ons voor, dat het verschil tusschen *godsvrucht* en *godvruchtig* alleen op de beschaafde uitspraak gegrond,

en door een verplaatsing van den klemtoon in *godsrrucht* en *godvruchtig* ontstaan is, die in 't gehoor de verbindings-letter *s* in het van *godsrrucht* afgeleide *godvruchtig* wegwierp.

Behalve de *s*, wordt ook meermalen *en* gebezigd, om de samenstellings-leden te verbinden, als: *ganzenei*, *tarwenakker*, welke schijnbare meervoudsuitgang voor een euphonische inlassing te houden is, aan welke men, te onregt, de waarde van den meervoudsuitgang geleend heeft; zoo dat bij *ganzenei* aan geen *ei* van *ganzen*, bij *tarwenakker* aan geen *akker* van *tarwen*, noch minder aan een stoffelijk adjectief van *tarwe*, als b. v. *tarwen meel*, te denken valt! In sommige woorden is aan 't eerste lid der zamenstelling de waarde van den zwakken genitief gehecht, als: *heldenmoed*, *hartenleed*, *vorstenzoon*, *oogenblik*, *heerenhuis*, enz.; doch ook daar bevindt zich *en*, waar geen genitief te pas komt, als: *rozenstruik*, *eikenboom*. Wederom zegt men: *wondheeler*, *boekhouder*, maar daarentegen: *messe-maker*, *menschenmoorder*, *prenteboek* en *woordenboek*. Door deze schijnbare onregelmatigheid zou men veeltijds verlegen zijn, of men alleen de *e*, dan wel *en* moet inlassen, zoo een geacht taalgeleerde ons niet deze regelen had doen kennen:

1°. Wanneer het eerste lid der zamenstelling, het bijkomend denkbeeld, de bestemming of de soort van het tweede lid, het hoofddenkbeeld of geslacht, aanwijst, waarbij men zoo zeer aan geen meervoud te denken heeft, of overal, waar het eerste woord alleen een hoedanigheid van het tweede uitdrukt, gebruikt men de *e* en blijft de *n* weg, als: *hoedemaker*, *paardestal*, *vijgeboom*, *muizeval*, *pruimeboom*, *gansestaart*, *harteleed*, *boerewoning*, *prenteboek*, *gebedeboek* (*), *notekraker*, enz. In sommige woorden valt de *e* van het bijkomend denkbeeld weg, als: *appelboom*, *koestal*, enz.

2°. Wanneer het eerste bestanddeel uit een meervoud bestaat, waarbij men zoo zeer aan geen soort behoeft te denken, of waar het eerste woord kennelijk in den genitief van het meervoud voorkomt, gebruikt men *en*, als: *vriendenkring*, *boekenlijst*, *boerenkrijg*, *heldenreeks*, *schapental*, enz.

(*) Deze spelling is geen nieuwigheid. — In 1784 verscheen te Amsterdam, bij Dirk Onder de Linden en Zoon, een zeer stichtelijk werk, getiteld: *De lust der Heiligen in Jehovah*, of *GEBEDE-BOEK*, Tot nuttig gebruik in allerhande Tijden, Staaten en Gelegenheden door den Zeer Geleerden en Godvruchtigen Do. CONSLAAD-MEL.

5°. Wanneer de ingelaschte *e* op een klinker stuit, voegt men er de *n* bij, om een gevreesden *hiatus* (botsing van klinkers) te vermijden, als: *ganzenei*, *hennenei*, *handenarbeid*, *heldenaard*, *vorsteneer*, enz.

Woordenboek, *boevenstuk*, *aardenzoon*, *vorstenzoon*, *heldenmoed*, *hartenkenner*, *menschenmoorder*, die, consequent met den eersten regel, de *n* moesten derven, en derhalve *woordeboek*, *boevestuk*, *aardezoon*, *vorstezoon*, *heldemoed*, *hartekenner*, *menschmoorder* luiden, kunnen echter, als genoegzaam door het gebruik gevestigd, beschouwd worden.

Gelijk de *s*, *e* en *en*, lascht men ook *er* als euphonische letter in, en wel, wanneer het eerste lid der zamenstelling een substantief is, dat in 't meervoud op *eren* uitgaat, als: *kleedermaker*, of, bij zamentrekking, *kleermaker*, *kinderkamer*, *eijerkoek*, *rundergebraud*, *bladerkroon*, enz. Evencens, om der wel-luidendheid wille, wordt *el* ingelascht, als: *vastelavond*, *schorteldoek*, enz.

OVER DE GESLACHTEN DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

Het beschouwen der levende en groeiende wereld deed den mensch bij alle levende wezens tweederlei kunne waarnemen. De eene kunne vertoonde zich aan hem onder het beeld van werkzaamheid, sterkte, kracht, magt, forschheid, verschrikkelijkheid en grootte, en vertegenwoordigde hem! een *mannelijk* individu; de andere stelde hem onder het beeld van lijdzaamheid, teederheid, zachtheid, ontvangbaarheid en afhankelijkheid een *vrouwelijk* individu voor. Dit tweederlei seetengeslacht, welks onderscheiding de mensch kende, bragt hij op de onbezielde schepping over, en alzoo bekwamen ook de geslachtelooze voorwerpen een geslacht, overeenkomstig met de beelden, waaronder zij zich aan hem voordeden. De statige eik, b. v., die het geweld der stormen tarde, toonde mannelijkheid, en de teedere wilg, die zich voor de kracht des winds boog, vrouwelijkheid. Al wat derhalve kracht, sterkte, werkzaamheid en verschrikkelijkheid kenmerkte, werd *mannelijk* genoemd, en zoo namen de woorden, die een zelfstandigheid aanduiden, de zelfstandige naamwoorden, een geslacht aan, daar zij als subject optredende, niet alleen een

vrij werkend en gevoelend wezen aanduideden, maar hun oorsprong zelfs aan werkwoordsstammen ontleenden, die een werking uitdrukten. Er bestond aanvankelijk geen geslachtsonderscheid bij de zelfstandige naamwoorden; het vrouwelijk geslacht, dat zich door weekere verbuigings-vormen van het mannelijke onderscheidt, ontwikkelde zich eerst later, toen men zich bewust werd, dat bij vele hunner de energische kracht en het werkend begrip waren verloren gegaan. De hoedanigheid van het voorwerp kende alzoo geen geslacht aan het woord toe, hetwelk het voorwerp noemde, en wel vooreerst niet: omdat zij geen geldige reden van het onderscheid tusschen de geslachten kon geven; want: Waarom is *slang* vrouwelijk, daar zij niets vrouwelijks-aanminnings bezit? Waarom is *nachtegal* mannelijk, daar hij het gehoor door zijn liefelijk gekweel streelt en bekoort? Waarom zijn *meisje* en *wijf* geslachteloos of onzijdig? Waarom is *voet* mannelijk, *hand* vrouwelijk en *hoofd* onzijdig? Waarom is *wagen* mannelijk en *paard* onzijdig? Waarom is *schrik* mannelijk en *vrees* vrouwelijk? Waarom zijn *magt* en *kracht* vrouwelijk en *vermogen* integendeel onzijdig? Waarom is *inkt* mannelijk en *pen* vrouwelijk? Waarom.? doch genoeg! om te doen zien, dat, naar de hoedanigheid van het door het woord aangeduide voorwerp, honderden vragen onbeantwoord blijven, en de geslachtstoepassing weifelend is.

Anderdeels kon de hoedanigheid van het voorwerp een woord niet mannelijk of vrouwelijk maken: omdat woorden gansch onderscheiden zaken zijn van de voorwerpen, die zij aanduiden, en hunne hoedanigheid diensvolgens niet van die voorwerpen, maar van hun eigene wijze van *zijn*, d. i. van hun taalkundige afleiding en vorming afhangt; of zoo als een zeer geleerd beoefenaar der taal, wiens door grondigheid en zaakkennis aanbevelend voetspoor wij te dezen opzichte hoofdzakelijk zullen volgen, het ergens uitdrukt, is het de vorming des woords, die het mannelijk of vrouwelijk maakt, even als het de gedaante of vorming is, die de laars van den schoen onderscheidt. De vorming des woords eischt, ter geslachtsbepaling, de kennis der afleiding; 't is baarblijkelyk bewezen, dat alle woorden eindelijk van een werkwoord of van een bijvoegelyk naamwoord afstammen. Het werkwoord drukt in zijn wortel, die, als abstractie, voor een zelfstandigheid geldt, het prædicaat van te werken uit,

niet als hoedanigheid van het subject, gelijk het bijvoegelijk naamwoord, maar als wijziging of modificatie van het *bestaan*, en dus als *daad* zelve; waarom dusdanige wortelgrepen *mannelijk* zijn, b. v. *blik*, *dank*, *krijg*, *loop*, *moord*, *nood*, *prijs*, *roof*, *smaak*, *tel*, *val*, *wed* van *blikken*, *danken*, *krijgen*, *loopen*, *moorden*, *nooden*, *prijzen*, *rooven*, *smaken*, *tellen*, *vallen*, *wedden*; voor zoo verre die wortels geen voortbrengsel of middel beduiden, als: *bloed*, *zweet*, *spijs*, enz., en zich schijnbaar niet als wortelgrepen vertoonen, als: *twist*, *rust*, enz. Waarvan later!

Evenzeer bezitten de overoude woorden met de zelfstandige achtervoegsels *er* en *el* dit geslacht, wijl de *r* en *l* een werkende zelfstandigheid vertegenwoordigen, waarvan de eerste veelal den werker en de niet zoo krachtige *l* het werktuig beteekent, b. v. *gever*, *verzorger*, *vader*, *moeder*, *zwager*, *zanger*, *hamer*, *snuiter*, *stamper*, *zetel*, *heuvel*, *schepel*, *schedel*, *vleugel*, *beitel*, *beugel*, enz.

Daar men de hoedanigheden als afhankelijk van een zelfstandigheid denkt, en ze van oudsher in de beeldspraak onder vrouwelijke beelden uitdrukt, zoo is het zeer eigenaardig, dat men van voorheen bij ons alle bijvoegelijke naamwoorden, als zelfstandige gebruikt of daarin veranderd, in 't vrouwelijke geslacht bezigde. Zoo zeide men: *de hooge*, *de diepe*, *de oude*, *de breede*, enz., waarvan *koude* nog het bewijs levert, en met latere epenthesis der *t* veranderde dit geslacht niet. Zie hier boven, p. 20. Even zoo is zulks met de deelwoorden, als zijnde ware bijvoegelijke naamwoorden, gelegen. De *passieve* (lijdende, verledene): *gestelde*, *gestalde* (nu: *gestalte*), *gedane* (nu: *gedaante*), *gemeene* (nu: *gemeente*), *behoefde* (nu: *behoefte*), *beemde* (nu: *beemte*), enz. zijn vrouwelijk; doch *hoofd* uit *hovede* en *hoed* uit *hoëd* (zóó wordt het in sommige volks-dialecten nog uitgesproken), en eenige andere, die het voorvoegsel *ge* verloren, hebben dit geslacht opgegeven. De *actieve* (bedrijvende, tegenwoordige), die evenzeer vrouwelijk zijn, hebben óf de vocaal van dien participialen uitgang verwisseld, óf dien uitgang opgegeven, óf zich tot een bijna onkenbare vorming ingekort. De verandering van den participialen uitgang vertoont *heiland*, *vijand*, *trawant*, *dwingeland*, die, even als *vriend*, door toepassing mannelijk zijn. *Avend* of *avond* is zijn mannelijk geslacht, even als *echt*, *oorlog*, enz. (van welk laatste woord Prof. SIEGENBEEK terug gekomen is, door het voor *vrouwelijk* te verklaren) aan de *n-*

paragogicon van 't lidwoord *de* verschuldigd. Dien uitgang *end* gaven, zoo BILDERDIJK gelijk heeft, zulke substantieven op: 1° waarin door verscheidenheid van uitspraak de tandklemming bij de *n* in de keelklemming *g* overging, als: *lezing*, *vermaning*, enz.; 2° waarin dit *inge* of *ijnge* (als de Vlaamsche uitspraak luidt) door zamen-trekking tot *ij* overging, als: *kleedij* (*kleeding*), *maatschappij* (*maatschapping*), enz.; 3° waarin dit *ing* de keelklemming achterliet en tot *in* gebragt werd, als: *vorstin*, *hertogin*, *bakkerin*, enz.; 4° waarin dit *ing* zich in *n* vertoont bij zulke naamwoorden, die geen onbepaalde wijze of wortels van werkwoorden zijn, als: *baan*, *boon*, *been*, *ben*, *duin*, *vaan*, *hoen*, *haan*, *laan*, *maan*, *min*, *pan*, *pin*, *zon*, *ton*, *teen*, *tuin*, voor *ba-ing*, d. i. *ga-ing* (*gang*), enz.; 5° waarin dit *ing* tot *e* verkort is, als de uitgang *schap* (*schape*) van *schaping* vertoont, b. v. *blijdschap*, *riendschap*, *priesterschap*, enz. Eigentlich taalkundig *vrouwelijk*, hebben sommige woorden op *schap*, wanneer ze geen hoedanigheid beteekenen, maar een bediening of waardigheid aanduiden, het onzijdige geslacht, als: (het) *apostelschap*, (het) *priesterschap*, (het) *burgemeesterschap*, enz.; 6° waarin dit *ing* zich in *m* verwisseld heeft, als: *bloem* uit *bloe-ing*, *vlam* uit *vla-ing*, *bluam* uit *bla-ing*, *stem* uit *ste-ing*, *stoom* uit *sto-ing*; doch in sommige als: *bloesem*, *wasem*, *adem*, *boezem* en eenige andere woorden kan men *m* voor een zamenstelling houden, n. l. van den wortel van 't werkwoord *hemmen* (*stuiten*, *bepalen*), waarvan *heim*, *hamei*, *hum* voor *gehucht*.

De uitgang *end* werd bij sommige zelfstandige naamwoorden tot *nd* ingekort, waardoor zij hun participiale vorming weinig verrieden, als: *hand* uit *haënd*; *mand* uit *maënd*; *land* uit *laënd*; *grond* uit *groënd*; *wind* uit *wiënd*; doch vele woorden van deze en de vorige vorming hebben door misbruik of door geslachtsverloop dit vrouwelijk geslacht opgegeven, en een ander gekozen (*).

Maar behalve deze afgeleide zelfstandige naamwoorden is er een soort van woorden, die van den betrekkelijk tegenwoordigen tijd der werkwoorden gevormd, verleden deelwoorden zijn, en daarom het *vrouwelijk* geslacht aannemen, b. v. *magt* van (*ik*) *mogt*, voorheèn (*ik*) *ge-mogt*; *spraak* van (*ik*) *sprake*, voorheèn

(*) Opmerking verdient het, daar het volks-dialect «de eigenheden eener taal het langst bewaart,» dat de uitspraak dezer participiale vormen op *nd* in deze omstreken veelal onverbasterd is gebleven, daar men hier van *zaënd*, *laënd*, *haënd*, *maënd*, *wiënd*, enz. gewaagt.

(ik) *ge-sprake*; *maat* van (ik) *mate*, voorheen (ik) *ge-mate*, enz.

Eveneens toont de uitgang *hede*, nu: *heid*, van *hedde* (*hadde*), en is daarom ook vrouwelijk, als: *wijsheid*, *goedheid*, *braafheid*, *voorzienigheid*, enz. Van dit *hede* werden naamwoorden op *d* (*t*) uit werkwoorden gevormd, als: *drift* uit *drifhede*, *klagt* uit *klaghede*, eene verkorting, gelijkstaande met die van het imperfectum op *ede* tot *de* of *te*, als: *waalde* voor *wadede*, *wachtte* voor *wachtede*, enz.

En dewijl *st* als eindletters van naamwoorden de klankverandering van *de* bij den betrekkelijk tegenwoordigen tijd onzer zwakke werkwoorden is, zoo zijn de op die wijze gevormde woorden ook vrouwelijk, als: *angst* van (ik) *angde*; *barst* van (ik) *baarde*, *barde*; *dienst* van (ik) *diende*; *dorst* van (ik) *dorde*; *gunst* van (ik) *gunde*; *harst* van (ik) *harde*; *kunst* of *konst* (de verwisseling der *o* en *u* is niet schaarsch in onze taal, b. v. *vol* en *vullen*, *druk* en *drok*, *burger* en *borger*, enz.) van (ik) *konde*; *korst* van (ik) *koorde*, *korde*; *list* van (ik) *lide*; *lust* van (ik) *lude*; *last* van (ik) *lade*; *oogst* van (ik) *oekde*, d. i. *vermeerderde*; *worst* van (ik) *worde*, enz. Eenige dezer woorden worden vrouwelijk gebezigd; doch het ware te wenschen, dat onze Taalkenners, even als wijlen den heer *Dienst*, ook die jufvrouwen, welke nog in mannelijk gewaad gedost zijn, dit hare kunne onteerende kleed afwierpen. Deze vrouwelijkheid lag in de letter *s*, daar zij van het substantief, door bloote aanhechting, een adjectief vormt, als: *Japans*, *Indies*, *Oosters*, enz., waarvoor men, dewijl het gebruik dit wil, te onregt *Japansch*, *Indisch*, *Oostersch*, enz. blijft schrijven. Daarom zijn *bots*, *muts*, *bles*, *dos*, enz. van *batten* (stooten, slaan), *muiten*, *bloën*. *doën* vrouwelijk, en vertoont zich de *s* evenzeer om het begrip van een mannelijken werker op dat van een vrouwelijken over te brengen, als: *heerscherse*, *meesterse*, *dichterse*, waarvoor men, met methathesis van *se*, d. i. verwisseling van *se* in *es*, welke bij de ouden zeer gemeen was, *heerscheres*, *dichteres*, *meesteres* schrijft. Eveneens is *ster* uit *ste* (van *sche*) en de persoon-aanduidende *r* ontstaan en vrouwelijk, als: *geefster*, *schrijfster*, *verzorgster*, *naaister*, enz. De woorden op *uw* worden van adjectieven op *ige* gevormd, en vertoonen daarom evenzeer het vrouwelijk geslacht, als: *schaduw*, *zenuw*, *peuluw* uit *schadige*, *zenige*, *peulige*, enz.

Woorden, aan een andere taal ontleend, of dus genaamde basterdwoorden, hetzij ze al dan niet burgerregt bekwamen, moesten eigenlijk hun in die taal, waaruit zij overgenomen zijn, eigen geslacht behouden, als: *school* (lat. *schola*), *pen* (lat. *penna*), *persoon* (lat. *persona*), *vorm* (lat. *forma*), *tempel* (lat. *templum*), *republiek* (fr. *république*), *muziek* (fr. *musique*), enz.; doch het gebruik verzet zich, als, b. v., bij *tempel* tegen dit eigentlijke geslacht, daar men niet van *het tempel*, maar van *den tempel* gewaagt.

De zamengestelde zelfstandige naamwoorden behouden, als op p. 24 gezegd is, het geslacht van het laatste samenstellings-lid, omdat dit het eigentlijke woord uitmaakt en het voorafgaande, hetwelk daarbij alle geslachts-eigenschap verliest, alleen een wijziging aan den zin des woords geeft, wijl het van gelijken aard is als een bijgevoegd adjectief bij een zelfstandig naamwoord, of een bijwoord bij een werkwoord. Op dezen grond zegt men: *den huishuur*, *het dagboek*, *der krijgslust*, *het bloemveld*, enz.; en zijn de uitgangen of achtervoegsels *heid*, *schap*, *nis* de geslachtsgenius der woorden.

Doch daar vele woorden noch een zelfstandigen werker noch een verzelfstandigde hoedanigheid uitdrukten en dus noch tot het mannelijk noch tot het vrouwelijk geslacht konden gebragt worden, noemde men ze geslachteloos of onzijdig, d. i. tot geen der beide geslachten behoorende. In vele talen heeft het onzijdig geslacht geen bijzonder aanwijzend teeken, maar schuilt het onder het mannelijk of vrouwelijk. In onze oudste taal schijnt het onder het vrouwelijk geslacht te behooren, waarvan de van eigenamen gevormde verkleinwoorden, als: *Heintje*, *Pietje*, enz., nog het bewijs leveren, en eerst naderhand door het lidwoord en een met het mannelijk geslacht overeenkomstige verbuiging onderscheiden te zijn. Het verschilt echter in zoo verre van het vrouwelijk, dat het niet zoo zeer de hoedanigheid, als wel de zaak, waarin ze ligt, met afzondering van die hoedanigheid, beschouwt, of de hoedanigheid als met de zaak tot één onverdeeld voorwerp van beschouwing vereenigt. Daarom ligt in het onzijdig geslacht altijd de grond van een concretum. *Het goede*, b. v., duidt niet de hoedanigheid van *goed zijn*, als wanneer het *de goede* (nu: *goedte* of *goedheid*) zoude luiden, maar de zaak, waarin die hoedanigheid bestaat, aan. Eveneens bestaat er onder-

scheid tusschen *de geleerde* (nu: *geleerdheid*), *de brave* (nu: *braafheid*) en *het geleerde*, *het brave*, welke beide laatste woorden daarin van de eerste verschillen, dat zij datgene aanduiden, hetwelk de geabstraheerde hoedanigheden *geleerdheid*, *braafheid* bezit. Eveneens, uit het beginsel van *concretum*, verklaart de groote **BILDERDIJK** het onzijdig geslacht der als naamwoorden gebezigde infinitieven, der verkleinwoorden, der stoffelijke woorden, der verzamelnamen, der van werkwoorden gemaakte naamwoorden (*verbalia*) op *sel* en der wortelgrepen met het voorvoegsel *ge*, *ver* of *ont*, of met andere *onscheidbare* voorzetsels.

OVER DE GETALVORMEN DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

Wanneer eenig voorwerp in *getale* aanwezig is, kan zich de voorstelling daarvan tot de éénheid of tot de meervuldigheid bepalen. Duidt het naamwoord slechts één enkelen persoon of één enkele zaak aan, dan vertoont het zich in zijn grondvorm, die het enkelvoud of het enkelvoudige getal voorstelt. Zoodra men verscheidene gelijke voorwerpen te zamen denkt, of zoodra men de meervuldigheid van het voorwerp op 't oog heeft, wijst men zulks bij ons, even als in de meeste Europesche talen, door verandering of verlenging van den uitgang des naamwoords aan, waardoor het meervoud of het meervoudige getal ontstaat.

Er is alzoo tweederlei getals-onderscheiding: het enkel- en het meervoud; dáárom nemen *alle* zelfstandige naamwoorden beide vormen niet aan: sommige hebben óf beide getallen te gelijk óf ten minste één van beide.

Alléén het enkelvoudige getal hebben zulke zelfstandige naamwoorden, die geen telbare of in getale gedachte zaken uitdrukken, als de abstracta, voor zoo verre zij haar abstracte betéekenis behouden, alsmede de stofnamen, voor zoo verre zij een stoffe in het onbepaalde denkbeeld uitdrukken. Tot de, voor vermeerovoudiging onvatbare, abstracte zelfstandige naamwoorden brengt men: 1° de namen van deugden, ondeugden en hartstogten, als: *liefde*, *trouw*, *eerbaarheid*, *argwaan*, *achterdocht*, *kwaadsprekendheid*, *dronkenschap*, *diefstal*; enz.; 2° die woorden, welke een toestand betéekenen, als: *dood*, *slaap*, *blijdschap*, *geluk*, enz.,

en 3e die, welke een eigenschap aan iets toekennen, als: *zwaarte, hitte, koude*, enz. De bedoelde stofnamen zijn: *blik, bloed, deeg, dauw, garst, gras, koper, klei, leem, lijn, meel, melk, salade, spinazie, turf, tarwe, vleesch, vlas, water, wijn, zand, zout*, enz. Eindelijk zijn er eenige naamwoorden, waaraan 't gebruik het meervoudige getal onthouden heeft, als: *aanschijn, buit, dos, gelaat, inleg, lach, opschik, tooi*.

Alle zelfstandige naamwoorden, die voor een meervuldige beteekenis vatbaar zijn, kunnen natuurlijker wijze den meervoudsvorm aannemen, waartoe van de concrete zelfstandige naamwoorden de soortnamen, die veel in getale zijn, behooren, als: *draud, draden; riem, riemen; boek, boeken; pen, pennen*; enz.; van de stofnamen de zulken, die voor een bijzonder voorwerp, uit die stof bestaande, of voor een bepaalde hoeveelheid van stof, of voor een soort dier stof gebruikt worden, als: *ijzers, waternen, wijnen*, enz., en van de collectieven de zoodanigen, die een enkel collectief wezen of voorwerp aanduiden, als: *volken, gebergten, legers*, enz. Ook ettelijke abstracte zelfstandige naamwoorden worden meervoudig gebezigd, en wel de zoodanigen, die een concrete opvatting toelaten, en wier meervuldigheid een begrip te kennen geeft, dat in afzonderlijke handelingen en werkingen of in een aantal bijzonderheden bestaat of bestaan kan, als: *aanlagen, gevoelens, besluiten, uitkomsten, verliezen*, enz. Ook de eigennamen komen in het meervoud voor, wanneer zij verschillende individuën van den zelfden naam aanduiden, als: *twee Willems, drie Sophia's*, of wanneer zij ter vertegenwoordiging der eigenschappen van zekeren persoon dienen, als: *de Horatiussen, de Alexanders, de Scipio's, de Regulussen, de Maria's*, enz. Eenige naamwoorden worden immer in 't meervoud gebruikt, omdat zij een meervoudig begrip insluiten, als: *hersenen, ouders* (voor *vader* of *moeder* komt in de taal der zamenleving echter het enkelvoudige *ouder* voor, b. v. *een ouder doet veel voor zijn kinderen*), *voorvaderen, gezusters, gebroeders, zeden, mazen, kinderpokken, metten, vasten, pinksteren, pascken, allerheiligen, lieden, de Alpen, de Sudeten*, enz., of omdat zij door hun gebruik de meervuldige beteekenis bekomen, als: *kosten, onkosten, inkomsten, ledematen*, enz., welke geheel onderscheiden is van de enkelvoudige, als: *kost* (spijs), *onkost* (slechte spijs), *inkomst* (intrede), *lidmaat* (b. v. van een of ander kerkgenootschap).

De aanwijzing van het meervoud der zelfstandige naamwoorden geschiedt in onze taal door de buigingsdeelen *n* (*en*), *s* en *eren*, somtijds met verdubbeling van den laatsten medeklinker, om de korthed des klanks te behouden, somtijds met verwisseling der *s* in *z* en der *f* in *v*, om de zachtheid van den medeklinker in den overgang aan te wijzen.

De *n* speelt in onze taal een groote rol; ze vertoont zich niet alleen bij 't meervoud der naamwoorden, maar ook én bij de onbepaalde wijze der werkwoorden én bij den eersten en derden persoon meervoudig én in de gebogen naamvallen van het aanwijzend lidwoord en de bijvoegelijke voornaamwoorden.

Door tusschenkomst der toonlooze *e*, waarop oulings al onze zelfstandige naamwoorden uitgingen, wordt de *n*, bij de naamwoorden, alleen achter zulke namen van zelfstandigheden gevoegd, wier hedendaagsche eind- of sluitletter van het enkelvoud een medeklinker is, als: *poort*, *poorten*; *deur*, *deuren*; *boek*, *boeken*; *spuit*, *spuiten*; enz. Indien echter de sluitmedeklinker door een korten, gesloten klank voorafgegaan is, wordt bij de vermeervoudiging des woords de medeklinker verdubbeld, wanneer de klank in geen lange vocaal overgaat, als: *pet*, *petten* (niet: *peten*); *vlag*, *vlaggen* (niet: *vlagen*); *dop*, *doppen* (niet: *dopen*); enz.; doch indien de voorafgaande klank een toonlooze vocaal is, heeft er geen consonant-verdubbeling plaats, als: *monnik*, *monniken*; *harik*, *hariken* (*); *engel*, *engelen*; *ader*, *aderen*; *wortel*, *wortelen*; enz. Een uitzondering maakt het woord *notaris* en *secretaris*, dat *notarissen*, *secretarissen* heeft, omdat men in deze vreemde woorden een enkele *s* ligtelijk voor de zachte Fransche *s* zou houden, en *notarizen*, *secretarizen* uitspreken. Woorden, die in 't enkelvoud met het teeken der vocaal *i* gesloten worden, nemen de *j* als overgangslitter aan, welke vooral noodwendig is bij woorden, die op *ei* of *ui* eindigen, als: *buijen*, *leijen*: want indien men *buien*, *leien*, d. i. *bujen*, *lejen*, schreef, zou de ware uitspraak gevaar loopen. In eenige woorden bespeurt men een wijziging der slotvocaal des enkelvouds,

(*) *Leeuwerik*, *zwezerik*, *dommerik*, *botterik*, al eijdere men ook de toonlooze *e* in de voorlaatste groep, vormen hun meervoud door (*k*)*en*, omdat de *i* van *rik* haar klank, dien zij in *stik*, *mik*; *pil* heeft, behoudt; terwijl *monnik*, *deurik*, *harik* in 't meervoud *en* aannemen, omdat de *i* dezer woorden, even als in *spoedig*, *spoedige*, *bezig*, *besigen*, in de scheve of toonlooze *e* overgaat.

als: *lid, leden; gelid, gelederen; smid, smeden; spit, speten; split, spleten; schip, schepen; stad, steden*; terwijl woorden op *heid*, oudtijds *hede*, in 't meervoud *heden* maken, zoo ze dien vorm kunnen aannemen, als: *dwaasheid, dwaasheden; waarheid, waarheden*; enz.

Eindigt het woord op de toonlooze *e*, zoo treedt de *n* onmiddellijk, d. i. zonder tusschenkomst eener toonlooze vocaal, tot het woord, als: *behoefte, behoeften; gewoonte, gewoonten; begeerte, begeerten; diepte, diepten; lengte, lengten; einde, einden*. Verkeerdelijk wenden sommigen alsdan een dubbelen meervoudsvorm aan en schrijven *behoefstens, gewoontens, begeertens*, enz., waartegen niet genoeg kan gewaarschuwd worden.

Zoo ook, wanneer het naamwoord op *ie* uitgaat, voegt men er de *n* bij, dewijl er een verdeling der dubbelvormige vocaal van den uitgang plaats heeft, waardoor de *e* in *ie* moet dienen, om de verbinding des meervouds mogelijk te maken, als: *knie, kniën* (niet: *knieën*); *bezie, beziën* (niet: *bezieën*); enz. Daar zijn er, die bij *knie*, als bij *drie*, *en* voegen; doch zij bedenken niet, dat zij daardoor tot een te lange uitspraak aanleiding geven: in *drieën* luidt de *ie* als in *bieren*, doch van *kniën* wordt de eerste lettergreep met den klank der *i* in *titel* gehoord.

Is daarentegen de slotklank een scherp-lange *e*, dan voegt men er, met het teeken van verdeling, geen bloote *n* achter, als: *zee, zeën; wee, weën*; omdat, daar de scherp-lange *e* zich niet verdeelen laat, er een derde toonlooze *e* gevorderd wordt, om de *n* des meervouds aan den grondvorm te hechten, als: *zee, zeeën; wee, weeën*; enz.

De *s* vertoont zich, vooreerst, achter meerlettergrepige woorden, welke op een der vloeibare letters *l, m, n* en *r*, voorafgegaan door de toonlooze *e*, eindigen, als: *spiegels, bloesems, regens, legers*, enz. Maar maken *huisje, bloempje, grijsaard, leeraar*, die toch de *s* in 't meervoud aannemen, hierop geen uitzonderingen? Zoo schijnt het: doch in waarheid bevestigen ze den regel. Immers de eigentlijke uitgang is *jen* (*ken - kens*, b. v. *kindekens*), waarin de uitspraak de *n* heeft afgesleten, en de terminatiën *aar* en *aart* (waarvoor de blijvende (?) spelling *aard* heeft) zijn niets anders dan versterkte of verhelderde vormen van *er* en *ert* (uit *er* door toevoeging der *t* ontstaan). Dat men de *s* aan enkele één-lettergrepige woorden toevoegt, en *mans* (minder gebruikelijk?)

voor *mannen*, *maats* voor *makers*, *ooms* voor *oomen*, *zoons* voor *zonen*, *knèchts* voor *knechten*, *kòks* voor *kokken* zegt, wijst op een bijoorzaak. *Mans* «is van elders [H. D. Männer] ingedrongen»; *maats* «kan wezen om de mogelijke verwisseling met *maten*, werktuigen om te meten»; *ooms* en *zoons* «zijn ontstaan aan de zucht naar gelijkheid van uitgang bij twee op die wijze gecombineerde woorden, b. v. *ooms* en *tantes*, *zoons* en *dochters*»; *kòks* en *knechts* «staan voor *kokman*, *knechtman*: geen wonder dus, dat hun een gelijke verbuiging, als aan het woord *man*, is toegekend.»

Doch niet altijd nemen de woorden op *el*, *em*, *en* en *er* een *s* aan; b. v. nooit zegt men *de wonders*, *de Christens*, *de lauwers*, maar *de wonderen*, *de Christenen*, *de lauweren*, omdat een edele zijn deze woorden noodig heeft, en deze meervouden iets plegtigs en krachtigs aanduiden. Om die zelfde reden neemt een woord, wanneer het zijn dagelijksch kleed kan afleggen, en in een verheven zin optreden, *en* aan, b. v. *'s lands vaderen*, *de dochteren Sions*, *de aderen van het volksleven*, *de tafelen der wet*, enz. In cenige woorden heeft men den dubbelen meervoudsvorm *s* en *en* aangewend, om een tweederlei beteekenis aan te wijzen, als:

<i>Beginsels</i> , eerste gronden.	<i>Beginselen</i> , grondbeginselen, principes: «een man van beginselen».
<i>Canons</i> , regels.	<i>Kanennen</i> , geschut.
<i>Dekens</i> , wollen dekens.	<i>Dekenen</i> (van <i>decanus</i>), overlieden eener gilde.
<i>Heidens</i> , omzwerfende stam.	<i>Heidenen</i> , de zulken, die geen groepenbaarde godsdienst hebben.
<i>Histories</i> , voorvallen, onaangenaamheden.	<i>Historiën</i> ; gebeurtenissen.
<i>Redens</i> , in de wiskunde.	<i>Redenen</i> , 't waarom der handelingen.
<i>Letters</i> , letterbeelden.	<i>Letteren</i> , letterkunde, literatuur: «doctor in de letteren». Ook voor
<i>Stellings</i> , voor vaatwerk — bij 't ophalen van gebouwen.	<i>Stellingen</i> , thesis. (brief.
<i>Zittings</i> , van stoelen.	<i>Zittingen</i> , bijeenkomsten eener vergadering.

Ten andere is de *s* zeer gemeen aan woorden met de uitgangen *aadje*, *or*, *oor*, *ant*, *el* (de *e* scherp-kort) b. v. *plantaadjes*, *priors*, *majoors*, *luitenants*, *colonels*: doch *or*, in *doctor*, *professor* wordt *oren*, als: *doctoren*, *professoren*, omdat *doctors*, *professors* buiten

gebruik is. Hiervoor zegt men, gemeenzaamsprekende, *docters*, *professers*. De vreemde uitgangen *ier* en *eur* nemen bij zaaknamen en doch bij persoonsnamen *s* aan, b. v. *formulieren*, *banieren*, *hameuren*, *kleuren* (van *color*); *cipiers*, *koetsiers*, *auteurs*, *raffinadeurs*: terwijl de vreemde uitgang *ie* het meervoud door *s* of *n* maakt, b. v. *provincies* en *provinciën*, *cacographies* en *cacographiën*, enz.; doch *studies* van een schilder en *studiën* van een student, alsmede uitsluitend *kleinoodiën* van *kleinoodje*, *sieradiën* van *sieraadje*. *Visite*, *ballade*, *romance* en andere Fransch-Hollandsche woorden hebben *visites* en *visiten*, *ballades* en *balladen*, *romances* en *romancen*. Omtrent de *Mariaas* of *Maria's*, de *Scipiaas* of *Scipio's* zie men 't volgend Hoofdstuk.

Sommige onzijdige naamwoorden hebben een meervoud op *eren*. Het zijn de volgende: *been*, *beenderen* (de *d* is bloot euphonisch na de *n* ingelascht); *blad*, *bladeren*; *gelid*, *gelederen*; *gemoed* *gemoederen*; *goed*, *goederen*; *hoen*, *hoenderen* (de *d* is hier evenzeer euphonisch); *kalf*, *kalveren*; *kind*, *kinderen*; *kleed*, *kleederen*; *lam*, *lammeren*; *lied*, *liederen*; *rund*, *runderen*; *rad*, *raderen*; *volk*, *volkeren*: waarvan de meeste ook een meervoud op *en* dulden, om, door het verschil van vorm, ook het verschil van beteekenis aan te duiden, als: *beenen* (ligchaams-), *beenderen* (doods-); *kalven* (individueel), *kalveren* (gezamentlijk); *bladen* (van een boek of van een tafel), *bladeren* (van een boom); *goeden* (mensen), *goederen* (koopwaren); *kleeden* (vloer-) en *kleederen* (kleedingstukken); *lommen* (mensen), *lammeren* (jonge schapen); *liederen* (onbepaalde menigte mensen zonder onderscheid van geslacht of getal, als: *werklieden* (*werklui*), *tuinlieden*, *kooplieden*, onder welke zoo wel *vrouwen*, *jongens* en *meisjes*, als enkel *mannen* kunnen verstaan worden, onderscheiden van *mannen* in *leidsmannen*, *tuinmannen*, *staatsmannen*, *taalmannen*, *Godsmannen*, *driemannen*, *schoolmannen*, enz., die alleen een mannelijk individu vertegenwoordigen) en *liederen* (zangstukken); *raden* (raadsheeren) en *raderen* (wielen); *volken* (individueel) en *volkeren* (gezamentlijk.) De eigentlijke meervoudsuitgang is, even als in het Hoogduitsch, *er*, en wordt nog, o. a. in *Gelderland*, gehoord; doch later voegde men aan de door methathesis of vocaalverzetting achter de *r* geplaatste *e* de *n*, en alzoo bekwamen deze woorden den dubbelen meervoudsvorm *eren*.

OVER DE NAAMVALLEN DER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

Naamvallen zijn de aanduidingen der verschillende betrekkingen, waarin eenig naamwoord kan voorkomen. Sommige talen duiden dit onderscheid van betrekking door verandering in den vorm der woorden aan. Niet alzo de Nederlandsche taal, waarin eigenlijk gezegde verandering in den vorm des woords naar de betrekking, waarin het voorkomt, buiten den genitief van 't mannelijk en onzijdig geslacht, als : (*des*) *vaders*, *kinds* vreemd is, daar 't vrouwelijk geslacht de adjectivale *s* mist en het meervoud van alle geslachten geen vormverandering buiten 't woord zelf, welke de meervuldigheid van het subject noodzakelijk maakte, duldt. En indien het lid of voornaamwoord mede tot die verandering in den vorm des woords betrokken wierde, dan zou men deze aanwijzing nog schaarsch kunnen noemen, wijl er, te dien opzichte, in 't mannelijk geslacht maar twee naamvallen : *des* (*vaders*), *den* (*vader*); in 't vrouwelijk en onzijdig geslacht maar één : *der* (*zuster*), *des* (*kinds*), en in 't meervoud aller geslachten maar twee naamvallen : *der* (*vaders*, *moeders*, *kinderen*) *den* (*vaders*, *moeders*, *kinderen*) zijn. Want het toevoegen der toonlooze *ø* aan den enkelvoudigen datief is geen buigingsvorm, daar oulings alle onze substantieven op de scheva eindigden, welke nog alleen daar gebruikt wordt, waar de welluidendheid of een zekere deftigheid zulks vorderen : zoo dat men zoo wel *de stemme* in den nominatief en accusatief, als *der* of *de stem* in den genitief en datief zeggen kan.

Het is derhalve duidelijk, dat, ofschoon 't Nederlandsch enkele vormveranderingen heeft, de betrekkingen, waarin 't substantief voorkomen kan, bij gemis van buigingsvormen voor *elk* dezer betrekkingen, in onze taal meer uit het logisch verband der bestanddeelen van 't voorstel, dan uit verschillende vormen der naamwoorden moeten gekend worden. Deze betrekkingen laten zich tot vijf brengen, als : de *nominatief*, de *genitief*, de *datief*, de *accusatief* en de *vocatief*, welke wij in deze orde achtereenvolgens zullen leeren kennen. Doch vooraf maken wij de opmerking, dat daar, waar de taak aan de voorzetsels *van* en *aan*, ter aanduiding van den genitief en datief, opgedragen is,

de gemeenzame vorm des gespreks plaats grijpt, aangezien de verbogen vormen der lid- of voornaamwoorden, behalve in ouderwetsche zegswijzen, alleen in den deftigen stijl te huis behooren, en zelfs dan nog niet noodwendig, maar alleen daar, waar de welluidendheid zulks aanraadt.

De *nominatief* of 1e naamval vertoont den grondvorm des woords, en stelt het naamwoord in zijn eerste en oorspronkelijke beteekenis voor; hij noemt het voorwerp of het wezen, waaraan gedacht wordt en is derhalve onderwerp der redé, d. i. de persoon of zaak, waarvan het werkwoord afhangt, of waar het zich naar regelt.

De bepalende of demonstratieve woorden blijven onverbogen; in den vlaamschen tongval echter is de *nominatief* gelijk aan den *accusatief*, welk gebruik ook in onze oude taal bestond, doch alleen dan maakte men van dien vorm, welken **BILDERDIJK** *naamval van nadruk* (*casus emphaticus*) noemt, gebruik, wanneer het naamwoord bijzondere aandacht verdiende, als: *na dat wa den oproer gestilt was* (Hand. XX. 4). *Want sijnen naem was openbuer geworden* (Marc. VI, 14). Bij de werkwoorden *zijn*, *worden*, *blijven*, *schijnen* (te *zijn*) grijpt oen *dubbele nominatief* plaats, als: *hij is; wordt; blijft; schijnt* (te *zijn*) *een geestelijke*; omdat hier de betrekkingen tusschen het onderwerp en het determinatief substantief niet veranderen, maar de zelfde zijn.

De *genitief* of 2^e naamval is het punt, waarvan een beweging uitgaat, en vooronderstelt altijd een verzwegen werkwoord, als: *de zoon des vaders*, beteekent *de zoon uitgegaan van den vader*; zoo dat hij met den bezitter tevens het bezette aanduidt. Onmiddellijk achter den grondvorm van 1e mannelijk en onzijdig geslacht vertoont zich in dezen naamval de *s*, als: *dés zoons, des broeders, des loops, des daags, des kinds, des grafs, des legers, des werks*, enz.; uitgezonderd, wanneer de grondvorm zelf op een *s*, *sch*, of *st* oindigt, wijl de scheva, die de grondvorm onderdrukt had, alsdan wederom te voorschijn treedt, als: *des huizes des danses, des dissehes, des vleesches, des geestes*, enz. Daar echter zoodanige genitieven dikwêrf onwelluidend zijn, gebruike men, waar zulks plaats heeft, liefst de omschrijving met het voorzetsel *van*, dat de beteekenis van den genitief bezit, doch het naamwoord den vorm van een *accusatief* doet aannemen, b. v. *van den dans, van den disch*. In afhankelijkheid van een

werkwoord, b. v. *hij is van een gevaarlijke ziekte aangegrepen*, bekomt het bij den vorm ook de beteekenis van een (praepositionalen) accusatief. Naamwoorden, die van wege hun vorming de eindletter *e* hebben, sluiten den genitief op *n*, als: *de wijze* (*des wijzen*), *de vrome*, *de overste*, *de afgevaardigde*, *de bedienende* (voor *bedienende*), *de gevangene*, *de ingezetene*, *de ondergeteekende*, *de geleerde*, enz.; doch *de vrek*, *de zot*, *de gek*, *de schalk*, enz., die de scheva, welke hun als bijvoegelijke naamwoorden eigen was, opgaven, luiden in den tweeden naamval *des vreks*, *des zots*, *des geks*, *des schalks*. Dat *mensch*, *vorst*, *dwaas*, hun aloud en blijven behouden, is om hun sluitmedeklinker, die de *s* niet toelaat; terwijl *heer* en *hart* (*des*) *heeren*, *harten* maken, omdat ze eigentlijk *heere*, *harte* zijn.

Het vrouwelijk geslacht mist de *s* of *n* in den genitief; schoon, volgens deskundigen, het Gothisch in alle geslachten de *s* als enkelvoudige genitiefvorm aanwendde. Dán alleen neemt het een *s* aan, wanneer de genitief vóór het woord, van hetwelk hij afhangt, te staan komt, als: *'s moeders teedere zorg*, *uws zusters neef*, *Maria's beeldtenis*, enz., waarvan hoogst waarschijnlijk de reden is, dat de *s* hier eenigermate den aard van een verbuigingsklank tusschen twee, als 't ware zamengestelde, woorden aannam. Het in de omgangstaal voorkomende verschijnsel biedt hiervoor een onverschoonlijken latinismus aan, daar het de bezittelijke voornaamwoorden *haar*, *zijn*, *hun*, bezigt, om den genitief aan te duiden, als: *Margaretha's parelsnoer*, *Hendrik's uurwerk* (*), in plaats van *Margaretha's parelsnoer*, *Hendriks uurwerk* (*), of *het parelsnoer van Margaretha*, *het uurwerk van Hendrik*.

De *datief* of 3^e naamval is 't punt, waarheen de beweging gerigt is, en wordt bij zoodanige werkwoorden vereischt, die een

(*) Sommigen schrijven *Maria's*, anderen *Mariaas*, sommigen *Hendrik's*, anderen *Hendriks*. De apostrophus is geen genitief-, maar een weglatingsteeken, dat alleen daar noodig is, waar bij de afkorting slechts ééne letter overblijft (BILDERLIJK). De onverbogen vorm is *Maria*, waarin de eindgreep een lange vocaal bevat, die behouden moet blijven; daarom verdubbelt men ze en schrijft *Mariaas*. Eenigen houden *aas* voor een gerekte uitspraak, en elideren daarom de *a* en schrijven *Maria's*. Beide schrijfwijzen komen ons houdbaar voor. (*Mariaas* heeft toch, dunkt ons, evenmin een gerekte uitspraak als *Trees*, zoo men de *s* niet sissend uitbrengt). Doch in *Hendrik's* is niets weggelaten, derhalve *Hendriks*, even als *des vaders*, waarvoor toch niemand *de's vader's* schrijven zou. Maar er is een bedenking geopperd, hoe iemand weten kan, die *Hendriks uurwerk* leest, of *Hendriks* de voornaam (in genitief) of de van is? De apostrophus dient alleen voor 't gezigt. — Heette de man *Hendriks*, dan zou zijn van in genitief *Hendriks* wezen; daar echter *ss* een sis-klank zoude zijn, dien men evenzeer vermijden moet als 't noodeloos aanhouden der *r*, schrijve men in dit geval *Hendriks' uurwerk*, d. i. *het uurwerk van Hendriks*.

handeling aanduiden, waarmede een tegenovergestelde werking van 't object gegeven of ondersteld wordt, als: *geven, antwoorden, toestaan, opvolgen, bevelen, vragen, ontstelen, gunnen, veroorloven*, enz., b. v. *hij gaf dien bedelaar een aalmoes*, waar het aannemen of ontvangen der aalmoes door den bedelaar tegenover staat; alsmede bij zoodanige bijvoegelijke naamwoorden, welke een hoedanigheid ten goede of ten kwade voor 't object beteekenen, als: *ondragelijk, nadeelig, aangenaam, pijnlijk, dierbaar, bevallig*, enz., b. v. *deze hitte is den mensch ondragelijk, zulke spijs is u nadeelig*. Hij is kenbaar aan *den* of *de*, waaronder de voorzetsels *aan* of *voor* verstaan worden, daar het naamwoord of het als zoodanig gebezigd bijvoegelijk naamwoord onveranderd blijft.

De *accusatief* of 4^e naamval duidt datgene aan, wat de werking lijdt, b. v. *God schiep het heeal; de dichter bezingt de overwinning; de leeraar verkondigt de waarheid; de tuinman snoeit den boomgaard; de koning regeert zijn volk*; hier zijn *heeal, overwinning, waarheid, boomgaard, volk* datgene, wat *geschapen, bezongen, verkondigd, gesnoeid, geregeerd* wordt, derhalve de lijdende voorwerpen van *scheppen, bezingen, verkondigen, snoeijen, regeren*. Ook die woorden nemen den vorm van den *accusatief* aan, welke onmiddellijk de voorzetsels volgen, als: *met den man, onder den grond, bij den dorpel, in den stal, aan den muur, tot de poort, vóór de deur, tegen het huis, achter het vertrek*, enz. Zie het *Voorzetsel*.

De *vocatief* of 3^e naamval is die casus, welke den persoon als *aangesproken* voorstelt; hij staat in geen registreeksch verband tot het voorstel zelf, maar wel tot hem, die spreekt; daarom kan de *vocatief* in de betrekking van onderwerp, voorwerp en bepaling voorkomen, b. v., als onderwerp: *God! Gij zijt mijn eenige troost in leven en sterven*; als voorwerp: *U, o God! sneek ik om vaderlijke ontferming*; als bepaling: *U, liefderijke God! zij mijn lof en dank toegebracht*. WEILAND stelt den *nominatief* en den *vocatief* ten onrechte op ééne lijn, daar de *vocatief* een gansch onderscheidene betrekking aanduidt en op een verschillenden toon wordt uitgesproken. Bij 't schrijven vangt deze casus, het zij 't substantief een eigen of een gemeene naam is, met een hoofdletter aan, ook mist hij om zijn bepaaldheid van beteekenis het lidwoord.

OVER HET BIJVOEGELIJK NAAMWOORD.

AARD EN FORMING DER BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN.

Bijvoegelijke naamwoorden (adjectieven) zijn zulke aan de substantieven toegevoegde reedecelen, welke zekere hoedanigheden of eigenschappen *benoemen*, die aan de personen of zaken, door deze substantieven aangeduid, worden toegekend, en derhalve zekere kleuring aan de substantieven geven, b. v. *de dappere veldheer*; *de ijverige landman*; *de werkzame daglooner*; *de heilrijke vermaning*; *de wijze raad*; *de verdienstelijke daad*; enz. Zulke woorden heeten te regt *naamwoorden*, omdat ze het vermogen bezitten, om die eigenheid te *benoemen*, en wel *bijvoegelijke* naamwoorden, omdat ze iets bijkomends tot de zelfstandigheid, niet de zelfstandigheid zelve, uitdrukken.

Het zijn in der daad *begripswoorden*, d. i. zij *sluiten* het begrip der eigenschap of hoedanigheid, die zij *benoemen*, in *zich*. Zoo sluit, b. v., *dapper* het begrip der *dapperheid*, *ijverig* dat des *ijvers*, *werkzaam* dat der *werkzaamheid*, *heilrijk* dat des *heils*, *wijs* dat der *wijsheid*, *verdienstelijk* dat der *verdiens*, in *zich*. Deze aard, dit wezen der bijvoegelijke naamwoorden als begripswoorden verklaart, waarom de *demonstratieve* en *vormwoorden*, als daar zijn: *de*, *die*, *hier*, *daar*, *nu*, *toen*, *maar*, *doch*, *dewijl*, *of*, *en*, *bij*, *met*, *aan*, *tegen*, *op*, *onder*, *door*, enz. nimmer tot bijvoegelijke naamwoorden kunnen gevormd worden. Dit is alzoo een wedsteen, aan welken wij de juistheid van de vorming en afleiding der bijvoegelijke naamwoorden kunnen toetsen, die onderscheiden worden in *oorspronkelijke*, *afgeleide* en *zamengestelde* adjectieven. Dus noemt men: *groot*, *dun*, *mager*, *breed*, *dwaas*, *ruim*, *wijs*, *dik*, *goed*, *smal*, *braaf*, enz. oorspronkelijke of stam-adjectieven. De afleiding of derivatie geschiedt hoofdzakelijk van substantieven, ook wel van werkwoorden, door middel der afleidingsuitgangen *lijk*, *tig*, *achtig*, *haftig*, *baar*, *loos*, *zaam*, *sch*, *en* en *er*.

Lijk is, volgens BILDERDIJK, «niets anders dan de adjectivale uitgang in *el*, als: *edel*, *dartel*, *verstandel*, enz., met aanhanging

van den uitgang *ig* ter verzwakking van beteekenis"; zoo dat, volgens hem, *verstandelijk* is *verstandel-ig*. Hij gispt *ig-lijk*, en noemt «taalbedervende wijshefden», die *verstandiglijk* voor *verstandelijk*, *hardnekkiglijk* voor *hardnekkig* schrijven. Volgens BRILL is hij het oude substantief *lijk*, *lic*, d. i. *lijf*, *gestalte*, en beteekent *gelijk*, *de zelfde gedaante hebbend*; volgens WEILAND, DE JAGER, LULOFS en anderen beteekent hij *gelijk*, waarvan het voorvoegsel *ge* onderdrukt is, waarschijnlijk, om de zamenstellingen vloeijender en gemakkelijker te maken. Hij beduidt — dáárin komen alle taalkundigen overeen — een gelijkheid van *gestalte*, *gesteldheid* of *aard*, een overeenkomstigheid met het voorwerp, waarbij hij gevoegd is, als: *koninklijke pracht* is een pracht gelijk aan die des konings, *burgerlijke kleeving*, een kleeding gelijk aan die des burgers. Deze toest is echter niet doorgaande geldig: bij sommige woorden verliest hij zijn kracht tot zoo verre, dat hij een *toebehooren* beduidt, en door den genitief vervangen wordt, als: *ligchamelijk gebrek* is een gebrek aan een ligchaam toebehoorende, een gebrek des ligchaams; *kerkelijke tucht* is een tucht aan een kerk toebehoorende, een tucht der kerk; *vaderlijke zorg* is een zorg aan een vader toebehoorende, een zorg des vaders, enz. Bij transitieve worteldeelcn gevoegd, heeft hij een lijdende of *passieve* beteekenis, als: *dragelijk*, dat *gedragen kan worden*, enz.; doch bij *intransitieve* werkwoorden bekomt hij een werkende of *actieve* beteekenis, als: *schadelijk*, dat *schaadt*, enz.

De uitgang *ig*, dien sommigen aan een Oud-Duitsch werkwoord, dat *hebben* beteekent, ontleenen, is zeer gemeen in adjectieven, die van substantieven met dit achtervoegsel gevormd zijn, als: *verdrietig*, *heilig*, *waterig*, *angstig*, enz. Hij beduidt het *bezeten zijn* van hetgene door de stamsyllabe uitgedrukt wordt; zoo dat *verdrietig*, *heilig*, *waterig*, *angstig*, enz. beteekenen: *verdriet hebbend*, *heil hebbend*, *water hebbend*, *angst hebbend*. Schijnbaar komt hij ook achter het zakelijk of wortel-deel van werkwoorden voor, als: *haastig*, *twistig*, (*ge-*)*villig*, enz., waarin *haast*, *twist*, *wil* substantieven zijn. In *levendig* is de *d* euphonisch, wijl het van 't substantief *leven* en den uitgang *ig* gevormd is.

De uitgang *achtig*, gevormd uit het worteldeel van *achten* met aanstaarting van *ig*, geeft, achter zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden geplaatst, een zweem van gelijkheid naar, en, achter werkwoorden gevoegd, een geneigdheid tot hetgene door

het woord der stamsyllabe wordt uitgedrukt, te kennen, welke in dit geval den nadruk der uitspraak bekomt, als: *ijzerachtig* (*), *gróenachtig*, *schrikachtig*, enz.; doch *twijfeldáchtig*, *schaam-áchtig*, *woondáchtig*, *waardáchtig* beteekenen *twijfel*-, *schaamte*-, *woon*-, *waar hebbend*, en bekomen den klemtoon op den uitgang. Het geaccentueerd uitgesproken *achtig* is ontstaan door de meer voorkomende verwisseling der *f* en *ch* (men denke aan *gracht* en *gráft* van *graven*, *nicht* en *níft* van *neef*), met weglating der *h*, uit *haftig*, dat verwant is met het oude *haven*, waarvan *hadde*, Hoogd. *haben*, bij ons *hebben*.

Haftig zegt niet *een weinig*, maar *volop iets hebben*. Het duidt aan, dat iets wezentlijk de eigenschap eener zake heeft, en ontvangt, wat meer dan het geaccentueerd uitgesproken *achtig*, den nadruk der uitspraak; terwijl de toevoeging van den uitgang *ig* in *haftig* niet volstrekt noodzakelijk is, daar men van een *manhafte*, *krijgshafte daad* even goed kan spreken als van een *manhaftige*, *krijgshafstige daad*.

De uitgang *baar* is ontleend aan 't ongelijkvloeiende verouderde werkwoord *berēn*, *bar* of *bor*, *geboren*, dat *dragen*, *voortbrengen* beteekent, en nog voortleeft in het gelijkvloeiend werkwoord *baren*, *baarde*, *gebaard* (b. v. kinderen *baren*, d. i. kinderen voortbrengen), alsmede in de zelfstandige naamwoorden *baar* en *berrie*, werktuigen om te dragen, en *beuren*, *opheuren*. Hij beteekent dus *een aan zich hebben*, *in zich dragen*, *met zich brengen*, of wel de geschiktheid daartoe, hetzij dit tot het begrip van iets actiefs, of van iets passiefs betrekking hebbe. De eerste kracht vertoont zich, wanneer dit achtervoegsel aan eenig zelfstandig naamwoord wordt toegevoegd, b. v. *schijnbaar* (schijn aan zich hebbend), *vruchtbaar* (vruchten in zich dragend), *wonderbaar* (wonderen met zich brengend, of dat wonderen verwekt); de laatste, wanneer het aan eenig werkwoord wordt verbonden, b. v. *eetbaar* (geschiktheid in zich bevattend om gegeten te worden), *hoorbaar* (geschiktheid aanduidend om gheoord te worden), *kenbaar* (geschiktheid in zich medebrengend om gekend te worden), enz. Deze passieve betekenis verklaart zich derhalve door *dat kan worden*; zoo is *voelbaar*, *brandbaar*, *eerbaar*, *bruikbaar*, enz., wat *gevoeld*, *gebran-*

(*) Uitgezonderd *bergachtig*, *steenachtig*, *heuvelachtig*, *rotsachtig*, die *veel bergen*, *steenen*, *heuvelen*, *rotsen hebbend* beduiden.

den, geëerd, gebruikt kan worden. Uit dien hoofde komt het zelden achter een passief werkwoord voor; *vloeibaar* moet door *vloedbaar* uitgelegd worden, welke verwisseling de zachtheid der *d* vóór een klinker, waardoor ze *i* werd, b. v. *najen* (naaijen) van *naden*, *vloejen* (vloeijen) van *vloeden*, *broejen* (broeijen) van *broeden*, enz., deed ontstaan.

De uitgang *loos* is één met *loor* in de beteekenis van *ledig*, nog overig in *te loor loopen*, *te loor gaan*, *te loor* (*te leur*) *stellen*. Dit *loor* is afgeleid van *lier*, wortel van ons oud werkwoord *verlieren* «kwijt raken», dat met de meer voorkomende verwisseling der *r* en *s* (*keur* en *keus*, *waar* en *was*, *verkiezen* en *verkoren*) het hedendaagsch werkwoord *verliesen*, *verliezen* is. Hij beduidt het *ledig zijn*, het *missen*, het *zonder zijn* van hetgene door de stamsyllabe uitgedrukt wordt; zoo dat hij een privatieve of beroovende kracht heeft, als: *geldeloos*, ledig van geld, zonder geld; *nutteloos*, ledig van nut, zonder nut; *zonde-loos*, ledig van zonde, zonder zonde; *vaderloos*, vadermissend, zonder vader, ledig, loos van vader; *waterloos*, watermissend, zonder water, ledig, loos van water, enz. Dit teelbare achtervoegsel verklaart zich enkel, wanneer het achter zelfstandige naamwoorden geplaatst is; daarom moet men *acht*, *red* in *achteloos*, *reddeloos* ten minste in de beteekenis, niet als werkwoord, maar als substantief voor *achtgeving*, *redding* aanzien. «In *achteloos*, *reddeloos* beteekent *loos* zonder het achten of de achtgeving, zonder het redden of de redding.»

De uitgang *zaam* verwant met *zamen*, *zamelen*, d. i. *tot- of bijeen brengen*, beteekent een *te zamen zijn*, en dus vereeniging, en van daar ook geneigdheid, geschiktheid, overhelling naar 't gene door de stamsyllabe, die een substantief of een werkwoord is, wordt uitgedrukt; b. v. *deugdzaam*, *spraakzaam*, *eerzaam*, *gruwzaam* beteekent geneigdheid tot de *deugd*, *spraak*, *eer*, *gruw* (voor *gruwel*), even als *leerzaam*, *groeizaam*, *voedzaam*, *arbeidzaam*, *buigzaam* geschiktheid tot *leeren*, *groeijen*, *voeden*, *arbeiden*, *buigen* aanduidt.

De uitgang *sch*, door BILDERDIJK voor den genitivus gehouden, duidt een *afkomstig zijn* van personen of zaken aan, gepaard met het bewustzijn van het karakter der aangeduide individuën, b. v. *Leidsche kaas*, *Tewelsche schapen*, *aardsche pracht*, *wereldsche vermaken*, cnz. Deze Taalleeraar duldt — en te regt —

niet, dat men een werkenden persoon, die in genitivo geplaatst is, als adjectief gebruike, en b. v. zegge: *de Fuggersche rijkdom*, in steè van FUGGERS *rijkdom* of *de rijkdom* van FUGGER, wjl alsdan het verbijvoegelijkte substantief een soort of overeenkomstigheid beduidt en men *de rijkdom* als van FUGGER te verstaan geeft.

De adjectieven op *sch*, die een landaard aanduiden, worden niet van de namen der landen, maar van die der inwoners gevormd; dus niet: *Frankrijksch*, maar *Fransch*, d. i. *Franksch* van *Frank*; niet: *Engelandsch*, maar *Engelsch* van *Engel* of *Angel*; niet *Portugalsch*, maar *Portugeesch* van *Portugees*, enz. Heeft de naam des volks geen eigenaardigen vorm, maar is hij mede van den naam des lands gemaakt, zoo wordt *sch* achter den naam des lands gevoegd, als: *Hollandsch* van *Holland*; *Spaansch* voor *Spanjes* van *Spanje*; *Indisch* van *Indië*. Substantivé of zelfstandiger wijze gebruikt, drukt deze uitgang inzonderheid de taal van een land of volk uit, b. v. (Het) *Nederlandsch*, *Hoogduitsch*, *Engelsch*, *Fransch*, enz., en van daar ook *Nederlandsche Spraakleer*, voor een *Spraakleer van 't Nederlandsch*.

De uitgang *en* is, voor zoo verre hij de stof van iets aanduidt, de zwakke genitief der substantieven, waarvan de stoffelijke adjectieven, zóó genoemd, omdat zij de stof uitdrukken, waaruit iets bestaat, afdalen; zoodat derhalve *gouden* zoo veel beteekent als *wat des gouds* of *des gouden* is. Deze beteekenis des genitiefs heldert het Fransch op, daar het *en* missende, diergelijke adjectieven omschrijft door *de*, als: *un chaudron de cuivre*, *un anneau d'or*, *une chemise de laine*, enz. Dus: een *gouden* ring, een *zilveren* snuifdoos, een *tinnen* bord, een *koperen* kraan, een *marmeren* vloer, een *looden* zuiger, een *steen*en bak, een *houten* tafel, enz., is een ring bestaande uit *goud*, een snuifdoos bestaande uit *zilver*, enz. enz. Van deze adjectieven mag men nooit de *n* weglaten; want *goude*, *zilver*e, *tinne*, enz. te schrijven, is even ongerijmd als *verheve*, *eige*, *ope*, in plaats van *verheven*, *eigen*, *open*. Ze behouden in alle geslachten, getallen en naamvallen den uitgang *en*, en deze zou, volgens KLUIT, «taalrichtig goed» verbuigbaar zijn, zoo dit geene hardheid veroorzaakte. De euphonie drukt alzoo het regel van goedkeuring op den bekenden regel: «de *stoffelijke* adjectieven dulden geen verbuiging.»

De uitgang *er*, welke afgeleide adjectieven vormt, is in den

grond niets anders dan de oude genitief der eigen zelfstandige naamwoorden, waaraan ze ontleend zijn, b. v. *Amsterdammer beurtman*, *Frankforter mis* (d. i. *jaarmarkt*, zie MEIJERS *Woor- denschap*, p. 450), *Haarlemmer kweekschool*, *Hamburger cigaren*, *Arnhemmer nieuwsblad*, *Tilburger baai*, *Harlinger schipper*, *Deventer koek*; van welke beide laatste de 2^e naamval eigenlijk *Harlingener*, *Deventerer* zou moeten luiden. Dus schreef men oudtijds *Amstelredam* voor *Amstelerdam*, nu verkort tot *Amster- dam*, d. i. *dam van den Amstel*; zoo schrijft men nog *Rotter- dam*, d. i. *dum der Rotte*; *Zaandam* voor *Zaanredam*, d. i. *dam van de Zaan*.

Voorheen werd in de gebogen naamvallen er dikwerf aan 't bijvoegelijk naamwoord toegevoegd, als: «*van groter werde, van groter trouwen, der eerster rivier, der grooter volckeren, eener stey- ler plaetse, der ganscher aerde*»; welke aloude verbuigingen nog in spreekwijzen voortbloeijen, als daar zijn: *te zelfder tijd*, *te kwader ure*, *te goeder trouwe*, *van ganscher harte*, *te onverrigter zake*, *regter- en linkerhand*, *loffelijker gedachtenis*, en soort- gelijke meer, die men, als overblijfselen van den vroegeren, on- verfranschten aard onzer tale, hoogelijk in eere moet houden. Vergelijk het hoofdstuk over *het Voorzetsel*.

Even als de stoffelijke uitgang *en*, dulden de adjectieven op *er*, ontleend aan den naam van een land of stad, geen verbui- ging. Wanluidend zou het ongetwijfeld zijn, indien men zeide: *ik zag den Amsterdammeren beurtman, die Deventeren koek ge- laden had. De Tilburgere baai wordt zeer gezocht. De Haar- lemmere kweekschool*. Voorts merken wij op, dat aan de tel- woorden op *lei* of *hande* den zelfden vrouwelijken uitgang *er* werd toegevoegd, als: *allerlei, velerhande, eenerlei, tweederlei (twee-d-erlei), zesderlei (zes-d-erlei), achterlei, zeventigterlei, enz.*

Zamengestelde adjectieven zijn de zoodanigen, die uit een bij- voegelijk naamwoord of deelwoord en eenig ander woord gevormd zijn, b. v. *leedvoorspellend, heilaanbrengend, tijddoodend, hart- verscheurend, haatdragend, alwetend, Godtergend, oogbetooverend, menschlievend, eervergeten, krijgsgewongen, schriftgeleerd, vrij- gelaten, eerstgeboren, grootmoedig, edelaardig, goedgunstig, half- jarig, vrijwillig, goedkoop, enz.*

OVER DE TRAPPEN VAN VERGELIJKING.

De adjectieven benoemen nimmer een zelfstandigheid in een strikten zin, d. i. de hoedanigheden, welke men aan enig zelfstandig naamwoord toeschrijft, duiden geen *volledig* kwalitatief begrip aan, integendeel! deze hoedanigheden zijn voor meer veredeling, voor meer beschaving, in 't algemeen voor wijziging in hare beteekenis vatbaar; even als ons geheele *zijn* een streven naar-, geen bezitten der volmaaktheid is. Zeg ik, b. v., *de vrouw is braaf*, dan duidt het adjectief *braaf* niet aan, dat de vrouw de deugd, welke men *braafheid* noemt, in volledigheid oefent, neen! het is maar een hoedanigheid, die in *de vrouw* doorstraalt. Afgeleide adjectieven wijzen dit duidelijk aan: want indien ik zeg: *de vrouw is deugdzaam*, weet men uit de beteekenis van den uitgang *zaam*, dat *de vrouw* niet in volledigheid deugd bezit, maar dat ze een geneigdheid heeft tot de deugd. Immers, volmaaktheid, zedelijke volkomenheid vermag geen adjectief in woorden uit te drukken: zij is het wezen der Godheid.

Duiden de adjectieven een *volledig* kwalitatief begrip aan, dan waren ze onvatbaar, om eenige meerdere wijziging van beteekenis aan te nemen; maar juist omdat ze geen volledigheid voorstellen, kan men in hoedanigheden (als de adjectieven uitdrukken) graden van minder of meer beschouwen. Deze noemt men *graden van vergelijking*. Er zijn twee *graden of trappen van vergelijking*, waardoor de stellige hoedanigheid, door een woord beteekend, versterkt wordt. De eerste is die men den *vergrootenden trap* (comparatief) noemt, en in betrekking tot eenig ander voorwerp bestaat; de andere verhoogt of verheft de hoedanigheid algemeen, en wordt *overtreffende trap* (superlatief) genoemd.

De *vergrootende trap* of *comparatief* duidt aan, dat een der beide individuën, welke met elkander vergeleken worden, een hoedanigheid in meerdere mate bezit dan het andere. Hij wordt gevormd door de *r*, die de beteekenis van *rijzen* bezit (*), achter de *e* van 't adjectief te plaatsen, als: *groot*er van *groot*e, *braver* van *brave*, *langer* van *lange*, *leerzamer* van *leerzame*, *rijker* van *rijke*. Eindigt echter de positief op *r*, als: *mager*, *duur*, *zwaar*,

(*) Zie HUYSCOPER OP MELIS STOKES, D. II, p. 552 en 553.

helder, *vruchtbaar*, dan voegt men er de *d*, als epenthetische letter, bij, als: *magerder*, *duurder*, *zwaardder*, *helderder* (*helderer?*), *vruchtbaarder*. De comparatief vordert *dan* achter zich, omdat het een onderscheidingsbegrip te kennen geeft, als: *grooter dan*, *braver dan*, *liever dan*, enz.

De *overtreffende trap* of *superlatief* duidt aan, dat een der met elkander vergelekenen personen of zaken den hoogsten trap van een eigenschap of hoedanigheid bezit. Hij wordt gevormd door *st* achter het adjectief, van zijn naslependen uitgang *e* ontbloot, te plaatsen, als: *grootst*, *braafst*, *langst*, *leerzaamst*, *rijkst*, *magerst*, *duurst*, *zwaarst*, *helderst*, *vruchtbaarst*, enz. Eindigt de superlatief op een *s*, als: *dwaas*, *wijs*, dan vormen enkelen dien niet, maar drukken hem uit door *zeer*, dat slechts een hooge mate van 't eene of andere aanduidt, als: *zeer dwaas*, *zeer wijs*, en bedenken niet, dat *een zeer dwaze*, *een zeer wijze vrouw* onderscheiden is van *de dwaasste*, *de wijsste vrouw*. Doch ook omtrent de vorming van dien superlatief bestaat er verschil: sommigen verklaren de tweede *s* voor overtollig, omdat ze bij de uitspraak versmelt, en schrijven derhalve *wijst*, *dwaast*, *wijste*, *dwaaste*, zoo dat ze stilzwijgend aan de *t* de kracht toekennen, om den superlatief te vormen. Anderen bezigen evenzeer de *st* en schrijven *wijsste*, *dwaasste*, omdat het enkele *wijsst*, *dwaasst*, de onderscheiden *s* niet doet uitkomen. — Tot deze laatste spelling hellen ook wij over: vooral, omdat *wijsste*, *dwaasste*, in zijn vorming met *gunste*, *laste*, overeen komt, en de *s* van den superlatiefvorm even noodwendig tot het woord behoort als de tweede *d* in *gewelddadig*. Hij ontvangt den genitief achter zich, b. v. *hij is de geleerdste onzer stad*, *hij is de bekwaamste der onderwijzers*, enz., en wordt immer met het bepalende lidwoord of eenig determinatief voor-naamwoord verbonden. *Een geleerdst man*, *een bekwaamst onderwijzer*, zijn bij ons onbruikbare uitdrukkingen, omdat *geleerdst*, *bekwaamst*, immer iets bepaalds onderstellen. Dit denkbeeld laat zich met het onzekere van *een* niet verbinden; maar wij zullen wel zeggen: *hij was een allergeleerdst man*, wijl door de bijvoeging van *aller* het onbepaalde van het lidwoord *een* wat verminderd wordt. Dit *aller* beteekent alsdan meestal een zeer hoogen graad; zoo is *een allerbevalligst meisje* een meisje, dat in een hooge mate bevallig is. Voorafgegaan door het bepalend lidwoord, is dit *aller* voor den superlatief zoo goed als overtol-

lig; want indien men zegt: *God is het allerhoogste Wezen*, zegt men niets anders dan: *God is het hoogste Wezen*. Zeer natuurlijk; want de superlatief duidt zelf den hoogsten graad eener hoedanigheid aan.

Doch behalve de regelmatige comparatieven en superlatieven zijn er ook; die hun vergelijkingstrappen gevormd hebben van onbekend gewordenen of in onbruik geraakte positieven, waarvoor andere gebezigd worden, die met de verouderde in beteekenis genoegzaam overeen komen; zoo zegt men *meer* en *meest*, *minder* (*) en *minst*, *beter* en *best*, die als graden van *veel*, *weinig* en *goed* dienen. Dit *beter* en *best* (eigentlich *betst*, waaruit de *t* afgesleten is) zijn gevormd van 't oude *bet*, voor *goed*, hetwelk MELIS STORKE nog in dezen versregel zijner Rijkronijk gebruikt:

«*Conste hi te bet [d. i. zeer goed] de Vriessche tale*»:

De woordjes *meer* en *meest* worden vóór sommige adjectieven, in den grond meest verleden deelwoorden, geplaatst, om een hooge kracht der hoedanigheid aan te duiden, als: *meer*, *meest gezocht*; *meer*, *meest bemind*; enz.; terwijl de woordjes *minder* en *minst* vóór sommige adjectieven gevoegd worden, om in gelijke mate een hoedanigheid te verminderen: zoo dat deze woorden de rol van een diminutief vervullen, als: *minder*, *minst eersuchtig*; *minder*, *minst bedachtzaam*; enz.

Wanneer een adjectief zamengesteld is met een ander, gaat de verhooging in den adjectivalen aanhang uit, als: *goedhartig*, *goedhartiger*, *goedhartigst*; *kwaadaardig*, *kwaadaardiger*, *kwaadaardigst*; *volkomen*, *volkomener*, *volkomenst*; *welluidend*, *welluidender*, *welluidendst*; enz. Deze vorming is door geen taalkenner ooit bestreden. Zoo wel BILDERDIJK (*Ned. Sprk.*, p. 400 ^a) als WEILAND (*Ned. Sprk.* D. I, § 199) erkennen de juistheid van dezen regel. Alleen verschillen beide geleerden omtrent *goedkoop*. De eerste verwerpt *goedkooper*, *goedkoopst*; de andere neemt het in zijn bescherming. «Wie van beiden heeft gelijk?».... Zoo ons oordeel iets moog gelden: BILDERDIJK. *Koop*, toch, is een waar substantief, van daar, dat men oudtijds *goed t' koop*, even als

(*) De *d* is als epenthetische letter van een vroeger gemeen gebruik, om na de *n*, *r* en *l*, even als tegenwoordig nog na de *r*, de *d* in te lasschen, in dit en in meer andere woorden, als: *don d er*, *dien d er*, *boen d er*, *hoen d eren*, *run d eren*, *el d ers*, *zol d er*, *hei d er*, dat alzoo een comp. van 't adj. *hei* is, overgebleven.

wel te pas. zeide; doch nam, even als *verstaan* in een *duidelijk te verstande reden*, de waarde van een adjectief aan; terwijl de volksuitspraak, waarin de *d* vóór een klinker meestal in *i* of *j* overgaat, *goejekoop* (*goedekoop*) zegt, dat nog ten bewijze verstrekt, dat *goed* een waar verbuigbaar adjectief is. Ettelijke nette schrijvers hebben dan ook: *goedkoop*, *beterkoop*, *bestkoop*, even als: *welgemoed*, *betergemoed*, *bestgemoed*.

Dat sommige adjectieven als: *sneeuw wit*, *ijskoud*, *beendroog*, *ijzersterk*, *olijfkleurig*, *halfjarig*, enz., uit hoofde der bepaaldheid van hun eerste lid, voor geen verhooging der hoedanigheid vatbaar zijn, valt van zelve in 't oog.

De adjectieven in den vergrootenden en overtreffenden trap zijn uit hun aard aan de zelfde verandering onderhevig als hunne positieven; doch de terminatie *er* werpt dikwerf in de gebogen naamvallen *e* en *en* weg, wanneer de welluidendheid zich tegen de buiging verzet, als: *een edeler vrouw*, *een verhevener verordening*, *van een ondragelijker man*, *aan een Godzaliger levenswandel*, niet: *een edelere vrouw*, *een verhevener verordening*, *van een ondragelijken man*, *aan een Godzaligen levenswandel*.

OVER DE VERBUIGING DER BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN.

De adjectieven zijn aan de substantieven ondergeschikt, d. i. ze hebben betrekking op-, of onderstellen een zelfstandigheid, aan welke ze een hoedanigheid of eigenschap toekennen, en vormen met deze één begrip, één gewijzigd denkbeeld. Geen hoedanigheid of eigenschap kan zonder een bijgevoegde of een onderstelde zelfstandigheid, waaraan ze eigen is, bestaan, omdat ze zelve geen subject, maar bloot de benoeming van een subject is.

Het verband tusschen een bijvoegelijk en zelfstandig naamwoord is zóó innig, dat het adjectief, vóór het uitgedrukte of het onderstelde substantief geplaatst, zich in geslacht, getal en naamval naar 't laatste schikt, en deze betrekking aanwijst door buiging, die echter in onze taal, zoo wij ze bij de Latijnsche vergelijken, zeer schaarsch kan genoemd worden, daar, b. v., ons *goede* in 't enkelvoud van 't vrouwelijk geen, in 't onzijdig

alleen in den genitief en in 't mannelijk bovendien in den datief en accusatief en in 't meervoud aller geslachten de zelfde buiging ondergaat. Terwijl integendeel het buigingrijke Latijn in *bonus* (m.), *bona* (vr.) *bonum* (onz.), in *boni*, *bonae*, *bonam*, *bonorum*, *bonarum*, *bonis*, *bonas*, *bonos* een fraaije afwisseling van eindklanken aanbiedt, die het geslacht, het getal en den naamval des adjectiefs ook daar aanwijzen, waar 't Nederlandsch, omdat het dan bij ons als niet zamenwassend met het naamwoord beschouwd werd, geen minste vormverandering des adjectiefs duldt, als: *de menschen zijn, worden goed*, waarvoor 't Latijn: *homines sunt, fiunt boni* heeft. Evenzeer blijft het adjectief onveranderlijk, wanneer 't in een onontwikkelden tusschenzin voorkomt, b. v., *een prins*, edel en dapper; *een zneisje*, lief en zedig; *een jongeling*, gezond van hersenen; enz., of als praedicaat tot zijn substantief betrekking heeft, b. v. *de vrouw was indachtig*; *hij blijft tevreden*; *wij maken den man afhandig* (d. i. *de man wordt afhandig gemaakt door ons*); *ik verw het huis groen* (d. i. *ik maak het huis met verw groen of het huis wordt met verw groen gemaakt door mij*), enz. Deze onveranderlijkheid der adjectieven is oorzaak geweest, dat men ze, dusdanig gebezigd, als bijwoorden beschouwde, ondanks dat deze woorden hun betrekking tot de zelfstandigheid, en niet tot de werking, bepalen. Dit tweeledig gebruik der adjectieven als attribuut (eigenschap) en praedicaat (gezegde), hetwelk een verdeling in attributieve en praedicatieve adjectieven te weeg bracht, heeft men dus ten onregte in twijfel getrokken. Of wel, om deze eigenschap der adjectieven bij een voorbeeld uit de zamenleving te vergelijken, zoudt ge niet denken, dat de ruiters, die bij een optogt de achterhoede van een leger uitmaken, evenzeer tot dat zelfde leger behooren als die, welke zijn voorhoede vormen? Het eene is zoo klaar als 't andere!

Daar de praedicatieve adjectieven bij ons onverbogen blijven, zoo zijn alleen de attributieve aan buiging onderworpen, welke — behalve door den naslependen uitgang *o* — ook door de tanddrukkings-letter *n* beteekend wordt in al die gevallen, waarin 't lid- of voornaamwoord in zijn gebogen vorm een *s* of *n* vertoont. De *n* doet zich thans ook in 't meervoud dier adjectieven voor, welke als waren 't wezentlijke substantieven gebezigd worden; hierop komen wij straks terug, wijl wij eerst die

*dit is
't tegen-
gestelde
van
't III
katholie*

gevallen zullen toelichten, waarin het bijvoegelijk naamwoord de *e* erlangt.

Dit geschiedt immer, wanneer 't adjectief, met het bepalende lidwoord of eenig voornaamwoord verbonden, of van deze demonstratieve woorden door de betrekking van den vocatief gescheiden, vóór eenig naamwoord van 't mannelijke of vrouwelijke geslacht geplaatst wordt, b. v. *de vruchtbare akker, de droevige tijding, zijn vrome wandel, haar loffelijken gewoonte, Waarde Broeder! Lieve Vriendin!*

Waarom? Omdat de bepalende woordjes onderstellen, dat er van een voorwerp sprake is, welks eigenschap, als bekend, daarin begrepen wordt, zonder dat ze daaraan eerst uitdrukkelijk wordt toegekend.

Doch ten aanzien van 't onzijdig geslacht, bestaat er onderscheid, naar gelang het adjectief, door 't bepalend lidwoord voorafgegaan, de *e* behoudt of verliest. Ofschoon het doorgaande spraakgebruik dit onderscheid minder in 't oog houdt, bestaat het echter; dewijl het adjectief met de *e* iets individueels beduidt, doch zonder de *e* betrekking heeft op 't geslacht der aangeduide voorwerpen. Helderer wij dit op! Zegt men: *het lief kind*, dan valt de nadruk op *lief*, en wordt de eigenschap van *lief* als aan 't substantief toekomend, vermeld; zegt men, daarentegen, *het lieve kind*, dan wordt het substantief, waaraan de eigenschap van *lief* toegekend wordt, tegen een ander overgesteld, waaraan deze eigenschap niet toekomt. Evenzeer zijn *uw* oud *huis* en *uw* oude *huis* van elkander onderscheiden. Spreekt men van *uw* oud *huis*, dan kent men aan 't substantief *huis* de hoedanigheid van *oud* toe; spreekt men integendeel van *uw* oude *huis*, dan gewaagt men van uw voormalig huis in tegenstelling van 't nieuwe. Dit *uw* oude *huis*, dat, mits behoorlijk onderscheiden, evenzeer Hollandsch is, als *uw* oud *huis*, verwierp de Heer WEILAND (zie zijn *Ned. Sprk.*, D. I, § 185) welligt, omdat de geleerde HUYDECOPER in zijn *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, B. II, vs. 57, dergelijke uitdrukkingen « overblijfselen der barbaarsche oudheid », die men « geheel ten lande uitdrijven moest », noemde, op grond, dat men « bij geen goeden Schrijver, sinds veele jaaren herwaarts, vinden « zal, *zijn wreed e geweld, uw heilrijk e bedrijf* [?], *mijn scherp e « zwaard* ». Doch zijn deze uitdrukkingen bekwaam om de onder-

scheiding, die wij zoo even, in navolging van Dr BRILL, voordroegen, omver te werpen? Neen: want dat men niet zegt: *zijn wreed e geweld, mijn scherp e zwaard*, berust daarop, dat *geweld* en *zwaard* de bijgevoegde eigenschappen in zich onderstellen.

De veellettergrepige adjectieven, voorzien van een afleidings-uitgang, behouden of verwerpen de *e* in 't onzijdig der abstracte naamwoorden, als: *het loffelijk e gedrag* en *het loffelijk gedrag*, *het onherstelbar e kwaad* en *het onherstelbaar kwaad*. Het gebruik brengt hierin echter eenig onderscheid te weeg: de plegtstatige voordragt behoudt veelal de *e*, terwijl de gemeenzame spreektrant met zijn vlugtige wendingen den naslependen uitgang meestal afkapt. « Zoo zegt men ook, onverschillig, *de nagelaten gedichten* en *de nagelatene gedichten* ». Het spraakgebruik neemt hier echter eenig verschil waar, dat in 't schrijven meer en meer gevolgd wordt. Indien het verleden deelwoord verbogen wordt, dan drukt het ook een verleden tijd uit; daarom zijn « *nagelaten e gedachten* » de zulken, die nagelaten zijn geworden. *Nagelaten gedichten*, daarentegen, komt in stede van *nagelaten wordende gedichten*. Het eerste verleden deelwoord, hetwelk door deze constructie een adjectief wordt, en als zoodanig beschouwt men het doorgaans, beteekent een handeling, die *voorbij*, en 't tweede, die *tegenwoordig* is.

Met het algemeen lidwoord verwerpt het adjectief de *e*, als: *een moedig paard, een lief kind*, enz. 't Waarom is duidelijk: *een* stelt de naamwoorden *paard, kind*, als niet vooraf aange-wezen, voor: zoo dat hier de adjectieven noodig waren, voor zoo verre men de substantieven, met die hoedanigheden aangedaan, beschouwt.

Gansch anders is dit echter, wanneer 't adjectief, door 't-algemeen ledeken voorafgegaan, vóór eenig naamwoord van 't mannelijk geslacht geplaatst en *met* of *zonder* de *e* gebezigd wordt: daar 't adjectief in 't eerste geval den persoon naar zijn gansche individualiteit en in 't tweede in die bepaalde hoedanigheid, naar welke hij benoemd is, aanduidt. B. v. *een groot e man*, d. i. een man groot van gestalte; *een groot man*, d. i. iemand, die als man (mensch) groot is. Dat men niet *een kwaad schelm, een wreed Nero, een lastig zot*, enz., maar *een kwade schelm, een wreede Nero, een lastige zot* zegt, is, omdat deze hoedanigheden in die substantieven worden ondersteld.

VOORBEELDEN VAN VERBUIGING VAN ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN
MET HUN BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN EN LIDWOORD.

STELLEDE TRAP.

MANNELIJK.

ENKELVOUD.

- N. *De vruchtbare akker.*
- G. *Des vruchtbaren akkers.*
- D. *Den vruchtbaren akker.*
- A. *Den vruchtbaren akker.*
- V. *Vruchtbare Akker!*

VROUWELIJK.

ENKELVOUD.

- N. *De geurige roos.*
- G. *Der geurige roos.*
- D. *De, der geurige roos.*
- A. *De geurige roos.*
- V. *Geurige Roos!*

ONZIJDIG.

ENKELVOUD.

- N. *Het goede voorbeeld.*
- G. *Des goeden voorbeelds.*
- D. *Het goede voorbeeld.*
- A. *Het goede voorbeeld.*
- V. *Goed Voorbeeld!*

MANNELIJK.

MEERVOUD.

- N. *De vruchtbare akkers.*
- G. *Der vruchtbare akkers.*
- D. *Den vruchtbaren akkers.*
- A. *De vruchtbare akkers.*
- V. *Vruchtbare Akkers!*

VROUWELIJK.

MEERVOUD.

- N. *De geurige rozen.*
- G. *Der geurige rozen.*
- D. *Den geurigen rozen.*
- A. *De geurige rozen.*
- V. *Geurige Rozen!*

ONZIJDIG.

MEERVOUD.

- N. *De goede voorbeelden.*
- G. *Der goede voorbeelden.*
- D. *Den goeden voorbeelden.*
- A. *De goede voorbeelden.*
- V. *Goede Voorbeelden!*

VERGROOTENDE TRAP.

MANNELIJK.

ENKELVOUD.

- N. *De bravere knaap.*
- G. *Des braveren knaaps.*
- D. *Den braveren knaap.*
- A. *Den braveren knaap.*
- V. *Bravere Knaap!*

VROUWELIJK.

ENKELVOUD.

- N. *De grootere belooning.*
- G. *Der grootere belooning.*
- D. *De, der grootere belooning.*
- A. *De grootere belooning.*
- V. *Grootere Belooning!*

MANNELIJK.

MEERVOUD.

- N. *De bravere knapen.*
- G. *Der bravere knapen.*
- D. *Den braveren knapen.*
- A. *De bravere knapen.*
- V. *Bravere Knapen!*

VROUWELIJK.

MEERVOUD.

- N. *De grootere belooningen.*
- G. *Der grootere belooningen.*
- D. *Den grooteren belooningen.*
- A. *De grootere belooningen.*
- V. *Grootere Belooningen!*

ONZIJDIG.

ENKELVOUD.

- N. *Het rijkere geschenk.*
 G. *Des rijkere geschenken.*
 D. *Het rijkere geschenk.*
 A. *Het rijkere geschenk.*
 V. *Rijkere Geschenk!*

ONZIJDIG.

MEERVOUD.

- N. *De rijkere geschenken.*
 G. *Der rijkere geschenken.*
 D. *Den rijkere geschenken.*
 A. *De rijkere geschenken.*
 V. *Rijkere Geschenken!*

OVERTREFFENDE TRAP.

MANNELIJK.

ENKELVOUD.

- N. *De hoogste berg.*
 G. *Des hoogsten bergs.*
 D. *Den hoogsten berg.*
 A. *Den hoogsten berg.*
 V. *Hoogste Berg!*

MANNELIJK.

MEERVOUD.

- N. *De hoogste bergen.*
 G. *Der hoogste bergen.*
 D. *Den hoogsten bergen.*
 A. *De hoogste bergen.*
 V. *Hoogste Bergen!*

VROUWELIJK.

ENKELVOUD.

- N. *De edelste bedoeling.*
 G. *Der edelste bedoeling.*
 D. *De, der edelste bedoeling.*
 A. *De edelste bedoeling.*
 V. *Edelste Bedoeling!*

VROUWELIJK.

MEERVOUD.

- N. *De edelste bedoelingen.*
 G. *Der edelste bedoelingen.*
 D. *Den edelsten bedoelingen.*
 A. *De edelste bedoelingen.*
 V. *Edelste Bedoelingen!*

ONZIJDIG.

ENKELVOUD.

- N. *Het reinste genoeg.*
 G. *Des reinsten genoegens.*
 D. *Het reinste genoeg.*
 A. *Het reinste genoeg.*
 V. *Reinst Genoegen!*

ONZIJDIG.

MEERVOUD.

- N. *De reinste genoegens.*
 G. *Der reinste genoegens.*
 D. *Den reinsten genoegens.*
 A. *De reinste genoegens.*
 V. *Reinste Genoegen!*

Worden de adjectieven als substantieven gebezigd, dan is men eenigzins verlegen, hoe ze te verbuigen. Onze ouden waren gewoon, ze de adjectivale buiging te doen behouden; zoo leest men, b. v., in 't *Leven van Jezus*, bl. 98: *Hi doet de doev e hoeren ende de stomm e spreken*, en in den *Spieghel Historiae*, bl. 101: *Hier binnen storven alle doud e*. Ja! zelfs deden het onze taalkundige Bijbelvertalers nog, daar bij hen de zelfstandig gebezigde adjectieven immer, behalve in den datief, in 't meervoud op *e* uitgaan, b. v. *de schriftgeleerd e antwoordden, de wijs e kwamen*, enz. De oudheid pleit dus voor de adjectivale buiging, welke men ook later (b. v. in *WEILANDS Ned. Spraakk.*, D. I, § 208), toen

men in den nominatief en accusatief meervoud *de wijzen*, *de geleerde* n schreef, in 't enkelvoud volgde; doch, daar men zich zoo doende van een zeer wenschelijke onderscheiding tusschen den enkel- en den meervoudigen datief berooft, komt het ons met **BILDERDIJK** (*Nederl. Spraakl.*, p. 97) en andere voorname taalkundigen voor, de zelfstandig gebezigde adjectieven als waren 't wezentlijke substantieven te verbuigen; b. v. (mannelijk enkelv.) nom. *de geleerde*, gen. *des geleerden*, dat. en acc. *den geleerde* en (mannelijk meerv.) nom. *de geleerde* n, gen. *der geleerde* n, dat. *den geleerde* n en acc. *de geleerde* n.

Het onzijdig is in der daad een collectief in abstracte beteekenis, als: *het wijze*, *het vrome*, enz. Het mist als zamenvattend collectief begrip alle meervoud, en beduidt de betrekkingen van den genitief en datief door *van* en *aan*.

OVER HET TELWOORD.

Telwoorden of numeralia zijn zulke woorden, die de hoeveelheid uitdrukken, waarin deze of gene stof, deze of gene voorwerpen voorhanden zijn, of wel de rangorde dezer voorwerpen aanduiden. Zij worden vóór of bij de zelfstandige naamwoorden gevoegd, en zijn aan buiging onderworpen, voor zoo verre de aard van het getal zelf dit toelaat: zoo dat ze eigenlijk bijvoegelijke naamwoorden van hoeveelheid (quantatieve adjectieven) zijn. Ze worden onderscheiden in bepaalde of hoofd-telwoorden, die het juiste getal eenheden uitdrukken, waaruit een verzameling van voorwerpen bestaat, en in onbepaalde of algemeene telwoorden, die zekere eenheden voor den geest brengen, zonder haar getal juist te bepalen.

De bepaalde telwoorden zijn óf grondgetallen, als: *een*, *twee*, *drie*, enz., óf rangschikkende telwoorden, als: *de eerste*, *de tweede*, *de derde*, enz.; gene dus genoemd, omdat in hen de stam of grond van deze gevonden wordt. Zelve staan de grondgetallen in verband tot de drie persoonlijke voornaamwoorden, een verschijnsel, 'twelk tot de gissing leidt, dat de telling van de

persoonsonderscheiding uitging, en *drie* in den grijzen tijd het hoogste getal was, en welligt daarom heilig. *Vier* en de overige telwoorden werden door reduplicatie of verdubbeling dezer drie grondgetallen gevormd, terwijl *vijf* en *tien* zinspelen op 't getal vingers.

Deze stam-numeralia, welke tien in getale zijn, deden door afleiding of zamenstelling een menigte andere ontstaan, als: *eentien*, *tweentien*, *drietien*, *viertien*, *vijftien*, *zestien*, *zeventien*, *achttien*, *negentien*. De twee eerste vertoonen een eigen vorming: want, in stede dezer regelmatige namen, zegt men *elf*, *twaaif*, door syncope (letteruitwerping) uit *eenlif*, *tweelif*, welk *lif* tot (*b*-)lijven behoort; zoo dat de beteekenis van *elf*, *twaaif* is: *tien en een*, *twee daarboven*, of eigenlijk: *er blijft een*, *er blijft twee*, namelijk *boven de tien*. Er heeft daarbij een zelfde ellipse plaats als bij *derdhalf*, *zesthalf*, d. i. (*twee geheelen en*) *het derde half*, (*vijf geheelen en*) *het zesde half*. *Dertien*, voor *drietien*, vertoont een methathesis, gepaard met vocaalverkorting. *Veertien*, voor *viertien*, ontstond uit het verloop van de *i* der eerste greep tot de *e*.

Twintig, hetwelk voor *tweintig* staat, waarin de *n* paragogisch is, vertoont, even als *dertig*, *veertig*, *vijftig*, *zestig*, *zeventig*, *tachtig* (*tachtig?*), *negentig* den uitgang *tig*, die zoo veel als een uitgerekte reeks beteekent en afkomstig is van 't oude *tigen*, bij zamentrekking *tien*. De tusschen elke tienéénheid invallende getallen hebben de mindere hoeveelheid vóór de meerdere, b. v. *vier-en-twintig*, *een-en-dertig*, niet *twintig-en-vier*, *dertig-en-een*, als in 't bekende rijmpje van vader CATS:

- » Dertig dagen heeft November,
- » Juny, April en September;
- » Acht-en-twintig één alleen;
- » Al de reste dertig een."

Bij en boven *honderd*, dat zamenvatting van getallen, of een getelde hoeveelheid van tien tientallen beteekent, verandert de schikking: want men plaatst de mindere hoeveelheid na de meerdere, doch in dier voege, dat de mindere haar eigen zamen-gestelden vorm behoudt, als: *honderd vier-en-twintig*, terwijl het aantal honderden door voorzetting der stam-numeralia aangeduid wordt, b. v. *zevenhonderd*, *negenhonderd*. Voor *tienhonderd* zegt men *duizend*, hoogst waarschijnlijk, volgens deskundigen, uit het

Gothisch *taihuntund*. *Millioen* (voor *tienhonderdduizend*) is van het Fransche *million*, uit het Latijnsche *mille*. Enz. enz.

Deze hoeveelheden heeten te regt *bepaalde* of *hoofd-telwoorden*; want, indien ik b. v. zeg: *honderd burgers*, dan beteekent dit *honderd eenheden*, die men *burgers* noemt.

Het telwoord *een*, dat, ter onderscheiding van het oneigentliche lidwoord, boven de vocalen het scherp toontceken heeft, wanneer het uit den zin niet kenbaar is, en als *éenen*, in tegenoverstelling van *meer*, den nadruk der uitspraak altoos bekomt, — b. v. *één man*, d. i. *geen twee*; *een* ('*n*) *man*, d. i. *zeker man*, — wordt adjectivé verbogen, als: *voor eenen cent*, *tegen eenen gulden*, *in eene maand*, enz. — Voorafgegaan door het bepalend lidwoord of eenig voornaamwoord, derft het dit toontceken, omdat het alsdan voor geen inkrimping tot '*n* in de uitspraak vatbaar is, of 't wordt (*de 'n=*) *den* en (*deze 'n=*) *dezen*.—

MANNELIJK.

ENKELVOUD.

- N. *De eene, deze eene.*
 G. *Des eenen, dezès eenen.*
 D. *Den eenen, dezen eenen.*
 A. *Den eenen, dezen eenen.*

VROUWELIJK.

ENKELVOUD.

- N. *De eene, deze eene.*
 G. *Der eene, dezèr eene.*
 D. *De, der eene; deze, dezèr eene.*
 A. *De eene, deze eene.*

ONZIJDIG.

ENKELVOUD.

- N. *Het eene, dit eene.*
 G. *Des eenen, dezès eenen.*
 D. *Het eene, dit eene.*
 A. *Het eene, dit eene.*

Een en ander laten dikwerf in den nominatief van het mannelijk en onzijdig geslacht de *e* achterwege, als: *de een en ander*, *het een en ander*, en zijn voor geen meervoudig gebruik vatbaar, omdat *een* geen meerderheid voorstellen kan, hoewel de Franschen *les uns et les autres* dulden. *Een* stelt zich ook zamen met *al*, in den zin van *geheel* genomen, en is alsdan *alleen* (d. i. *aleen*), hetwelk *gansch een* beteekent; terwijl dit woord *ig* aannemende, *alleenig*, d. i. *gansch eenig*, wordt, schoon men het in 't gebruik veelal met *alleen* verwart. Eveneens stammen van dit *een* af: *eenig* en *enkel*.

Onverbogen blijft echter dit *één*, wanneer het zonder een be-

paalde zaak daarbij te denken, of ten minste te noemen, gebezigd wordt, als: *een maal een, het heeft een geslagen, met een-en-negentig soldaten*, niet: *met eenen-en-negentig*, omdat het hier adverbiaal voorkomt, even als in *een stuiver of drie, een dag of acht*, waarin dit *één* zijn bepaaldheid geheel opgeeft, daar deze uitdrukkingen het getal personen of zaken niet nauwkeurig bepalen. Het voegwoord van twijfeling, het woordje *of*, schijnt te beduiden, dat men eigenlijk met deze gewone spreekwijze te kennen geeft: *één stuiver minder of meer dan drie, één dag minder of meer dan acht*. *Acht dagen voor een week van zeven dagen* is in der daad een zonderlinge uitdrukking, welke zal genomen zijn voor den *achtsten dag* of de gedeelten van dagen als geheelen gerekend. Dus zeggen de Franschen *quinze jours* voor *veertien dagen*, en wordt de Heiland gezegd, *drie dagen en drie nachten* in het hart der aarde geweest te zijn. Waarschijnlijk ontleent zij haar oorsprong aan de in de oudheid heerschende gewoonte, om bij nachten, en niet bij dagen, te tellen. Bij het in onbruik raken der tijdrekening bij nachten, hield men echter hun getal, terwijl men er den dag, die tot den laatsten nacht behoorde, als op zich zelve staande, bij telde. Deze uitlegging verkrijgt meer zekerheid, wanneer men in aanmerking neemt, dat de Franschen oulings *quinze nuits* voor *quinze jours* bezigden.

De overige telwoorden zijn uit hun aard meervoudig, maar als collectief beschouwd wordende, nemen zij als enkelvoudig een nieuw meervoud aan, zoodra zij substantivé gebruikt worden, als: *de elven, de twaalven* voor *de elf, de twaalf jongeren des Heeren*; *een rijtuig van vieren*, d. i. *van vier personen*; *kwart vóór zessen*, d. i. *vóór zes uren*; *een van tweeën*, d. i. *van twee personen*. Ook in zegswijzen als: *met ons vijven, met hun zevenen* komt het meervoud der grondgetallen voor, omdat het substantief *personen* in 't telwoord zelf begrepen wordt. *Ons en hun* zijn hier bezittelijke voornaamwoorden, die de plaats van den genitief vervangen: zoo dat *ons vijven* het zelfde is als *vijf onzer*, *hun zevenen* het zelfde als *zeven hunner*. Ze blijven in deze constructie enkelvoudig, omdat *vijven, zevenen* de waarde van *vijftal, zevental* hebben.

In deze beteekenis is den telwoorden als collectieve substantieven het onzijdig geslacht eigen. — Zoo zijn *honderd, negen-*

en-veertig, van geenerlei of onzijdig geslacht, zoodra ze substantivé voorgesteld worden en *honderdtal*, *negen-en-veertigtal* beduiden.

Vrouwelijk zijn ze, daarentegen, zoodra zij bijvoegelijk gebezigd worden, en men er een verzwegen substantief bij denkt, b. v. *deze appels kosten vijf-en-twintig cents de honderd*; hier wordt onder *honderd* het naamwoord *appels* verstaan. In stede daarvan, gebruikt men dikwerf het substantief *stuks*, als: *de honderd stuks*, *vijftig stuks*, waarin dit meervoud voor *geheelen* staat en niet tot *stukken* moet gebragt worden, hetwelk *deelen van een geheel* beduidt, b. v. *de spiegel brak in dertig stukken*. — Het woord *millioen* echter wordt immer als een substantief van 't onzijdig geslacht gebruikt.

Door den uitgang *er* en *ling* vormt men van de grondgetallen substantieven, als: *een zestiger* voor een schip van zestig stukken geschut; *een acht-en-twintiger* voor wijn van anno (18)28; *een tweeling*, *een drieling* voor twee, drie kinderen, te gelijk door ééne moeder gebaar.

Beide, dat met ons *twee* samenhangt, beteekent twee voorwerpen te zamen en wordt sterk verbogen, doch ontvangt in den nominatief, datief en accusatief de *n* (*), wanneer het zelfstandig voorkomt, b. v. *beiden gingen*, *hij beloofde beiden*, *ik heb beiden gesproken*, enz.; terwijl het zijn genitiefvorm bewaart in *beider genoeg* en *beiderlei*. Wanneer niet van de voorwerpen, maar wel van de handeling of den toestand gesproken wordt, bezigt men het enkelvoud, en alsdan is het onverbuigbaar, b. v. *hij denkt en handelt christelijk: beide voegt hen*, omdat er het substantief *personen* niet onder verstaan wordt.

De rangschikkende telwoorden vinden hun stam in de grondgetallen, en worden van deze door toevoeging van *st* gevormd. Deze terminatie is de zelfde uitgang als die, waardoor adjectieven den hoogsten trap van volledigheid kunnen voorstellen, en derhalve een superlatiefvorm, omdat het begrip van rang, 'twelk ze aanduiden, een relatief begrip is, en enkel in opzigt tot één of meer hoogere of lagere aan een persoon of zaak kan toekomen. Zóó vindt men deze numeralia van 2 tot 7 en van 9 tot 20 bij onze Ouden geschreven, en worden ze in deze om-

(*) Vergelijk onze bedenking, hier achter, op *aller*.

streken nog steeds aldus uitgesproken, namelijk: *tweeste, drieste, vierste, vijfste, zesste, zevenste, negenste, tienste, elfste, twaalfste, dertienste, veertienste*, enz., waarvoor hedendaags: *tweede, derde, vierde, vijfde, zesde, zevende, negende, tiende, elfde, twaalfde, dertiende, veertiende*, enz. staat; zoo dat er een verwisseling van *st* in *d* heeft plaats gegrepen, die zich ook in *dienst* van *diende*, *konst* (kunst) en *konde* vertoont. Zie meer voorbeelden pag. 31.

Voor 't tegenwoordige *achtste* was oulings *achtende* in gebruik. Voor *tweede* gebruikte men veel *de andere*, als: *God wierp ten anderen dach* (*Sp. Hist.*, p. 7); nog kan men het laatste voor het eerste bezigen, maar alleen dan, wanneer de zaken twee in getale zijn, en dan beduidt *de andere*, zonder aanwijzing der rangorde, *een der twee*. Voorheen was het tot dit gebruik niet beperkt, als uit van vroeger gedagteekende zegswijzen blijkt: *ten anderen*, d. i. *ten tweede*; *des anderen daags*, d. i. *den eerstvolgenden dag*; *andermaal*, d. i. *ten tweeden male*; *anderhalf*, d. i. (*een geheel en*) *het tweede half*. *Derde* vertoont de zelfde letteromzetting (methathesis) als *dertien*. Boven *twintig* is de oude vorm des woords tot stand gebleven, als: *drie-en-twintigste, negen-en-zeventigste, zeshon-derdste*, enz.

Zoodra twee telwoorden door *en* vereenigd worden, als: *een en twintig, negen en zeventig* (wier samenstellende deelen wij liefst door de koppelstreep verbinden, als: *een-en-twintig, negen-en-zeventig*), ontvangt alleen het laatste bestanddeel den superlatiefvorm, wanneer ze rangschikkend gebruikt worden, b. v. *een-en-twintigste, negen-en-zeventigste*; en daar ze in vorm en gedaante allezins met de kwalitatieve adjectieven overeen komen, zoo zijn ze evenzeer aan buiging onderworpen, welke zich bij zamenstelling dan ook enkel tot het laatste telwoord bepaalt, als: *van den een-en-twintigsten psalm, op den negen-en-zeventigsten gedenkdag*, enz.

De onbepaalde of algemeene telwoorden drukken een onbepaald getal of een onbepaalde hoeveelheid uit, en zijn weder van verschillenden aard. Zij beduiden óf een gansche hoeveelheid, als: *al, gezamentlijk, gansch, geheel, elk, ieder, iegelijk*, en het ontkenkende *geen*; óf een aanmerkelijk deel, als: *veel, menig, genoeg*; óf een klein deel, als: *eenige, ettelijke, weinig, wat*.

Al duldt, omdat het de zelfstandigheid genoeg bepaalt, geen

lidwoord vóór zich, dan wanneer het voor de geheele schepping gebruikt wordt, die alles omvat, b. v. *het al* of *het heelal*. Zoo ook, wanneer het zelfstandiger wijze gebruikt wordt, neemt het dikwerf cenig demonstratief woord vóór zich, als: *die allen, welke allen, dit alles* (genitief van *al, alle*). — Het beduidt baarblijkelijk *geheel*, welke beteekenis het ook als numeralia erlangt, b. v. *al de aarde*, d. i. *geheel de aarde*.

Het wordt, vóór eenig lidwoord of demonstratief woord gevoegd, met het adjectief in dit geval op ééne lijn gesteld en dus evenzeer onverbogen gelaten, als: *al de wijn, al mijn pogingen, al deze paarden*, omdat men zegt: *tegen zoo zwaar een arbeid*.

De primitieve vorm van het adjectief wettigt echter evenzeer de *e* bij *al*, zoo dat zich, onzes inziens, de vorm *alle zijne verdiensten* zeer wel laat verdedigen, en zelfs verkieselijker is wanneer men dit *al* langer wil aanhouden. Er bestaat dan ook een groote geneigdheid, zelfs bij uitstekende redenaars en bekwame schrijvers, om het te verlengen; omdat men meer nadruk op *alle* dan op *al* kan leggen. Het laat geen verbogen vorm toe, dan wanneer het onmiddellijk vóór het substantief gebezigd is; terwijl het alsdan den verbogen genitiefvorm in het mannelijk en onzijdig geslacht verwerpt, b. v. (niet: *alles roems, alles geluks*, maar) *van allen roem, van alle geluk*. Het vrouwelijk geslacht laat dien naamval evenwel toe, b. v. *aller schuld*, en vertoont dien inzonderheid in zamenstellingen met *lei* of *hande*, als: *al-terlei, allerhande*.

Het meervoud is *alle, aller, allen, alle*, wanneer het bijvoegelijk gebezigd wordt, b. v. *alle boomen, aller tuinen, allen wegen, alle menschen*, enz.

Komt het zelfstandig voor, dan wil het gebruik te dezen, even als in andere substantivisch genomen adjectieven, de *n*; ofschoon uit den sterken genitief op *r*, als: *aller genoeg, aller vader*, enz., volgt, dat men in den nominatief en accusatief meervoudig zoude moeten schrijven: (niet: *alle n denken, vele n meenen*, maar) *alle denken, vele meenen*; (niet: *ik nam van alle n, van vele n afscheid*, maar) *ik nam van alle, van vele afscheid*. Alleen de datief zou de *n* mogen aannemen, als: *vele n vragen wij om raad, alle n zeiden wij onzen bijstand toe*, enz.

Onverbogen blijft *al* 1.) wanneer het enkelvoudig zelfstandig naamwoord een meervoudig begrip heeft, b. v. *alle dag, langs*

(lees:) *aan alle kant*, d. i. *alle dagen*, *aan alle kanten*, welke zegswijzen adverbiale uitdrukkingen zijn, en 2.) wanneer het soortbegrip bedoeld wordt, b. v. *alle mensch is sterfelijk*, *alle schaapherder was den Egyptenaren een gruwel*.

Gezamentlijk beteekent een bepaald getal voorwerpen te zamen genomen, en komt derhalve slechts vóór substantieven in het meervoud, of vóór collectieven; wanneer het door het bepalend lidwoord of eenig ander determinatief woord wordt voorafgegaan en als een kwalitatief adjectief verbogen, b. v. *de gezamentlijke erfenis*, *deze gezamentlijke erfgenamen*. Doch wordt het eenigermate als titel gebruikt, dan kan het lidwoord wegblijven, b. v. *gezamentlijke erfgenamen leiden deze handelwijze bloot*.

Gansch en *geheel* worden dikwerf in 't gebruik verward. *Geheel* wordt boven *gansch* gebezigd, wanneer op 't denkbeeld van ongeschondenheid gedoeld wordt, als: *de heele appels*, niet: *de gansche appels*, wel: *gansche dagen*.

Elk en *ieder* beduiden alle bepaalde voorwerpen, doch in dier voege, dat men elk afzonderlijk op 't oog heeft; weshalve ze immer in 't enkelvoud gebezigd worden. Bij substantieven gevoegd, worden ze als adjectieven verbogen, en ontvangen in het mannelijk geslacht de *e*, doch niet noodzakelijk, wanneer er een persoonsnaam volgt, als: *iedere man* of *ieder man*, *elke boom*, *iederer man*, *elken boom*, enz. De genitief *iederer mans*, *elken booms* is van weinig of geen gebruik; men omschrijft hem door *van*, b. v. *van iederer man*, *van elken boom*. Doch staat *ieder*, *elk* als adjectief vóór een determinatief woord, dat met het substantief, hetwelk bij *ieder*, *elk* gedacht wordt, in den genitief meervoudig volgt, zoo blijven ze onverbogen, dus: *ieder* (niet: *iedere*) *der mannen*, *elk* (niet: *elke*) *dezer zaken*, *aan ieder* (niet: *iederer*) *der mannen*, *aan elk* (niet: *elke*) *dezer zaken*, enz. *Elk* en *ieder*, als zelfstandig, zijn in den nominatief, datief en accusatief *elk*, *ieder*, en in den genitief *elks*, *ieders*, en gevoegd bij *een*, in de drie eerste casussen *elkeen*, *iedereen*, *een elk*, *een ieder*, en in den laatsten *elkeens*, *iedereens*, *eens elks*, *eens ieders*. Zoo ook *een iegelijk*!

Eenig duidt zoo wel een bepaald voorwerp uit telbare voorwerpen, b. v. *eenige vrouw*, *eenige tafel*, als zekere mate van stof of van een ondeelbaar begrip aan, b. v. *eenig brood*, *eenig verdriet*, enz. De verbuiging van dit *eenig* is volkomen gelijk aan

die van het adjectieve *elk*. In 't meervoud beteekent het een gering getal, als: *eenige menschen, eenige pruimen*, enz. Eveneens *sommige*, dat thans uitsluitend meervoudig gebruikt wordt, als: *sommige kinderen*, hoewel het enkelvoudige *oulings* ook in gebruik was, gelijk b. v. uit *beesten van someghen aerde* (Sp. Hist. 1: 9.) blijkt.

Geen (niet te verwarren met *gene* uit *gomo* in *deze en gene*), is oorspronkelijk een verkorting, niet zoo zeer van *no een* (d. i. *niet een*), als wel van *nech-een* (Oud-Hoogd. *nech-ein*), waaruit, bij aphaeresis, ons *geen* voortsproot, zoo dat het de ontkenning van het tel- of van het lidwoord *een* is. Wanneer *geen* de negatie van het telwoord is, hetwelk plaats heeft als de levende taal er *een* bij voegt, b. v. *hij kent geen (eene) les*, duldt het geen meervoud; wél daarentegen, wanneer het tegen het algemeene lidwoord over staat, als: *er zijn geen bladen aan de boomen*. Er volgt in de aangetogene voorbeelden een substantief na *geen*; echter kan het ook zelfstandig voorkomen, als: *geen uwer heb ik gezien, geen van beiden waren er bij tegenwoordig*, enz.

Veel en *weinig* verschillen in zoo verre van elkander, dat het eerste een groote en het laatste een kleine onbepaalde hoeveelheid aanduidt. Ze hebben de substantieven, waarvóór (*) ze gevoegd worden, in den vorm, ten minste in de betrekking van den genitief bij zich, als: *veel wijns, veel schuld, veel gelds; weinig tijds, weinig waarde, weinig broods*, enz.; doch voor den meer alledaagschen, minder stijven en minder deftigen vorm van uitdrukking treedt de accusatief als zijn plaatsvervanger op, b. v. *veel wijn, veel schuld, veel geld; weinig tijd, weinig waarde, weinig brood*, enz.

Alsdan nemen *veel* en *weinig* zélve buiging aan, wanneer ze een *getal*begrip te kennen geven, b. v. *vele wijn heeft dit gebrek*, d. i. *vele soorten van wijn; weinige boter kan lang bewaard worden*, d. i. *weinige hoeveelheden van verschillende boter; velen menschen was het een leerrijk voorbeeld*, d. i. *voor velerlei menschen*, enz. Duiden ze echer een *maat*begrip aan, dan blijven ze onverbuigelijk, zoo wel in 't enkel- als in 't meervoud, als: *veel wijn te gebruiken is der gezondheid nadeelig. Weinig eethust te hebben, beschouwen veel moeders als een ongunstig teeken van den zieke*, enz.

(*) Ondtjds werden de bij *veel* en *weinig* gebezigde genitieven vóór, in stede van achter deze gevoegd, b. v. *Want onser vele hebben overgetreden in dese sake*. (Ezra X. 13).

Substantivé gebezigd, zegt men in den nominatief en accusatief meervoudig *velen*, *weinigen*, als: *velen*, *weinigen* waren er bij tegenwoordig, ik heb *velen*, *weinigen* gesproken, d. i. *vele*, *weinige* menschen, en in den genitief *veler*, als: *veler*, *weinig(er)?* meening; welke vorm de ongepastheid der *n* in den nominatief en accusatief voorstelt, en *vele* wil, hetwelk, behalve in 't hiervoor besprokene geval, alleen gebruikt wordt, wanneer het door een meervoudig substantief in den genitief, gevolgd wordt, als: *vele* mijner leerlingen, *vele* harer rijkdommen, enz. Alleen de datief zou de *n* mogen aannemen, als: *velen* heb ik gezegd, dat enz.

Meer en *minder*, als comparatieven gebruikt van *veel* en *weinig*, zijn onverbuigbaar, omdat ze een maatbegrip te kennen geven, als: *meer* arbeiders, *meer* boomen. Zoodra *meerder* en *minder* (comparatieven van den comparatief) hun oorspronkelijke betekenis van *groot(er)* (*hooger*, *magtiger*, *aanzienlijker*), en *klein(er)* (*lager*, *zwakker*, *geringer*) hernemen, worden ze verbogen, b. v. *het* verwekte een *meerderen*, d. i. *grooteren*, indruk. Even zoo lezen we in 't *Leven van Jezus*, bl. 42: *si* hadden ghevaen haren *viant*, den *allermeeften*, d. i. dat zij haar *allergrootsten* vijand gevangen hadden, en in *Der Leken Spieghel*, bl. 91: *Adam* was die *wijste* (*), die *scoonste*, die *meeste*, d. i. de *grootste*, die *ye lijf* wan. Ook vinden wij *meerder* en *minder* in de betekenis van *ouder* en *jonger* in *meerderjarig* en *minderjarig*.

Menig duldt geen meervoud, omdat het in 't enkelvoud reeds een meervoudig begrip medebrengt of uitdrukt, dus niet: *menige voortbrengselen*, maar *menig voortbrengsel*. Het wordt als een qualitatief adjectief verbogen, en bewaart zijn genitiefvorm nog in *menigerlei*; terwijl het oulings het ledeken *de* aannemende, *de menige* opleverde, voor ons tegenwoordig substantief *de menigte*, waarin de *t* paragogisch is.

Zelfstandiger wijze gebezigd, bekomt het achter zich het oneigentlijke lidwoord *een*, als: *menigeen*. — De genitief *menigeens* wordt liefst door 't voorzetsel *van* omschreven.

Genoeg, waarvoor de Statenbijbel (Matth. VI, 34), overeenkomstig met de uitspraak des woords in de volkstaal en in sommige ver-

(*) Dat dit *wijste* noch een onnaauwkeurigheid voor —, noch een bewijsgrond tegen *wijste* is, betoogt Dr. A. DE JAGER in zijn *Taalkundige Handl. tot de Staten-Overz. des Bijbels*, art. *achten*.

wante talen, *genoch* (*) heeft, beteekent een tamelijke hoeveelheid of mate van zekere voorwerpen, en heeft het substantief, waar het vóór of achter gevoegd is, in den vorm van den genitief bij zich, als: *vrienden genoeg, genoeg gelds*; doch deze vorm wordt veelzins door den accusatief vervangen, zoo dat men ook *genoeg geld, kwaad genoeg* pleegt te schrijven.

Het telwoord *wat* is een verkorting van *etwat* en beteekent *een weinig, in geringe mate*, b. v. *ik heb er wat van gehoord*.

OVER HET VOORNAAMWOORD.

Voornaamwoorden (pronomina) zijn zulke woordjes, die, als plaatsbekleeders van zelfstandige naamwoorden, een benoemde substantie onderstellen, hetzij ze bloot den naam van een persoon of zaak, en dus een zelfstandig naamwoord, vervangen, hetzij ze bloot plaatselijke betrekkingen van de voorwerpen tot den spreker of tot andere personen of zaken aanduiden. Gene noemt men, omdat ze, even als zelfstandige naamwoorden, op zich zelve bestaan, *zelfstandige*; deze, omdat ze de dienst van adjectieven verrigten, *bijvoegelijke* voornaamwoorden.

Men onderscheidt de voornaamwoorden in Persoonlijke, Bezittelijke, Aanwijzende, Vragende, Betrekkelijke en Onbepaalde voornaamwoorden, wier wezen en aard wij in de volgende hoofdstukken zullen nagaan.

OVER DE PERSOONLIJKE VOORNAAMWOORDEN.

Persoonlijke voornaamwoorden (pronomina substantiva) zijn die, welke den spraakkunstigen persoon aanwijzen, d. i. de betrekking, waarin ze zich in 't redeverband verhouden. Er is drieërlei betrekking mogelijk: want ze drukken den persoon uit, die spreekt of de sprekende is; dien tot wien men het woord rigt of den aangesproken persoon, en eindelijk hem of haar, van wien men, buiten den sprekenden of aangesproken persoon, in

(*) De *o* in *genoch* is zacht-kort.

de rede gewaagt of den afwezenden. De beide eersten kennen geen geslachtonderscheid, daar ze voor het mannelijk, vrouwelijk en onzijdig enkel- en meervoud in alle naamvallen de zelfde vormen hebben; omdat de zinnelijke waarneming zoo wel van den sprekenden als van den aangesproken persoon de kunst genoeg kenbaar maakte; weshalve er geen behoefte bestond, om het geslachtonderscheid aan te duiden. De afwezende persoon, daarentegen, heeft van elkander verschillende vormen; omdat de voornaamwoorden, die tot dezen persoon behooren, het wezen of het voorwerp aanduiden, van hetwelk sprake is, en welks grammatisch geslacht derhalve nadere aanwijzing behoefde. Dit geschiedt, door *hij* voor het mannelijk, *zij* voor het vrouwelijk en *het* voor het onzijdig enkelvoud te gebruiken, al welke voornaamwoorden in den nominatief meervoudig *zij* zijn. Deze drie personen, wier wezen in de gewijzigde vormen van de het sprekend individu aanduidende *i* bestaat, ondergaan buiging naar de verschillende betrekkingen, waarin ze voorkomen, als:

EERSTE PERSOON.	TWEDE PERSOON.	DERDE PERSOON.		
		M.	VR.	ONZ.
		ENKELVOUD.		
N. <i>Ik.</i>		<i>Hij.</i>	<i>Zij.</i>	<i>Het.</i>
G. <i>Mijner,</i> <i>Mijns.</i>		<i>Zijner,</i> <i>Zijns.</i>	<i>Harer,</i> <i>Haars.</i>	<i>Zijner,</i> <i>Zijns.</i>
D. <i>Mij.</i>		<i>Hem.</i>	<i>Haar.</i>	<i>Het.</i>
A. <i>Mij.</i>		<i>Hem.</i>	<i>Haar.</i>	<i>Het.</i>
		MEERVOUD.		
N. <i>Wij.</i>	<i>Gij.</i>	<i>Zij.</i>	<i>Zij.</i>	<i>Zij.</i>
G. <i>Onzer,</i> <i>Onzes.</i>	<i>Uwer,</i> <i>Uws.</i>	<i>Hunner,</i> <i>Huns.</i>	<i>Harer,</i> <i>Haars.</i>	<i>Hunner,</i> <i>Huns.</i>
D. <i>Ons.</i>	<i>U.</i>	<i>Hun.</i>	<i>Haar.</i>	<i>Hun.</i>
A. <i>Ons.</i>	<i>U.</i>	<i>Hen.</i>	<i>Haar.</i>	<i>Hen.</i>

De aangesprokene of tweede persoon enkelvoud ontbreekt thans. Vóór een paar eeuwen was *du* in zwang, welk voornaamwoord echter, op gezag van de Statenvertalers des Bijbels, in onbruik is geraakt; het leeft in sommige volksdialecten nog voort, waar men het *dou* uitspreekt. De meervoudsvorm verving dit *du*, en werd ook bij 't aanspreken van een enkelen persoon gebruikt,

waardoor 't onderscheid tusschen *du vraagt het woord* en *gij vraagt het woord* ophield te bestaan; hiertoe geraakte men door het verkeerde denkbeeld van wellevendheid, alsof *gij*, dat óf meer personen te zamen, óf een enkelen met zijn aanhang benoemde, de uitdrukking van meerdere voortreffelijkheid insloot.

Doch de meerdere beschaving vond dit *gij*, door volstandigen duur, te gemeenzaam, en voerde het uit zijn aard belagchelijke *UWed.*, *UWed. Gestr.*, enz. in, dat echter, toen zich die ballast, tot vervelens toe, vertoonde, door bevoegde autoriteiten te regt gegispt en verworpen werd; omdat deze zoogenaamde wellevendheidsvormen vreemd zijn aan de levende of spreek-taal en den zin stijfheid en gedwongenheid bijzetten. (*) En dat *gij*, zonder kwesting der hooggevierde wellevendheid, gebruikt kan worden, toont ieder Christen-leeraar op den kansel, wanneer hij de Godheid in ootmoedigen gebede met *Gij* aanspreekt.

Zoo dit *gij* en de overige voornaamwoorden *mij*, *wij*, *zij*, in een vloeiende, gemeenzame voordragt voorkomen, nemen zij de verzwakte vocaal aan, en worden *ge* (*je*), *me*, *we*, *ze*; even zoo gebruikt men in accusativo dikwerf voor *haar* en *hen* — *ze*.

De genitieven der persoonlijke voornaamwoorden zijn in der daad niets anders dan de genitiefvorm der bezittelijke voornaamwoorden, wier vorming zij gemeen hebben. Hun mannelijke vorm komt voor: 1.) met het woord *gelijke*, als: *mijns gelijke*, *zijns gelijke*, *haars gelijke*, *onzes gelijke*, *uws gelijke*, *haars gelijke*, *huns gelijke*; 2.) met *zelf*, *zelve*, als: *om mijns zelfs wil*, *om zijns zelfs wil*, *om haars zelfs wil*, *om onzes zelfs wil*, *om uws zelfs wil*, *om haars zelfs wil*, *om huns zelfs wil*. *Onzes* wordt dikwerf, zoo niet altijd, tot *ons* verkort; zoo zegt men: *wij vonden ons gelijke niet*; *wij deden het om ons zelfs wil*, enz. Hun vrouwelijke uitgang komt in verbinding met werkwoorden, die den genitief regeren, voor, als: *gedenk mijner*, *ontferm u onzer*, *schaam u hunner*, enz. Hij wordt echter verzwegen, wanneer deze genitief gevolgd wordt van een woord met den zelfden uitgang in den tweeden naamval, b. v. *wij beide*, *gij alle*, *zij beide*, *zij alle* zijn in genitivo *ons beider arbeid*, *uw aller moeder*, *haar of hun beider geluk*, *hun of haar aller genoegen*, enz., het-

(*) Zie hierover het uitmuntende geschrift *Titels in Brieven, Een gesprek, medegedeeld door Mr. J. VAN LENNEP*, hetwelk wij in ieders handen wenschen. Het is voor luttel gelds verkrijgbaar bij P. WEYER WARNARS, te Amsterdam.

welk in der daad verkortingen zijn van de langer en deftiger uitdrukkingen *onzer beider arbeid, uwer aller moeder, harer of hunner beider geluk, hunner of harer aller genoeg*, enz. *Haar, hun* en *ons* zijn eigenlijk ook persoonlijk gebruikte possessieven, daar ze, zonder vormverandering, voor beiderlei voornaamwoorden strekken, b. v. *haar geluk, hun vriend, ons vertrouwen*. *Haar* werd oulings, niet alleen voor de vrouwelijke, als thans, maar ook voor de mannelijke en onzijdige naamwoorden gebezigd, en geen wonder! daar *hij* eigenlijk tot *haar* in de zelfde betrekking staat, als *zij* tot *zijn*, hetwelk de aanvangsletter dier woorden reeds aanduiden. *Ons* is eigenlijk de genitief van *on*, dat een dialect-verschil van *hem* of *hen* is. Ja, volgens den geleerden BILDERDIJK, was er een tijdperk, toen men den datief *mijnen, uwen, haren* bezigde, en hetwelk uitdrukkingen, nog voorhanden, deed ontstaan, als: *mijnentwege, zijnenthalve, harentwil*, in plaats van *u te wege, u te halve, haar te wille*, enz. Zoo ooit, dan moge hier gelden: » *Het gebruik is de wetgever* (of liever *de tiran*) *der talen*.”

Al deze voornaamwoorden zijn zelfstandig. Tot stijving hunner beteekenis en om de medewerking van iederen anderen persoon uit te sluiten, voegt men het adjectief *zelf* achter de zelfstandige naam- en voornaamwoorden, hetwelk, doch niet noodzakelijk, met een hyphen(-)daaraan verbonden wordt, en de buiging der bijvoegelijke naamwoorden volgt, als:

EERSTE EN TWEDE PERSOON.		
MANNELIJK.	VROUWELIJK.	ONZIJDIG.
	ENKELVOUD.	
N. <i>Ik, gij zelf.</i>	<i>Ik, gij zelve.</i>	<i>Ik, gij zelf.</i>
G. <i>Mijns, uws zelve.</i>	<i>Mijner, uwer zelve.</i>	<i>Mijns, uws zelve.</i>
D. <i>Mij, u zelve.</i>	<i>Mij, u zelve.</i>	<i>Mij, u zelf.</i>
A. <i>Mij, u zelve.</i>	<i>Mij, u zelve.</i>	<i>Mij, u zelf.</i>
MEERVOUD DER DRIE GESLACHTEN.		
	N. <i>Wij, gij zelve.</i>	
	G. <i>Onzer, uwer zelve.</i>	
	D. <i>Ons, u zelve.</i>	
	A. <i>Ons, u zelve.</i>	
DERDE PERSOON.		
MANNELIJK.	VROUWELIJK.	ONZIJDIG.
	ENKELVOUD.	
N. <i>Hij zelf.</i>	<i>Zij zelve.</i>	<i>Het zelf.</i>
G. <i>Zijns zelve.</i>	<i>Harer zelve.</i>	<i>Zijns zelve.</i>
D. <i>Hem zelve.</i>	<i>Haar zelve.</i>	<i>Het zelf.</i>
A. <i>Hem zelve.</i>	<i>Haar zelve.</i>	<i>Het zelf.</i>

MEERVOUD.

N. <i>Zij zelve.</i>	<i>Zij zelve.</i>	<i>Zij zelve.</i>
G. <i>Hunner zelve.</i>	<i>Harer zelve.</i>	<i>Hunner zelve.</i>
D. <i>Hun zelve.</i>	<i>Haar zelve.</i>	<i>Hun zelve.</i>
A. <i>Hen zelve.</i>	<i>Haar zelve.</i>	<i>Hen zelve.</i>

Verkeerdelijk werd dit *zelf* met het bepalend lidwoord verbonden, en *dezelve*, *hetzelve* gevormd; omdat het bepalende ledeken uit de bepaaldheid, die het aan een substantief bijzet, geen *zelf* bij zich duldt. Onregelmatig was deze samenstelling ook, daar men ze bij 't niet-bepalend lidwoord en de aanwijzende voornaamwoorden achterwege liet: *eenzelve*, *dezezelve*, *diezelve*, *genezelve* waren onbekende samenstellingsvormen. Hiermee verwarre men het *de zelfde*, *een zelfde*, *die zelfde*, *gene zelfde* niet, waarin *zelfde* (oulings *zelfste*, superlatiefvorm van *zelf*, die nog bij Hoort voorkomt) een waar adjectivum is.

OVER DE BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

Bezittelijke voornaamwoorden^r (pronomina possessiva) zijn zulke adjectieven, die een bezitting en den persoon des bezitters aanduiden. Ze staan in persoonsbetrekking, d. i. zij worden van de genitieven der persoonlijke voornaamwoorden gevormd, weshalve men bezittelijke voornaamwoorden van den eersten, tweeden en derden persoon, zoo in 't enkel- als in 't meervoudige getal, onderscheidt. Zoo komt het bezittelijke voornaamwoord van den eersten persoon *mijn*, oulings *mijne*, door zamentrekking van *mijen*, zwakke genitief van *mij*; dat van den tweeden persoon *dijn*, oulings *dijne*, (welk voornaamwoord, even als *du*, verloren is geraakt, behalve in de zegswijze *het mijn en dijn*, om des rijms wille) door zamentrekking van *dijen*, zwakke genitief van *dij*, accusatief van 't verouderde *du*; dat van den derden persoon mannelijk *zijn*, oulings *zijne*, door zamentrekking van 't vrouwelijke pronomina *zijen*, zwakke genitief van *zij*; dat van den derden persoon vrouwelijk *haar*, oulings *hore*, waarvan *heur*, door zamentrekking van het mannelijk pronomina *he-er*, hetwelk door vocaalverandering *haar* werd. Eveneens zijn de meervoudige bezittelijke voornaamwoorden *onze*, *uw* en *hun* gevormd; en schoon uit *u-en*, zwakke genitief van *u*, moest

worden *uwen* (*), niet *uw*, wierp het echter dien uitgang *en*. zelf in dit woord voor geen inkrimping vatbaar, als wel 't geval was met *mijen* (*mijn*), *zijen* (*zijn*), *dijen* (*dijn*), weg; wijl die, consequent met de overige possessieven, tot den verbogen uitgang der bezittelijke voornaamwoorden gebracht werd.

De bezittelijke voornaamwoorden des eersten en tweeden persoons enkel- en meervoud laten, evenmin als de pronomina, waarvan ze gevormd zijn, geslachtsonderscheid toe; weshalve *mijn*, *uw*, *ons* zoo wel mannelijke als vrouwelijke personen kunnen beduiden.

Die van den derden persoon wisselen telkens af, naar mate het geslacht des bezitters verandert; zoo dat, wanneer de bezitter mannelijk is, men *zijn*, en, zoo die vrouwelijk is, *haar* gebruikt, b. v. *zijn* *hoofd*, d. i. het hoofd van een *mannelijken*. *haar* *wang*, d. i. de wang van een *vrouwelijken* persoon. Van 's gelijken heeft dit in 't meervoud plaats; echter overheerscht hier 't mannelijk geslacht het vrouwelijke; zoo dat, wanneer er onder de mannelijke bezitters vrouwelijke voorkomen, en omgekeerd, het bezittelijk voornaamwoord zich naar 't mannelijke schikt. Zoo zegt men, b. v., *de broeder en de zuster hebben hun erfenis verdeeld*. Het vrouwelijk bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon (*haar*) wordt *heur*, wanneer het bijgevoegde substantief een zelfden aanvangs-medeklinker en -klinker vertoont, als: *heur* *haar*, *heur* *hand*, *heur* *hart*, enz.; dewijl in de herhaling van een zelfden klank iets stootends heerscht.

De goede stijl gedooft echter noch in poëzij, noch in proza, het gebruik van een possessivum, waar het lidwoord het zelfde denkbeeld juist uitdrukt; zoo is *mijn*, *zijn*, verkeerd aangewend, en duidt een tegenstrijdige bezitting aan, als ik zeg: *ik heb pijn in mijn buik*, *hij heeft zijn wang gekwetst*. Hier ware *den buik*, *de wang* voldoende; omdat men geen pijn in eens anders buik, geen kwetsuur in eens anders wang kan hebben. Daarentegen voegt men dikwerf bij de bezittelijke voornaamwoorden het bijvoegelijke naamwoord *eigen*, wanneer men, als bij tegenstelling, de bezitting of eigendom wil aanduiden, b. v. *Dit is niet uw, maar mijn eigen schrift*. Echter gebruike men dit toevoegelijk woordje zeer spaarzaam.

(*) De *w*, schoon thans consonantachtig, als: *vrouw*, *leeuw*, enz., is echter oorspronkelijk overgangslitter, als uit de oude schrijfwijze *vrou*, *leou*, *vrouwen*, *leeuwen* blijkt.

De bezittelijke voornaamwoorden worden thans zelden praedicatief gebruikt (*), dan wanneer ze, voorafgegaan door het bepalende lidwoord, zelfstandig gebezigd worden, daar het substantief alsdan verzwegen en bij 't voornaamwoord gedacht wordt, als: *de mijne, de uwe, de zijne, de hare, de onze, de hunne*, b. v. *uw boeken en de mijne, hun broeders en de uwe*. Deze voornaamwoorden worden adjectivisch verbogen, als:

MANNELIJK.	VROUWELIJK.	ONZIJDIG.
	ENKELVOUD.	
N. <i>De mijne.</i>	N. <i>De mijne.</i>	N. <i>Het mijne.</i>
G. <i>Des mijnen.</i>	G. <i>Der mijne.</i>	G. <i>Des mijnen.</i>
D. <i>Den mijnen.</i>	D. <i>De, der mijne.</i>	D. <i>Het mijne.</i>
A. <i>Den mijnen.</i>	A. <i>De mijne.</i>	A. <i>Het mijne.</i>

MEERVOUD VOOR DE DRIE GESLACHTEN.

N. <i>De mijne.</i>
G. <i>Der mijne.</i>
D. <i>Den mijnen.</i>
A. <i>De mijne.</i>

De mijnen, de uwen, de zijnen, de haren, de onzen, de hunnen, daarentegen, zijn zelfstandig, en beteekenen *mijne, uwe, zijne, hare, onze, hunne aanhoorigheden*.

De bezittelijke voornaamwoorden *mijn, zijn, uw, haar, onze en hun* worden doorgaans dus verbogen:

MANNELIJK.	VROUWELIJK.	ONZIJDIG.
	ENKELVOUD.	
N. <i>Mijn.</i>	N. <i>Mijne.</i>	N. <i>Mijn.</i>
G. <i>Mijns.</i>	G. <i>Mijner.</i>	G. <i>Mijns.</i>
D. <i>Mijnen.</i>	D. <i>Mijne, mijner.</i>	D. <i>Mijn.</i>
A. <i>Mijnen.</i>	A. <i>Mijne.</i>	A. <i>Mijn.</i>
V. <i>Mijn!</i>	V. <i>Mijne!</i>	V. <i>Mijn!</i>

MEERVOUD VOOR DE DRIE GESLACHTEN.

N. <i>Mijne.</i>
G. <i>Mijner.</i>
D. <i>Mijnen.</i>
A. <i>Mijne.</i>
V. <i>Mijne!</i>

Doch de wellievendheid verwerpt deze einduitgangen, die een

(*) Uitdrukkingen als: *dít huis is mijn, deze tuin is uw*, zijn zoo goed als verouderd.

volzin traag en slepend maken en het wezen der spreek- of tevende taal, aan welke ze geheel en al vreemd zijn, miskennen; waarom het ons met den grooten BILDERDIJK en andere erkend bekwame taalkenners voorkomt :

Nooit deze arme voornaamwoorden

Zoo zwaar met klatergoud s' omboorden;

dan alleen, wanneer ze bijzonderen nadruk vereischen of den klemtoon hebben. Een uitzondering maakt *onze*, dewijl de *e* te regt als tot den grondvorm behoorende, aangemerkt wordt; zoo ook eigenlijk in 't onzijdig geslacht, waarin ze echter met der tijd verloren ging, daar *wij* niet zeggen, *onze geluk*, als *onze vader*, maar *ons geluk*.

OVER DE AANWIJZENDE VOORNAAMWOORDEN.

Aanwijzende voornaamwoorden (pronomina demonstrativa) zijn adjectieven, die het *van verre* en *van nabij* door verschillende vormen, als met den vinger, aanwijzen; zij zijn: *deze*, *dit*, *die*, *dat*, *gene*, alsmede *degene*, *diegene*, *de zulken*, *zulke*, *zoodanige* en *dusdanige*. Hun beginsel ligt in de *d* en *i* of de met haar vermaagschapte *s* (*z*) en *g*, welke letters het karakter van aanwijzing bevatten, die het eigentlijke lidwoord met hen gemeen heeft; doch deze voornaamwoorden verschillen in zoo verre van 't bepalend ledelen, dat ze het wezen of voorwerp bepaald aanduiden in opzigt tot den afstand of de ruimte van den spreker. Zeg ik, b. v., dezen *man heb ik gezien* en den *man heb ik gezien*, dan komen beide demonstratieve woorden *deze* en *de* daarin overeen, dat elk een bekenden persoon of zaak onderstelt, welke overeenkomst mede uit de vergelijking van het oude dat *eerste gebodt* en het hedendaagsche het *eerste gebod* blijkt; doch ze zijn in zoo verre van elkander onderscheiden, dat *deze*, hetwelk, even als *de*, bepaaldheid aan de substantie bijzet, tevens de plaats vertegenwoordigt, waarin zich het aangewezen individu bevond. Te regt zegt daarom de groote BILDERDIJK, dat het aanwijzend lidwoord in dit voornaamwoord besloten is.

Deze wijst een voorwerp in de nabijheid en *gene* in de

verte aan; terwijl *die* het midden houdt tusschen *deze* en *gene*, en ook dikwerf door het laatste voornaamwoord (*gene*) afgewisseld wordt, wanneer de hoedanigheden van twee individuen tegenover elkander gesteld worden, dus: ALEXANDER en CYRUS waren magtige vorsten; *deze was koning van het uitgebreide Medisch-Perzische rijk; gene van Macedonië.*

Zulke, *zoodanige* en *dusdanige* vereenigen met het plaatselijk of ruimte-begrip, dat toch meer of minder in hen doorschemert, den aard der objecten, wier overeenkomst of gelijkenis ze aanwijzen, als: *zulke vrouwen, zoodanige mannen, dusdanige getuigenissen.* Voor de namen van telbare voorwerpen in 't enkelvoud neemt *zulk* het lidwoord achter, en *zoodanig* en *dusdanig* vóór en achter zich, als: *zulk een vrouw, zoodanig een man of een zoodanige man, dusdanig een getuigenis of een dusdanige getuigenis.*

Al deze voornaamwoorden zijn bijvoegelijk; doch *deze* en *gene* kunnen ook zelfstandig voorkomen, wanneer zij de *n* in 't meervoud aannemen.

Worden zij door het bepalend ledeken voorafgegaan, dan zijn ze zelfstandig en erlangen in 't meervoud de *n*, omdat men er steeds *personen* bij denkt, als: *degenen, de zulken, de zoodanigen.* *Deze* en *die* dulden geen artikel vóór zich, wijl ze het aanwijzend lidwoord in zich besluiten; verkeerdelijk schreef daarom een Nederlandsch Dichter der zeventiende eeuw: «*Welspreken* » *leert de die, de deze wil bewijzen.*» *Gene*, daarentegen, is verwant met het oud-Frankische substantief *gomo*, *man* beteekenende, weshalve het met het bepalend ledeken kan verbonden worden. *De zulken* is in 't enkelvoud ongebruikelijk.

Al deze aanwijzende voornaamwoorden kunnen de *e* niet ontberen: *dees man, degeen, hetgeen* zijn, onzes inziens, misbruiken en in der daad niet beter dan *de groot man.* Zelfs het onzijdige *gene*, in *gene land, gene veld, gene huis*, enz., gebruikelijk, behoudt de *e*, omdat ze als tot den grondvorm behoorende, in dit woord aangemerkt wordt, en men het bij weglating der slot-*e*, wanneer het *geen* (vergl. *geef* en *geve*) zijn zoude, niet mogt verwarren met het algemeen telwoord *geen*.

't Spreekt van zelf, dat deze voornaamwoorden, die de slot-*e* niet ontberen kunnen, en derhalve, als: *mijn, zijn*, enz., voor *geen* weglating der cinduitgangen vatbaar zijn, als determina-

tieve adjectieven aan de buiging zijn onderworpen; weshalve ze zich in geslacht, getal en naamval naar 't werkelijk of verzwegen gedachte substantief regelen. Echter is de genitief van *die*, als oudtijds, niet *dies*, maar met paragogische *n*, welke in dit woord van later oorsprong is, *diens*, en worden in de zamen-gestelde *degene*, *diegene*, *de zulken*, *de zoodanige* de beide zamen-stellings-leden als op zich zelve staande woorden verbogen. Deze bijzonderheid doet ons tot de spelling van *de gene*, *die gene*, *de zulken*, overeenkomstig het algemeen gebruikelijke *de zoodanige*, overhellen; omdat in een zamenstelling alleen het laatste lid aan de buiging onderhevig is; weshalve de genitief van *de hoogepriester* niet *des hoogepriesters*, maar *des hoogepriesters* is.

MANNELIJK.	VROUWELIJK.	ONZIJDIG.
	ENKELVOUD.	
N. <i>Deze.</i>	N. <i>Deze.</i>	N. <i>Dit.</i>
G. <i>Dezes.</i>	G. <i>Dezer.</i>	G. <i>Dezes.</i>
D. <i>Dezen.</i>	D. <i>Deze, dezer.</i>	D. <i>Dit.</i>
A. <i>Dezen.</i>	A. <i>Deze.</i>	A. <i>Dit.</i>

MEERVOUD VOOR DE DRIE GESLACHTEN.

N. <i>Deze.</i>
G. <i>Dezer.</i>
D. <i>Dezen.</i>
A. <i>Deze.</i>

Zelfstandiger wijze gebezigd, nemen ze in 't meervoud, als gezegd is, de *n* aan, b. v. *deze n waren er bij tegenwoordig.*

MANNELIJK.	VROUWELIJK.	ONZIJDIG.
	ENKELVOUD.	
N. <i>Degene.</i>	N. <i>Degene.</i>	N. <i>Hetgene.</i>
G. <i>Desgenen.</i>	G. <i>Dergene.</i>	G. <i>Desgenen.</i>
D. <i>Dengenen.</i>	D. <i>De-, dergene.</i>	D. <i>Hetgene.</i>
A. <i>Dengenen.</i>	A. <i>Degene.</i>	A. <i>Hetgene.</i>

MEERVOUD VOOR DE DRIE GESLACHTEN.

N. <i>Dengenen.</i>
G. <i>Dergenen.</i>
D. <i>Dengenen.</i>
A. <i>Dengenen.</i>

Overbodig rekenen wij het te zeggen, dat, even als *degene*, *diegene* (gen. *diensgenen*), *de zoodanige* en 't meervoudige *de zulken* verbogen worden.

OVER DE VRAGENDE VOORNAAMWOORDEN.

Vragende voornaamwoorden zijn zoodanige woorden, die een objectieve vraag aanduiden, d. i. zulke woorden, waardoor men in een onvolkomen oordeel, als een vraag is, een onbepaald begrip, hetzij van het onderwerp, hetzij van het voorwerp, hetzij van den tijd, de plaats of de wijze, van den aangesproken persoon in een bepaald begrip begeert veranderd te zien. Deze vragende woorden zijn: *waar? wanneer? hoe? wie? wat? welke?* en *hoedanige?* die alle van den wensch des sprekers naar antwoord getuigen. De drie eerste heeten bijwoorden; de overige zijn voornaamwoorden, die wij eenigzins van nabij wenschen te beschouwen.

Wie? vraagt naar één of meer personen en is van beiderlei geslacht en getal. De mannelijke vorm is echter dit voornaamwoord eigen, dewijl het geslacht des persoons, naar wien men vraagt, onbekend is; weshalve een vrager zich niet tegen de taal heeft vergrepen, wanneer hij vraagt: *Wien meent gij?* en hem geantwoord wordt: *uw zuster*. Het is uit zijn aard zelfstandig; echter wordt het, in stede van *welke*, zelfs door de uitmuntendste schrijvers, ook vóór een meervoudig naamwoord in den genitief geplaatst, b. v. *wie van deze heeren is uw vriend?*

Wie komt insgelijks in middellijke (indirecte) vragen als zoodanig voor, b. v. *ik weet, wie het gedaan heeft*, alsmede uitroepender wijze, wanneer het *al* ter versterking bij zich heeft, b. v. *Wie laat zich al niet hooren! Wie durft zich al niet ver Stouten!*

Wat? vraagt naar één of meer zaken, kan als 't onzijdige van *wie* aangemerkt worden, is steeds enkelvoud en ondergaat geen verandering. Het is alleen in den nominatief en accusatief gebruikelijk; terwijl de genitief en de datief aangewezen worden door zamenstelling van 't vragend bijwoord *waar?* met voorzetsels, als: *waarvan? waaraan?*, b. v. *Waarvan spreekt ge? Waar-aan hapert het?* niet: *Van wat spreekt ge? Aan wat hapert het?*

Wat vraagt met *voor* achter zich naar de gesteldheid en den aard van een persoon of zaak, b. v. *Wat voor een landsman is hij?* Dat het lidwoord *een* in 't meervoud wegvalt, spreekt van zelf: *Wat voor dichters vindt men hier?* — Waar geen dubbelzinnigheid te vreezen is, kunnen *wat* en *voor* gescheiden worden,

als: *Wat is dat voor een huis?* doch niet: *Wat neemt ge voor een jas?* dewijl men hier in de onzekerheid is, of men wil te kennen geven: *Hoe veel neemt ge voor een jas?* dan wel: *Hoedanigen jas neemt ge?* Ook, met elliptische onderdrukking van *voor*, wordt *wat*, niet alleen vóór stofnamen, als: *Wat bier drinkt ge?* maar ook voor de namen van personen gebezigd, als: *Wat man komt daar aan?* *Wat* wordt, bij wijze van uitroep, met *al* versterkt, als: *Wat zou men hem al niet toebetrouwd hebben!* Dit *wat al* wordt soms eigenaardig gebruikt, om een groote hoeveelheid of menigte uit te drukken, b. v. *Wat al hevige aandoeningen troffen haar!* *Wat al schrander vernuft kenmerkt hem!* *Wat een* hoort men in de spreektaal meermalen dus als uitroep bezigen: *Wat een vlugge jongen!* *Wat een zuinige vrouw!* Ja, zelfs vóór stofnamen en abstracte substantieven, treft men *wat een* aan, b. v. *Wat een bier wordt er gedronken!* *Wat een geduld heeft die mensch!*; waarin een ellips voorkomt, die men dus kan aanvullen: *Wat een groote hoeveelheid bier*, enz.! *Wat een hooge mate van geduld*, enz.!

Welke? vraagt bepaaldelijk naar één of meer personen of zaken, is bijvoegelijk en steeds onmiddellijk van een zelfstandig naamwoord gevolgd, ten zij dit, als reeds genoemd, worde uitgelaten, en duidt aan, wie van een bepaalde soort van personen of zaken bedoeld wordt, b. v. *Welke heer bevindt zich daar?* *Welke vrouw vertelde u dit voorval?* *Welk kind bemint ge?* *Welke boeken hangen er?* Poogt men door een tweede vraag nadere inlichting te bekomen, dan kan bij *welke* het substantief verzwegen worden, als: *Wie is verdronken?* *Zijn broeder.* — *Welke?* *De jongste.* Van een gevolgd, blijft *welk* onverbogen. Schoon *welk een* meestal bij wijze van uitroep gebezigd wordt, kan 't echter ook somtijds vragend voorkomen, als: *Welk een vrouw bedoelt ge?* Dit *welk een* verschilt alsdan weinig of niets in beteekenis van: *Hoedanige*, of *wat voor een vrouw bedoelt ge?*

Hoedanige? vraagt naar den aard of de hoedanigheid van één of meer personen of zaken en is bijvoegelijk, b. v. *Hoedanige man?* *Hoedanige vrouw?* *Hoedanig kind?* *Hoedanige mannen?* *Hoedanige vrouwen?* *Hoedanige kinderen?* Van een gevolgd, blijft *hoedanig* onveranderd, en komt alsdan bijna nooit in de gebogen naamvallen voor, dan met het voorzetsel, b. v. *Hoedanig een mensch?* *Hoedanig een kleed?* *Van, aan hoedanig een mensch?* *Van, aan hoedanig een kleed?*

Deze vragende voornaamwoorden, wier gebruik we nagegaan hebben, worden naar de verschillende betrekkingen, waarin ze voorkomen, verbogen; deze verbuiging is op de leest van 't lidwoord geschoeid, voor zoo verre *wie* en *welke* betreft; terwijl *hoedanige* adjectivisch verbogen wordt.

ENKELVOUD.

N. *Wie* ?
G. *Wiens* (*) ?
D. *Wien* ?
A. *Wien* ?

MEERVOUD.

N. *Wie* ?
G. *Wier* ?
D. *Wien* ?
A. *Wie* ?

ENKELVOUD.

MANNELIJK.

N. *Welke* ? *Welk* ?
G. *Welks* ? *Welken* ? (**)
D. *Welken* ?
A. *Welken* ?

MANNELIJK.

N. *Welke* ?
G. *Welker* ?
D. *Welke* ? *Welker* ?
A. *Welke* ?

ONZIJDIG.

N. *Welk* ?
G. *Welks* ? *Welken* ? (**)
D. *Welk* ?
A. *Welk* ?

MEERVOUD VOOR DE DRIE GESLACHTEN.

N. *Welke* ?
G. *Welker* ?
D. *Welken* ?
A. *Welke* ?

ENKELVOUD.

MANNELIJK.

N. *Hoedanige* ?
G. *Hoedanigen* ? (***)
D. *Hoedanigen* ?
A. *Hoedanigen* ?

VROUWELIJK.

N. *Hoedanige* ?
G. *Hoedaniger* ? (***)
D. *Hoedanige* ?
A. *Hoedanige* ?

ONZIJDIG.

N. *Hoedanig* ?
G. *Hoedanigen* ? (***)
D. *Hoedanig* ?
A. *Hoedanig* ?

MEERVOUD VOOR DE DRIE GESLACHTEN.

N. *Hoedanige* ?
G. *Hoedaniger* ? (***)
D. *Hoedanigen* ?
A. *Hoedanige* ?

(*) De genitief is alleen gebruikelijk, wanneer hij van een zelfstandig naamwoord gevolgd is.

(**) Deze vorm, b. v. *welken mans* ? *welken lands* ? komt echter zelden voor.

(***) De genitief, welke naar de analogie 206 zou moeten zijn, komt in der daad hoogst zeldzaam voor.

Betrekkelijke voornaamwoorden (pronomina relativa) zijn zulke woorden, die de betrekking aanduiden, welke een naamwoord uit het hoofdvoorstel in het afhankelijke voorstel bekleedt. Zulk een afhankelijk voorstel wijzigt het bedoelde naamwoord uit het hoofdvoorstel. Zeg ik, b. v., *de ellende en nood, die een springvloed in Petersburg na zich sleept, is onbeschrijfelijk*, dan is het hoofdvoorstel: *de ellende en nood is onbeschrijfelijk*, niet genoegzaam bepaald; het behoeft noodwendig het afhankelijke voorstel: *die een springvloed in Petersburg na zich sleept*, dat het hoofdvoorstel toelicht en er zich mede zamenkoppelt door *die*, dat op *de ellende en nood* betrekking heeft en daarom *betrekkelijk voornaamwoord* genoemd wordt.

De betrekkelijke voornaamwoorden verbinden alzoo zinnen of voorstellen, die tot elkander in onmiddellijk of regtstreeksch verband staan, met persoonsaanduiding, zonder welke zij zich niet van de eigentlijke voegwoorden zouden onderscheiden, weshalve voegwoordelijk gebruikte voornaamwoorden betrekkelijk heeten, tot welke aanwending in de rede zich de aanwijzende en vragende voornaamwoorden leenen, als: *die, dat, wie, wat, welke (dewelke), hetwelk*.

Ze behooren tot de voornaamwoorden van den derden persoon; doch *die* en *wie* vertoonen een opmerkelijke eigenaardigheid, die onzer aandacht niet ontglippen mag, daar beide uit den aard der tale van alle de drie personen zijn, b. v. Ik, *die als een vader voor u gezorgd heb*. Gij, *die mij een dankbaar hart toedroegt*. Hij, *die op uw erkentelijkheid aanspraak maakte*. En zoo ook wordt de vraag: *Wie is uw vriend?* beantwoord met *ik, gij* of *hij*.

Al deze voornaamwoorden schikken zich in geslacht en getal naar het naamwoord, waarop ze betrekking hebben; doch ze hangen, in opzigt tot den naamval, van de beheersching des werkwoords af; zoo zegt men, b. v., *de indruk, dien deze gebeurtenis verwekte; de deugd, die wij opregtelijk beminnen; het geluk, dat ik genoot*. Hier zijn *dien, die, dat* accusatieven in opzigt tot de transitieve werkwoorden *verwekken, beminnen*

en *genieten*; doch ze ontleenen hun geslachts- en getalvormen van de substantieven *indruk*, *deugd* en *geluk*. Zelfs het vragend voornaamwoord *wie*, wanneer het in opzigt tot een vrouwelijk substantief betrekkelijk voorkomt, laat den mannelijken vorm, dien het als vragend voornaamwoord uitsluitend bezit, varen; dewijl het zijne bekendheid hervat door de betrekking, welke het op een voorafgaand substantief van het hoofdvoorstel heeft, b. v. *De vrouw, wier zedigheid ik prijs*.

Die, hetwelk in den genitief en datief met de verbogen vormen van 't vragend voornaamwoord *wie* afwisselt, is voor betrekkelijk voornaamwoord uitnemend geschikt, daar aanwijzing en betrekking zeer verwante begrippen zijn; weshalve voorheen, ten minste in 't Oud-Duitsch, alleen de aanwijzende voornaamwoorden betrekkelijk gebruikt werden. Dit gebruik leeft nog in de taal der zamenleving voort, waarin *welke* een ongehoorde vorm is; zoo dat wij het er voor houden, dat de regel, die *welke*, ondanks *die*, voor betrekkingen op zaaknamen wilde gebruikt hebben, meer hersenschimmig, dan zuiver spraakkunstig was. Desniettemin beschermt de schrijftaal dit *welke*, als betrekkelijk voornaamwoord, in drie gevallen: 1.) als genitief van 't onzijdig geslacht, b. v. *Het land, welks uitgebreidheid*, enz.; 2.) als accusatief, voorafgaan door eenig voorzetsel, b. v. *Hij ijverde voor de goede zaak, voor welke hij zijn leven veit had*. Insgelijks kan men het bijwoord *waar* met het voorzetsel zamenstellen, en, b. v., in stede van *voor welke, waarvoor* bezigen, ten minste voor zoo verre het op geen persoon terug ziet. En 3.) in afhankelijke voorstellen, die tot één hoofdvoorstel behooren, als: *De grievende smart, welke men hem berokkende, openbaarde zich in weeklagten, die van de barbaarschheid zijner vijanden getuigden*.

Dewelke, dat uit het vragend voornaamwoord *welke* met het oude voornaamwoord *dé* gevormd is, is minder in gebruik, en te regt, omdat deze zamenstelling pleonastisch is, wijl *dewelke* eigenlijk voor *die, welke* staat, en anderdeels omdat het *dewelke* moest uitgesproken worden, of onverbonden geschreven, zoo men *de* niet scherpen wilde.

Doch het onzijdig *hetwelk* heeft zich gehandhaafd, en wordt alleen in den nominatief en accusatief van 't enkelvoud gebruikt; eveneens *wat*. het onzijdige van *wie*, en *dat*, het onzijdige van *die*.

Wie en wat worden dikwerf zóó gebruikt, dat zij betrekking hebben op iets, dat volgt; maar daar dit volgende zich gevoeglijk vooraan laat plaatsnemen, zoo blijven *wie en wat* in der daad betrekkelijke voornaamwoorden, b. v. *Wien de fortuin aanlacht, die blijve nederig*, waarvoor: *Die (of Hij) blijve nederig, wien de fortuin aanlacht*. *Wat mij wedervaren is, dat zal ik u mededeelen*, waarvoor: *Dat zal ik u mededeelen, of Ik zal u mededeelen, wat mij wedervaren is*. In zoodanige constructie kan *die* in den nominatief en accusatief wegblijven, b. v. *Wie het geluk in wereldsche zaken zoekt, die zal zich bedrogen vinden*, waarvoor ook: *Wie het geluk in wereldsche zaken zoekt, zal zich bedrogen vinden*. *Wien ik mijn woord geef, dien zal ik niet misleiden*, waarvoor ook: *Wien ik mijn woord geef, zal ik niet misleiden*. Dat het overtollig is in: *het huis dat heb ik gekocht, den man dien zag ik* behoeft naauwelijks gezegd te worden.

Ten slotte voegen wij hierbij de herinnering, dat de betrekkelijke voornaamwoorden verbogen worden als die pronomina, waaraan ze door hun gebruik ontleend zijn.

OVER DE ONBEPAALEDE VOORNAAMWOORDEN.

Onbepaalde voornaamwoorden (pronomina indefini) zijn eigenlijk substantieven, die hun zelfstandige kracht en beteekenis derwijze opgegeven hebben, dat zij bloot een persoon of zaak aanduiden, als: *men, iemand, niemand, iets en niets*.

Men, waarvan *mensch*, zamengetrokken uit *mennisch (mansch)*, dat eigenlijk een qualitatief adjectief is, zelfstandig gebezigd, ontstond door vocaalverwisseling uit *man*; eveneens het *on* der Franschen uit het afgeknotte *homme* van *homo*. *Iemand*, waaraan de paragogische *d* in lateren tijd toegevoegd werd, is zamengesteld uit *ie* en *man*, en zegt derhalve zoo veel als *eenig man*. Dit *ie* of *je* is een oud partikel, dat in 't oude *ie-gelijk* en het nieuwe *ie-der* (d. i. *ie-weder* voor: *wie van beiden*) nog voorkomt. *Niemand* is gevormd van *ieman (d)* met het negatieve toevoegsel *ne, ni*; weshalve het zoo veel als *niet enig man* beduidt. *Iet (s)* staat door zamentrekking voor *ie-wicht*, d. i. *een ding*; terwijl het met het voorvoegsel van ontkenning *ne, ni* het aanzijn gaf aan *niet (s)*. Den genitiefvorm bekwamen *iets* en *niet s* in lateren tijd, even als het Latijnsche *nihil i* van *nihil*. Zonder-

ling werden de genitief- en de nominatiefvorm oulings in de spreekwijze *iets iet* voor *eenigzins*, en *niets niet* voor *geenszins* verbonden; in welken zin *iets* en *niets* alleen nog genomen worden, als: *ik ben iets hersteld*, d. i. *ik ben eenigzins hersteld*; *ik ben niets hersteld*, d. i. *ik ben geenszins hersteld*.

Deze oorspronkelijke naamwoorden hebben met der tijd hun zelfstandige kracht verloren, en treden, als onbepaalde voornaamwoorden, voor niet of niet genoegzaam bekende naamwoorden op; waardoor zij in zoo verre de dienst der persoonlijke voornaamwoorden vervullen, dat zij een persoon of zaak vertegenwoordigen; maar hun wederzijdsch verschil bepaalt zich daartoe, dat zij een substantief onbepaald of in 't algemeen aanduiden. Deze onbepaaldheid van het handelend subject is alleen denkbaar van een afwezig individu; weshalve deze voornaamwoorden alleen tot den *derden* persoon behooren.

Hun gebruik is als volgt:

Men, dat ook een collectief begrip in zich besluiten kan: zoo dat *men zegt* zoo wel van één als meer onbepaalde personen gezegd wordt, is alleen in den nominatief, dus als handelend subject, gebruikelijk. *Iemand* en *niemand* komen in den nominatief en accusatief voor; terwijl ze in den genitief de *s* vertoonen en *iemand's* en *niemand's* zijn, b. v. *iemand's*, *niemand's vriend*; doch de datief, die in de Staten-overzetting des Bijbels (*Num.* XXXIII. 34; *Deut.* XXI. 22 en *Hand.* XXVII. 54) voorkomt, is thans buiten gebruik. *Iets* en *niets*, waarin zich de *s* als blijvende vorm voordoet, is eeniglijk in den nominatief en accusatief gebruikelijk. Ze missen alle het meervoud.

Eindelijk stippen wij aan, dat *men*, *iemand* en *niemand* voor personen, en *iets* en *niets* uitsluitend voor zaken gebruikt worden.

OVER HET WERKWOORD.

Werkwoorden zijn woorden, die een werking aanduiden. Deze gaat van den werker uit, en bevat het begrip, hetwelk aan het onderwerp der rede wordt toegevoegd; weshalve zij de zelfstandigheid of het bestaan der zelfstandigheid wijzigt, en alzoo twee begrippen daarstelt, die een gesloten zin opleveren.

Het werkwoord *zijn* of *wezen* wordt zelfstandig werkwoord (verbum substantivum) genoemd, wanneer het derwijze voorkomt, dat het, zonder een bepaald begrip aan te duiden, het praedicaat met het onderwerp der rede verbindt, b. v. *De mensch is sterfelijk. Abraham was de vriend van God.*

Van 's gelijken zouden *hebben* en *worden* genoemd kunnen worden, voor zoo verre zij de werkwoorden in de zaamgestelde tijden helpen vervoegen, b. v. *Ik heb gesproken. Hij wordt gelasterd*, en *schijnen* en *blijven*, voor zoo verre zij een wijziging van het zelfstandig *zijn* aanduiden, b. v. *Hij schijnt deugdzaam. Gij, o God! blijft regtvaardig.*

Doch zoodra deze zelfstandige werkwoorden hun copulatieve of verbindende kracht opgeven, zoodra hun de beteekenis van een bepaald begrip aankleeft, d. i. zoodra *zijn* in de beteekenis van *bestaan*, *beteekenen* of *voorstellen*; *worden* in die van een *toenemend zijn*; *hebben* in die van *bezitten*; *schijnen* in die van *verlichten*, en *blijven* in die van een *voortdurend zich bevinden* optreedt, b. v. *Er is (= bestaat) een God. Dit is (= beteekent) mijn vleesch en bloed. Dat is (= stelt voor) Chassé. Hij wordt (= is toenemend) mijn vriend. Hij heeft (= bezit) rijkdommen. De zon schijnt (= verlicht). Hij blijft (= bevindt zich voortdurend) dood*; dan, maar ook dan alleen, kunnen deze verba tot dien schat van werkwoorden gebragt worden, welke men *bijvoegelijke werkwoorden* noemt; omdat ze het gewijzigd bestaan eener werking beteekenen, als: *slapen*, d. i. *slapende zijn* of *in een slapenden toestand zijn*; *knorren* d. i. *knorrende zijn* of *in een knorrenden toestand zijn*, enz.

Deze adjectieve of bijvoegelijke werkwoorden drukken een werking uit, die zich of tot den werker zelven bepaalt, of die nog een voorwerp buiten den werker aandoet: zoo dat ze de werking als volkomen of onvolkomen in zich zelve aanduiden, waarom men *subjectieve* en *objectieve* werkwoorden onderscheidt.

Subjectieve werkwoorden zijn die, welke het denkbeeldig gewrocht of lijdend voorwerp in zich besluiten en als aan 't subject toegevoegd denken, b. v. *De klok hangt. Het gebouw stort in. Uw moeder knort. De hond slaapt. Het paard hinnikt*, enz. Hier zijn *hangen*, *instorten*, *knorren*, *slapen*, *hinniken*, enz. subjectieve werkwoorden; omdat hun wederzijdsche subjecten niet *iets* of *iemand* kunnen *hangen*, *instorten*, enz., maar de werking

in haar algemeensten of meest omvattenden zin voorstellen, zoo dat deze verba de werking als volkomen in zich zelve aanduiden. Daarom zijn wij niet ongenegen te denken, dat ze aloude werkwoorden zijn, die zelfs takken verspreiden, welke de objectieve verba missen, b. v. men zegt: *ik ben slaperig*, doch niet: *ik ben eterig*, enz. Deze werkwoorden noemt men doorgaans, doch, onzes inziens, ten onregte, *onzijdige werkwoorden*, omdat ze, als wel het geval is met de onzijdige substantieven, niet kunnen gerekend worden tot geenerlei soort te behooren.

Als een bijsoort der subjectieve werkwoorden zijn de onpersoonlijke verba te beschouwen. Dit zijn de zulken, die natuurverschijnselen uitdrukken, als: *sneeuwen, vriezen, hagelen, regenen, donderen, bliksemen, weérlichten*. Hun subject is *het*, dat wij als plaatsbekleeder van het substantief *weder* (*) aanzien; omdat men die verschijnselen der natuur in de gesteldheid van het weder opmerkte; weshalve ze, in hun eigentlijke beteekenis, alleen in den derden persoon gebruikelijk zijn, b. v. *het sneeuwt, het sneeuwde*, enz. Zoo ook: *het is koud, het is warm*, waarin het zelfde substantief *weder* blijkbaar door *het* vervangen is.

In stede van onpersoonlijke werkwoorden zouden wij ze liever eenpersoonlijke noemen.

Schijnbaar onpersoonlijk zijn: *het spijt mij, het verwondert u, het behaagt hun, het berouwt ons, het verdriet mij, het smart haar, het gebeurt, het is geoorloofd*; omdat *het* op een vroeger genoemd, hetzij in den vorm eener onbepaalde wijze, hetzij van een onderwerp afhankelijken zin, uitgedrukt logisch onderwerp verwijst, en, bovendien, een datief of accusatief bij zich neemt; b. v. *het behaagt hem* onderstelt een bijzin, als: *te vernemen, dat gij u goed gedraagt*; terwijl dit niets anders zegt dan *te vernemen, dat gij u goed gedraagt behaagt hem*. Eveneens onderstelt *het spijt mij* een bijzin, als: *te moeten ondervinden, dat ik gedwaald heb*, d. i. *te moeten ondervinden, dat ik gedwaald heb spijt mij*. Zoodra ze een datief bij zich vorderen, zijn het in der daad subjectieve, doch zoodra zij een accusatief bij zich vereischen, zijn het objectieve, in enger zin transitieve, werkwoorden.

(*) Zie BILDERDIJK, *Nederlandsche Spraakleer*, p. 198, waar hij zegt: „Dat *het* ziet bij ons „duidelijk op *het weder*, dat is de lucht“. Voor een ander, ons minder voldoende, gevoelen pleit HUYDECOPER, *Proeve van Taal- en Dichtkunde*, D. I, I. B., p. 39 en verv.

Objectieve werkwoorden zijn die, welke de werking tot een wezen of individu buiten den werker uitstrekken. Hun minder volkomen oordeel, dat ze uitdrukken, wordt door het object aangevuld. Zeg ik, b. v., *hij eet*, dan is deze werking minder in zich zelve bepaald dan die van een subjectief werkwoord, en onderstelt noodwendig een voorwerp, dat gegeten wordt: zoo dat de bijvoeging van eenig object, b. v. *een appel*, de werking versterkt, hetwelk *hij eet een appel* aantoot. Eveneens zijn *dienen, rapen, vangen, zagen, plukken*, enz. objectieve werkwoorden. Sommige dier verba onderstellen, behalve het object, nog een ander voorwerp, waaraan de werking gerigt is: zoo dat ze een naamwoord in den accusatief en in den datief vereischen, b. v. *geven*, als: *hij geeft een aalmoes aan den bedelaar*, of, wat het zelfde is, *hij geeft den bedelaar een aalmoes*.

Zoodra echter het object der werking, door een transitief werkwoord voorgesteld, als subject der rede optreedt, wordt het als een werking ondergaande aan het werkwoord toegevoegd, dat een vormverandering lijdt, die door *worden* in onze taal wordt beteekend, b. v. *De plank wordt gezaagd door den timmerman*. Zoodanige voorstelling van het transitief werkwoord noemt men den *passieven* (lijdenden) *vorm*, in onderscheiding van den *actieven* (bedrijvenden) *vorm*, die aan 't objectief gebruik van het verbum eigen is.

Ettelijke subjectieve werkwoorden nemen den schijn of het voorkomen aan, als waren 't objectieve verba, namelijk, wanneer zij het gewrocht of de daad der werking door een substantief, aan 't werkwoord ontleend, uitdrukken, b. v. *zijn gang gaan, den strijd strijden, een gebed bidden*. Zoo ook eenige onpersoonlijke werkwoorden, als: *het sneeuwt groote vlokken! het regent groote droppels!*; terwijl ze in overdragtelijke beteekenis persoonlijk worden, d. i. de drie personen vóór zich dulden, b. v. *ik donder met mijn stem, hij bliksemt met zijn oogen, ik waai met den waaijer, hij regent weldaden om zich heen*. Dat men *donderen, bliksemen, waaijen* kan door de werking der electriciteit, is bekend; zoo dat men zegt: *ik donder*, d. i. *ik verwek donder*; *ik bliksem*, d. i. *ik verwek bliksem*; *ik waai*, d. i. *ik verwek wind*.

Den lijdenden vorm kunnen ze aannemen, doch alleen dan, wanneer het onderwerp der rede onbepaald uitgedrukt wordt, b. v. *er wordt gewandeld, geloopt, gestreden*, enz., hetwelk passieve onzijdige werkwoorden zijn.

Als een bijsoort der objectieve, in enger zin transitieve, werkwoorden zijn de wederkeerige of reflexieve verba te beschouwen. Dit zijn zulke werkwoorden, waarvan de werking, uitgegaan van het onderwerp, niet tot ecnig voorwerp overgaat, maar tot den werker zelven terug keert: zoo dat ze een zelfden persoon tot onderwerp en voorwerp hebben, b. v. *zich vergissen*, *zich beroemen*, *zich gedragen*, *zich toelaggen*, die alleen reflexief gebruikt kunnen worden, en *zich wasschen*, *zich snijden*, *zich kleeden*, die, zoodra hun werking tot een ander object overgaat, als transitieve werkwoorden optreden; weshalve ze een onderscheid te weeg brengen, dat oulings alleen uit den zin, niet uit den vorm kenbaar was, als: *zij wast zich* en *zij wast haar*, *zij kleedt zich* en *zij kleedt haar*, *hij snijdt zich* en *hij snijdt hem*.

Dat uitdrukkingen als: *dat laken verkoopt zich* (Fr. *ce drap se vend*), *deze pen versnijdt zich* (Fr. *cette plume se coupe*), voor *dat laken wordt verkocht*, *deze pen wordt versneden*, tegen de logica onzer taal aandruischen, is te in 't oog loopend dan dat het betoog behoeft.

Duidt men een onderlinge werking aan, d. i. zoodanig een, die ieder in het bijzonder wederkeerig aangaat, dan drukt het Nederlandsch deze wijziging der reflexieve beteekenis niet door eenerlei vorm als in 't Fransch, maar door *elkander*, dat een zamen-trekking of contractie van *elk den ander* is, uit, b. v. *zij beminnen elkander*, waarvoor de Franschman *ils s'aiment* zegt; zoo dat men niet weet, of zij zich zelven, dan onderling beminnen.

OVER DE FORMING DER WERKWOORDEN.

Werkwoorden zijn een hoogst gewichtig reededeel, daar ze in zich zelve een schat, en te gelijk een verscheidenheid van rijke voorstellingen en aanschouwingen bevatten, waarbij de hoogere geestvermogens van den mensch, de rede en het verstand, werkzaam zijn. Inzonderheid betreft zulks die werkwoorden, welke zich door klankverwisseling, ter uitdrukking van het verledene, onderscheidende, een blijvenden toestand aanduiden; omdat zij

het gewrocht of de denkbeeldig voortgebragte daad der werking in zich besluiten, als: *bidden, liggen, zitten*, enz. Deze verraden én door hun subjectieve kracht én door vocaalverandering (als: *bid, bad, gebeden; lig, lag, gelegen; zit, zat, gezeten*) een onheugelijken ouderdom, ja, om meerdere voldoendheid van beteekenis, een veel vergevorderden dan de objectieve, al veranderen deze ook op de zelfde wijze van wortelklank, als: *stellen, geven, nemen*, enz.; gelijk ook de subjectieve, die alleen in 't praeteritum hun vocaal afwisselen, veel ouder zijn dan de objectieve, die gelijke klankverwisseling ondergaan: zoo dat *slapen, vallen, varen*, enz., eer ontstaan zijn dan *zingen, waschen, dragen*, enz.

Zóó bevindt men, dat de hoogere oudheid der werkwoorden zich verheelt in hun subjectief gebruik, gepaard met vocaalverwisseling, en dat die subjectieve werkwoorden in een vroeger ontwikkelings-tijdperk der tale ontstaan zijn dan de objectieve; zoo dat klankverwisseling in 't algemeen het kenmerk onzer aloude werkwoorden is, die tot de stam- of grondwoorden gebragt worden, in onderscheiding van die werkwoorden, welke de vocaal van 't praesens ter uitdrukking van het voorledene behouden, ze mogen dan sub- of objectief gebruikt worden: schoon die der eerste soortverdeeling altoos ouder in hun vorming zijn dan die der laatste. Deze klankbehoudende werkwoorden zijn van later vorming en onderstellen gemeenlijk een naamwoord, waarvan ze door de verbale kracht van het suffix *en* gevormd zijn, en welks begrip ze tot inhoud hebben, hetwelk óf het object, óf het werktuig, óf de wijze, óf de plaats der werking aanduidt, b. v. *reizen*, d. i. *een reis doen*; *ploegen*, d. i. *met een ploeg arbeiden*; *draven*, d. i. *op een draf rijden*; *weiden*, d. i. *op een weide zijn*, enz.

Indien zulke werkwoorden van bijvoegelijke naamwoorden afkomen, beteekenen zij óf een te-weeg-brengen van het stambegrip, wanneer ze *transitief*, óf een overgaan tot de door den stam uitgedrukte hoedanigheid, wanneer ze *intransitief* zijn, als: *weeken*, d. i. *week maken* of *week worden*; *grijzen*, d. i. *grijs maken* of *grijs worden*; *groenen*, d. i. *groen maken* of *groen worden*, enz.

Uit het praeteritum van eenige werkwoorden spruiten naamwoorden voort, die wederom werkwoorden opleveren, welke immer hun vocaalklank behouden, en in beteekenis met het

naamwoord overeen komen, waarvan ze gevormd zijn, als: (*be-*) *gaven* van *gaf*, *gave* uit *geven*; *voeren* van *voer* uit *varen*; *zoogen* van *zoog* uit *zuigen*; (*be-*) *lagen* van *lag*, *lage* uit *liggen*. Deze afgeleide werkwoorden beteekenen een *doen* of *laten* der werking, door de primitieve uitgedrukt, als: *voeren*, d. i. *doen varen*; *zoogen*, d. i. *doen* of *laten zuigen*, enz. Soms lost zich, bij dergelijk factitief gebruik der werkwoorden, de klinkletter *a* van den verleden tijd in de *e* op, waardoor de daarvan gevormde werkwoorden een verminderde kracht medebrengen, als: *leggen* van *lag* uit *liggen*; *zengen* van *zang* uit *zingen*; *drenken* van *drank* uit *drinken*, enz.

Sommige oorspronkelijke werkwoorden ondergaan een merkbare wijziging in bijvormen, door een verdubbelen, dikwerf versterkten medeklinker gekenmerkt, als: *vegen* en *wikken*; *steken* en *stikken*; *buigen* en *bukken*; *nijgen* en *nikken* (*knikken*), enz. Deze werkwoorden duiden nagenoeg als die, welke door toevoeging eener *t* achter den stam ontstaan, als: *zwicken* en *zwichten*; *wagen* (*waken*) en *wachten*; *vliegen* en *vlugten*; *stijgen* en *stichten*; *jagen* en *jagten*; *dijgen* en *dichten*; *hegen* en *hechten*, enz., de handeling aan, niet, als plotseling afgebroken of geëindigd, maar als voortdurend, weshalve men ze, even als deze, tot de *werkwoorden van during* kan brengen.

Eindelijk dienen de achtervoegsels *el*, *er* en *ig* tot vorming van afgeleide werkwoorden. De twee eerste uitgangen vormen, door hun langen natrillenden staart, van *verbalia* (zelfstandige naamwoorden, die van werkwoorden afgeleid zijn) *werkwoorden van herhaling*; zóó genoemd, omdat ze de beteekenis van een gedurig herhalen der werking, door hun primitiva aangeduid, medebrengen, als: *wandelen*, *kibbelen*, *knoffelen*, *knutselen*, *wapperen*, *huiveren*, *daveren*, *schateren*, enz. Van *verbalia* worden ze gevormd, weshalve ze niet regtstreeks van de werkwoorden afkomen, maar hun vorming aan de substantieven dier werkwoorden ontleenen: zoo dat *wandelen*, b. v., niet uit *wenden* (gaan), maar uit *wandel* voortspuit. Dit is, omdat *el* oorspronkelijk een diminutiefvorm is, en *er* een mannelijken werker aanduidt; terwijl dit wederom verklaart, waarom de frequentatieven geen woorden uit vreemde talen, als: *sijfelen* (Fr. *siffler*), geen bijvoegelijke naamwoorden in den stellenden trap, als: *verduisteren*, *bezwangeren*, *zuiveren*, *verhelderen*, enz. van *duister*, *zwanger*, *zuiver*, *helder*, en geen

zelfstandige naamwoorden, die geen *verbulia* zijn, als: *verbroederen* van *broeder*, *overmeesteren* van *meester*, *schipperen* van *schipper*, enz. kunnen ten grondslag hebben. Doch *alle* werkwoorden op *elen* en *eren*, behalve die dezer exceptionele gevallen, zijn dáárom geen frequentatieven: om dit te onderzoeken, zoo moet men trachten op te sporen, of deze werkwoorden in eenvoudiger vormen bestaan hebben, of nu of vroeger gebruikt zijn; zoo zijn: *hemelen*, *daveren*, enz., om hun beteekenis, frequentatieven van 't oude *hemen* en *daven*. Zoo die beteekenis echter ontbrake, kon men ze als versterkte vormen der primitieven, waarmede zij nagenoeg overeen komen, beschouwen, gelijk met *metsen* (dat in Vlaanderen nog gebruikt wordt) en *metselen*; *dompen* en *dompelen*; *schermutsen* en *schermutselen*; *sluimen* en *sluimeren*; *anken* en *ankeren*, het geval is, waarvan maar één van beide vormen in algemeen gebruik is. De bijvormen op *elen* en *eren* hebben dus slechts een frequentatiefschijn, even als die op *igen*, waarbij men aan geen herhaling der werking denken kan, en wel: 1.) omdat hun beteekenis dit niet veroorlooft, en 2.) omdat zij nagenoeg of geheel en al met hun primitieven in beteekenis overeen komen; weshalve sommige dier werkwoorden op *igen* een vorm nevens zich hebben, in welken deze greep gemist wordt, als: *verkonden* en *verkundigen*, *kruisen* en *kruisigen*, *bevesten* en *bevestigen*; ja! nevens *behartigen*, *bekostigen*, *beëddigen*, *beneerstigen* vindt men bij KILIAEN de vormen *beharten*, *bekosten*, *beëeden*, *beneersten*, enz.

Ook worden van werkwoorden door voorvoegsels, als: *ge*, *be*, *er*, *her*, *ont* (*ant*) en *ver*, afgeleide werkwoorden gevormd, wier hoofdidée met gene overeen stemt; alleen wordt de beteekenis der primitieven er in meerdere of mindere mate door gewijzigd.

Ge brengt weinig toe tot verandering van den zin, weshalve 't niet vreemd is, dat sommige werkwoorden oulings dit voorvoegsel bezaten, en thans verworpen hebben, en omgekeerd, dat andere voorheen dit *ge* misten, waar het hedendaags een blijvende vorm is, b. v. *gedanken*, *gehalen*, *gestachten*, waarvoor thans: *danken*, *halen*, *slachten* (gelijken); en *doogen*, *nieten*, *tuigen* (*), waarvoor thans: *gedoogen*, *genieten*, *getuigen*. — Somtijds

(*) In poëzij komt het nog al voor, b. v.

• Tuig het, voorwerp van mijn lied,
• Hare roeping kent hij niet."

drukt dit voorvoegsel iets innigs uit, dat niet noodwendig in den stam, zonder dit *ge*, ligt; vergelijk *getroosten* en *troosten*, *geleiden* en *leiden*, *gezeggen* en *zeggen*, *gedenken* en *denken*, enz.

Het voorvoegsel *be*, oulings *bi*, vormt werkwoorden van andere werkwoorden, als: *bedenken*, *begraven*, *bedrijven*, *behouden*, *begeven*, enz., ook van naamwoorden, en wel vooral van zelfstandige naamwoorden, als: *bebloeden*, *beramen*, *beloonen*, *besteden*, *bewaken*, enz. Dit *be* versterkt merkelyk de beteekenissen, die men tot de volgende brengen kan. Het beduidt 1.) een handeling, die zich *tot*, *over* of *om* eenig voorwerp verbreedt of uitstrekt, als: *bereiken*, *beroepen*, *beweenen*, *besproeijen*, *bewinden*, *bedijken*, enz.; 2.) een verrigting, die hier en daar aan het voorwerp plaats heeft, als: *betasten*, *besnijden*, *bespringen*, enz.; 3.) een voorzien zijn met-, of een mededeeling van de zaak, door 't stamwoord beteekend, als: *bezielen*, *bevolken*, *bevochtigen*, *bemoeijelyken*, enz.

Het voorvoegsel *er* is thans bij ons weinig gebruikelijk: het komt enkel voor in *erlangen*, d. i. bekomen, verkrijgen; in *erbarmen*, d. i. medelijden betoonen; in *ervaren*, d. i. door eigen ondervinding verkrijgen; in *erkennen*, d. i. door onderzoek tot kennis komen; in *erinneren*, thans, met aspiratie, *herinneren*, d. i. in de gedachte terug brengen, en waarvoor de Ouden zeiden: *inne maken*, en voor *zich herinneren*, *inne werden*.

Het voorvoegsel *her* biedt geen verscheidenheid van beteekenissen aan. Het laat zich immer door *weder* (op nieuw) omschrijven, als: *herkennen*, *hermaken*, *herroepen*, *herstellen*, enz. Dit *her* moet wél onderscheiden worden van *her* in *hertog*, *herberg*, 'twelk eigentlijk een zamentrekking van *heir* is; alsmede van *her* voor *hier* in *herkomstig*, *herwaarts*.

Het voorvoegsel *ont* (één met *and* of *ant*) beteekent eigentlijk *terug*, welke oorspronkelijke kracht het in *ontmoeten*, *ontvangen*, *onthalen*, *onthouden*, doch het naauwkeurigst in *antwoorden*, bewaard heeft. Dit denkbeeld van *terug*, aan dit voorvoegsel eigen, werd zóó aangewend, dat het een *berooving* (een onthouden aan den eigenaar van hetgene hem toekomt) te kennen geeft. Dit geschiedt 1.) door middel van datgene, wat de stam aanwijst, b. v. *ontloopen*, *ontslippen*, *ontgaan*, *ontkomen*, *ontvliegen*, *ontsnappen*, *onttrekken*, *ontschieten*, enz., waaraan zich de beteekenis van *berijden* zeer naauw sluit, en 2.) door ontroo-

ven van datgene, wat de stam aanwijst, b. v. *ontbinden*, *ontvrouwen*, *ontheffen*, *ontslaan*, *ontbladeren*, *ontzielen*, *ontadelen*, *ontwortelen*, enz., welke afgeleide werkwoorden een *ontkenning* van 't stambegrip te kennen geven. Doch die werkwoorden, welke de zelfde beroovende of privatieve kracht in zich besluiten, zijn natuurlijk van dit voorvoegsel niet voorzien, b. v. *pellen*, *villen*, *ragen*, *stoffen*, *schuimen*, *doppen*, *kelen*, enz. — Somwijlen strekt *ont* alleen om den zin te stijven, als: *ontbranden*, *ontdoojen*, *ontvonken*, *ontblooten*, *ontledigen*, *ontbijten*, *ontspringen*, enz.

Het voorvoegsel *ver* komt algemeen veel bij werkwoorden voor, en is vatbaar, om een groote verscheidenheid van beteekenissen uit te drukken. — Het beduidt 1.) een verwijdering, als: *verjagen*, *verdriven*, *verbannen*, enz.; 2.) een verwisseling van plaats, als: *verhuizen*, *verplaatsen*, *verschuiven*, enz.; 3.) een verwisseling, verandering of herdoening van 't stamwoord of van 't voorwerp, als: *verharen*, *vervellen*, *verkleeden*, *verbouwen*, *vermaken*, enz., waarmede zeer wel overeen komt het overdekken of overpleisteren met zekere stof, als: *vertinnen*, *verlooden*, *vergulden* (d. i. *vergouden*, *vergouden*), enz.; 4.) een bijzonder verhooggen of verheffen der handeling, als: *vereeren*, *verzorgen*, *verzwijgen*, enz.; welke verhoogde kracht zich in sommige met *ver* gevormde werkwoorden dermate gewijzigd heeft, dat ze óf a.) een overgang tot —, of een te-weeg-brengen van 't stamwoord, zoo dit een adjectief is, aanduiden, b. v. *verarmen*, *verdorren*, *veredelen*, d. i. *arm*, *dor*, *edel* worden (als neutr.) of maken (als activ.); óf b.) een overtreffen van die evenaardigheid, en dus een gebrek of verkeerdheid, te kennen geven, b. v. *verachten*, *verloochenen*, *verschrijven*, d. i. te veel, verkeerd, mis *achten*, *loochenen*, *schrijven*.

AANMERKING. Bij eenige werkwoorden, als daar zijn: *vernachten* (= *overnachten*), *verwinteren* (= *overwinteren*), *verwinnen* (= *overwinnen*), (geld) *verschieten* (= *voorschieten*), *veronderstellen* (= *vooronderstellen*), *veroordeelen* (= *vooroordeelen*), enz., wisselen *ver* en *over* of *voor* wederzijds af.

De verscheidenheid der beteekenis van dit voorvoegsel brengt te weeg, dat verscheidene werkwoorden, daarvan voorzien, in meer dan ééne beteekenis kunnen voorkomen. *Verdoen*, b. v., is *anders*

doen en ten gronde doen gaan; verdragen = van de eene naar de andere plaats dragen en verduren; verhangen = op een andere plaats hangen en ten doode toe hungen.

OVER DE SCHEID- OF ONSCHEIDBAARHEID VAN DE ZAMENSTELLING
DER WERKWOORDEN.

De werkwoorden ondergaan wijziging, of verandering van beteekenis, zoodra het door eenig ander woord, waarmede het tot één begrip verbonden wordt, is omschreven. Dit omschrijvende deel, hetwelk als toevoegelijk begrip in de samenstelling de eerste plaats bekleedt, is zelf onverbuigbaar, uit kracht der toegebragte wijziging aan het werkwoord in zijn enkelvoudigen vorm, of om den wil der woordsoort zelve. Dit eerste samenstellingslid, dat een zelfstandig naamwoord, bijwoord of voorzetsel zijn kan, doet een minder of meer innige verbinding bemerken, welke onderscheiding haar grond heeft in het al of niet verplaatsen van het voorvoegsel (*). De werkwoordskoppelingen met scheidbare voorvoegsels zijn in den grond geen regte samenstellingen, weshalve het ons voorkomt, dat men beter dede, deze composita, als waren het twee woorden, *vaneen* dan *aaneen* te schrijven. Trouwens, dit heeft ten aanzien der uit zelfstandige naamwoorden en werkwoorden gevormde samenstellingen plaats, wijl men eenparig schrijft, althans behoort te schrijven: *krijg voeren, brand stichten, boek houden, storm loopen*, enz.; omdat het voorvoegsel zijn gebruik zoo verre uitstrekt, dat het, strijdig met de eigentlijke samenstellingen, *navoegsel* wordt, en men zegt: *ik voer krijg, hij sticht brand, ik houd boek, hij loopt storm*, enz.; welke verbreking van de eigenschap der samenstellingen: dat het bijbegrip immer *voorvoegsel* blijft, vreemd is aan de innige verbinding of ware koppeling, daar *raadplegen, pluimstrijken, handhaven, dagdieven, beraadslagen, beeldhouwen*, enz. opleveren *ik raadpleeg, hij pluimstrijkt, ik handhaaf, hij dagdieft, ik beraadslaag, hij beeldhouwt*, enz.

Opmerking verdient het, dat werkwoorden met scheidbare voorvoegsels de beteekenis van hun enkelvoudigen zin behouden en het naamwoord in den accusatief, of het bijwoord tot aanvulling

(*) [Men dulde den *ruimen* zin, waarin dit woord *hier* voorkomt.]

der werking strekt; terwijl werkwoorden, die immer hun voorvoegsel voorop hebben, óf de beteekenis van hun onzamen- gestelden vorm dermate opgeven, dat zij een gansch gewijzigden en zeer onderscheiden zin hebben, óf een *te-weeg-brengen* van datgene aanduiden, wat door het zamengestelde zelfstandig naam- woord, waaraan het werkwoord ontleend is, wordt uitgedrukt.— *Raadplegen*, b. v., is gevormd uit *raad* en *plegen*, welk *plegen*, naar zijn zwakken conjugatie-vorm, *doen* beteekent: zoo dat *raadplegen*, indien men het naar zijn bestanddeelen wilde ver- klaren, in steê van *raad vragen*, *raad verschaffen* zoude bedui- den; doch *raad* overstemt blijkbaar het verbale begrip van *plegen* derwijze, dat het een *passieve* beteekenis heeft erlangd; weshalve *ik raadpleeg* nagenoeg zoo veel beduidt als (*ik tracht dat*) *mij wordt raad gedaan*. *Beraadslagen* daarentegen bestaat uit *be* en *raadslag* (MICHA IV. 12), waarom het imperfectum niet *beraad- sloeg*, maar *beraadslaagde* is.

De werkwoordskoppelingen met bijwoorden integendeel worden in de onbepaalde wijze, ondanks dat het voorvoegsel scheidbaar is, door verreweg de meeste schrijvers vereenigd geschreven, ofschoon die met scheidbare voorvoegsels in den grond evenmin ware zamenstellingen zijn als die, welke een scheidbaar substan- tief vertoonen: zoo dat wij, indien het gebruik, die wetgever der talen, dit niet verbood, geenszins aarzelen zouden te schrijven: *goed vinden* en *liefkozen*, *om roepen* en *voorzien*, *over winnen* en *overwinnen*, *onder houden* en *onderhouden*, *weder* (d. i. op nieuw) *leggen* en *wederleggen*. Deze tweederlei schrijfwijze van *wederleggen* is ons echter meermalen voorgekomen.

De gronden voor deze beiderlei schrijfwijze, naar gelang het voorvoegsel scheid- of onscheidbaar is, hebben wij bovèn ont- wikkeld; thans zullen wij onder 't verklaren of ophelderen dier gronden het wenschelijke der zake doen uitkomen. De voorvoeg- sels, die nu scheid- dan onscheidbaar voorkomen, zijn: *door*, *om*, *onder*, *over* en *voor*. Komen ze onscheidbaar voor, dan doordringen ze het begrip van het enkelvoudige werkwoord, b. v. *doorlezen*, *doorbladeren*, *doorknagen*; *omsluieren*, *omar- men*, *omhelzen*; *onderschragen*, *onderteekenen*, *onderkruipen*; *overleven*, *overspreiden*, *overkleeden*; *voorzien*, *voorspellen*, *voor- zeggen*; enz. Doch worden zij scheidbaar gebruikt, zoo zijn ze *bijwoorden* en hebben verschillende beteekenissen. Zoo beduidt

het afscheidbare *door* 1.) bij voortdoring, als: *doorweten, doorgaan, doorwandelen*, en 2.) doorheen, als: *doordringen, doorlaten, doordrijven*, enz. Het afscheidbare *om* 1.) omver, als: *omsmijten, omtrekken, omhalen*; 2.) om een keerpunt heen, als: *ombuigen, omvoeren, ombrengen*, en 3.) rond, als: *omdwalen, omroepen, omleiden*, enz. Het afscheidbare *onder* heeft de beteekenissen van *beneden* en van *tusschen, te midden van*, die doorgaans in een en het zelfde werkwoord vereenigd zijn, b. v. *onderblijven* (d. i. onder dak of onder de zijnen blijven), *onderbrengen, onderdoen, ondergaan*.

Het afscheidbare *over* beduidt 1.) op nieuw, als: *overmaken, overschrijven, overwegen*; 2.) overig, als: *overgaan, overwinnen, overhouden*, en 3.) over iets heen, als: *overbrengen, overdragen, overgeven*, enz. Het afscheidbare *voor* beduidt 1.) vooraf, als: *voorbereiden, voordoen, voordragen*, en 2.) vooruit, als: *voorspreken, voorbidden, voorgaan*, enz.

Ook de uitspraak is verschillend, naar gelang het voorvoegsel scheid- of onscheidbaar is, daar de werkwoordskoppelingen met scheidbare voorvoegsels den klemtoon of nadruk op het omschrijvende deel hebben, als: *voormaken, bijdragen, onderhouden*, enz. Dit behoort men wel in acht te nemen, daar ze soms een geheel andere beteekenis hebben, naar mate de klemtoon op het voorvoegsel of op het zakelijke deel valt, als: *overleggen* en *overleggen*, *ondergaan* en *ondergaan*, *misleiden* (*) en *misleiden*. IJveren alzoo uitspraak en beteekenis voor het onvereenigd schrijven van het (scheidbare) voorvoegsel met het werkwoord: de vorming van het verledene deelwoord, en de schrijfwijze van den infinitief met *te* bij afscheidbare of oneigentlijke zamenstellingen gaan daarin voor, b. v. *ondergehouden, bijgestaan, voorgeworpen, onder te houden, bij te staan, voor te werpen*. En wie nu zou verkiezen, *ondertehouden, bijtestaan, voortewerpen*, aaneen, te schrijven, zou op een klip stuiten, waartegen alle taalkenners van naam gewaarschuid hebben.

(*) *Misleiden* en *misleiden* hebben beide één grondtenkbeeld, dat van *verkeerd*: doch zóó gewijzigd, dat het afscheidbare *mis verkeerd* in een *physischen* zin, het onscheidbare *mis verkeerd* in een *morelen* zin beteekent.

OVER DE RANGEN DER WERKWOORDEN.

Ter uitdrukking eener verledene handeling, die een nagalm van de tegenwoordige is, doen er zich twee gevallen op: het eene vormt een verledene werking door klankverwisseling en ondergaat alzoo een inwendige verandering, als: *bid, bad, gebeden; neem, nam, genomen*, enz.; het andere laat den klinker onveranderd, doch vormt een verledene werking door de lettergreep *de*, die, zoodra de onmiddellijk voorafgaande medeklinker ze verscherpt, tot *te* wordt, als: *hoor, hoorde, gehoord; druk, drukte, gedrukt*; terwijl de overgangletters *v* en *z* verscherping ondergaan, zoodra ze als sluitmedeklinkers optreden, b. v. *leven, leefde, geleefd; reizen, reisde, gereisd*. Beider verleden deelwoord neemt het voorvoegsel *ge*, dat een *voorzien zijn* der handeling uitdrukt, aan, zoodra het werkwoord niet met een onscheidbaar voorzetsel zamengesteld is, b. v. *gelezen, gekend, geraadpleegd, geliefkoosd, aangelaagden, storm geloopt*, enz. Sommige volksdialecten derven dit voorgevoegd *ge* ter vorming van verleden deelwoorden, b. v. *ik heb zien, ik heb edragen*. Deze versmelting der *g* in de uitspraak is echter provincialisch, en wordt afgekeurd en verworpen door het zuiver Nederlandsch, dat in deze uitdrukkingen al ligt de onbepaalde wijze als zelfstandig naamwoord zoude erkennen naar de overeenkomst van *ik heb eten, ik heb drinken*, hetwelk een tegenwoordige handeling voorstelt, daar *hebben* hier in de beteekenis van *bezitten* voorkomt.

Vocaalverwisseling is, ter uitdrukking eener verledene handeling, het kenmerk der sterke of ongelijkvloeiende werkwoorden, die in den betrekkelijk tegenwoordigen tijd, of in dezen vorm en het verleden deelwoord, den wortelklinker veranderen, en hun verleden deelwoord in *en* besluiten, als: *gelezen, geboden, gesproken*, enz. Er zijn vier klassen van klankverwisselende of ongelijkvloeiende werkwoorden.

De *eerste* klasse bevat die werkwoorden, welke én in den betrekkelijk tegenwoordigen tijd én in het verleden deelwoord een onderscheiden klinker aannemen. Bij deze werkwoorden gaat de lange *e* over in *a* en *o*, de korte *e* in *ie* en *o* en de *i* in *a* en *e*,

b. v. *bevelen, beval, bevolen; werpen, wierp, geworpen; bidden, bad, gebeden*. Die in den betrekkelijk tegenwoordigen tijd de *a* aannemen, en dezen klinker in 't meervoud verdubbelen, hebben hem ook in den tweeden persoon lang, b. v. *wij bevalen, gij bevaalt, wij haden, gij baadt, wij zagen, gij zaagt*, enz., waarvoor het dagelijksch leven meestal de korte *a* bezigt, als: *wij bevalden* [act.], *gij bevalt, wij badden, gij badt, wij zaggen, gij zagt*: welligt uit afkeer van 't blatend *a*-geluid, en om het onderscheid tusschen *gij hadt* en *gij baadt, gij zagt* en *gij zaagt*, enz. te doen hooren.

De tweede klasse die werkwoorden, welke in den betrekkelijk tegenwoordigen tijd en het verleden deelwoord een zelfden klinker vertoonen. Bij deze werkwoorden gaat de *ui* en *ie* in de lange *o*, de *i* en *e* in de korte *o* en de *ij* in de lange *e* over, b. v. *buigen, boog, gebogen; schieten, schoot, geschoten; binden, bond*(*), *gebonden; vlechten, vlocht, gevlochten; bijten, beet, gebeten*. Alleen in *bewegen, scheren* en *zweren* (etteren) gaat de zacht-lange *e* in de lange *o* over, als: *bewoog, bewogen; schoor, geschoren; zwoor, gezwooren*.

De derde klasse die werkwoorden, welke alleen in den betrekkelijk tegenwoordigen tijd den wortelklinker veranderen, en wel de *e* in *a*, de *a* in *oe*, *i* of *ie* en de *o* in *ie*, b. v. *eten, at, gegeten* (= *gegeëten*, derhalve eigenlijk: *eet, at, geëten*); *dragen, droeg, gedragen; hangen, hing, gehangen; slapen, sliep, geslapen; loopen, liep, geloopt*.

De vierde klasse eindelijk die werkwoorden, welke door 't gebruik van lieverlede hun betrekkelijk tegenwoordigen tijd zwak of gelijkvloeiend gevormd hebben, maar nogtans in 't verleden deelwoord, tot kenmerk zijner voormalige ongelijkvloeiendheid, op en blijven uitgaan. Deze werkwoorden zijn: *bakken, bakte* (oul. *biek*), *gebakken; bannen, bande* (oul. *bien*), *gebannen; braden, braadde* (oul. *bried*), *gebraden; brouwen, brouwde* (oul. *brieuw*), *gebrouwen; heeten, heette* (oul. *hiet*), *geheeten; laden, laadde* (oul. *loed*), *geladen; lagchen, lachte* (oul. *loech*), *gelagchen; malen, maalde* (oul. *moel*), *gemalen; scheiden, scheidde* (oul. *schied*), *gescheiden; spannen, spande* (oul. *spien*), *gespannen; spou-*

(*) Oulings ging deze *i* in *a* over, als: *band, drank, dwang*, welke imperfecta als substantieven gebezigd, wanneer ze deze vocaal behouden hebben, eigenlijk van 't vrouwelijk geslacht zijn. Zie pag. 30.

wen, *spouwde* (oul. *spieuw*), *gespouwen*; *rouwen*, *vouwde* (oul. *vieuw*), *gevouwen*; *weven*, *weefde* (oul. *waf*), *geweven*; *wreken*, *wreekte* (oul. *wrak* *), *gewroken*; *zouten*, *zoutte* (oul. *zielt*), *gezouten*. Doch *vragen*, *jagen*, *waaijen* hebben, nevens de sterke vormen: *vroeg*, *joeg*, *woei*, de zwakke *vraagde*, *jaagde*, *waaide*; terwijl hun oude sterke verleden deelwoorden *gevragen*, *gejagen*, *gewaaijen*, waarvan LELYVELD op HUYDECOPERS *Proeve van Taalen Dichtkunde*, zwak geworden zijn, dus: *gevraagd*, *gejaagd*, *gewaaid*.

De zwakke of gelijkvloeiende werkwoorden daarentegen, die óf aan een bijvoegelijk naamwoord, als: *witten*, *groenen*, *dooden*, *sterken*, (*ver-*)*grooten*, enz., óf aan een zelfstandig naamwoord, als: *schaden*, *zorgen*, *verhalen*, *vreezen*, *drukken*, enz. ontleend zijn, behouden in de vervoeging den wortelklank; doch vormen hun betrekkelijk tegenwoordigen tijd door middel van *de*, welke greep niets anders is dan het woord *deed*, imperfectum van *doen*, hetwelk — doordien het als uitgang nooit den kleintoon ontving — eerst zijn sluitende *d* verloor, en daarna allengs in de toonlooze syllabe *de* overging, welke, indien de wortels der werkwoorden op de scherp-verwantschapte medeklinkers (*p*, *t*, *ch*, *k*, *f*, *s* en *sch*) eindigen, zich tot *te* verscherpt, b. v. *ik zorgde*, *ik drukte*, *ik verhaalde*, *ik eischte*, enz. Waarom men *ik geloofde*, maar integendeel *ik strafte* schrijft, is geenszins onregelmatig, daar *ik geloofde* voor *ik geloovde* staat en de *f* van *straffen* oorspronkelijk sluitmedeklinker is. Het verleden deelwoord dezer zwakke werkwoorden is *d* of *t*, naar mate hun imperfectum door *de* of *te* gevormd wordt, en wel omdat, wanneer deze verledene deelwoorden als bijvoegelijke naamwoorden optreden, zij dien zelfden sluitmedeklinker vertoonen.

De betrekkelijk tegenwoordige tijden der gelijkvloeiende werkwoorden zijn alzoo zamengestelde vormen, daar zij uit een adjectief of een substantief en den uitgang *de* bestaan, welke de beteekenis dier imperfecta verklaart uit de oulings voorkomende beteekenis van *maken*, als: *kond doen*, *ridder doen*, *ziende*

(*) De geleerde B. HUYDECOPER zegt hieromtrent in zijn *Aant.* op MELIS STORKE, D. I, p. 370 :
 • Een kluchtig ding is Gewoonte. Men vindt niets aanstootelijks in *Spreeken*, *sprak*, *gesproken*;
 • in *Breeken*, *brak*, *gebroken*; in *Steeken*, *stak*, *gestoken*: nochtans zoumen ons belagchen alswe
 • nu zelden, *Wreeken*, *wrak*: niettegenstaande wy noit anders zeggen dan *gewroken*, en van
 • *wrak* noch hebben *Wraak*, even als van *Sprak* en *Brak*, ook noch *Spraak* en *Braak*."

doen, enz., of uit de hedendaagsche beteekenissen van *a.*) *geven*, toevoegen, als: *aalmoezen doen*, *iemand goed of kwaad doen*, *hulde doen*, *iemand iets overdoen*, enz., en *b.*) veroorzaken, als: *schade*, *verdriet*, *genoegen doen*, *iemand doen lagchen*, *vallen*, enz.: zoo dat ik stijfde, opende, doodde, vergrootte = *ik maakte stijf*, *open*, *dood*, (*ver-*) *groot*; ik strafte, vermaande, beloonde = *ik gaf straf*, (*een*) *vermaan*, (*be-*) *loon*; ik schaadde, (*ver-*) *genoegde* = *ik veroorzaakte schade*, (*ver-*) *genoegen*, enz.

Hierna volgen eenige opmerkingen, die misschien voor dezen of genen niet overtollig zijn. De werkwoorden, die in de onbepaalde wijze *dd* of *tt* hebben, verkorten, sedert dat men in den tegenwoordigen tijd *ik red*, *ik zet* schrijft en de *scheva*, waarop oulings ieder medeklinker eindigde, verwerpt, den oorspronkelijk verleden tijd *ik reddede*, *ik zettede* tot *ik redde*, *ik zette*; doch behouden, dewijl anders het onderscheid tusschen den tegenwoordigen en den betrekkelijk tegenwoordigen tijd onkenbaar zijn zou, in den eersten en derden persoon meervoudig den oorspronkelijken vorm: *wij reddeden*, *zij zetteden*. — Bij woorden, die vóór *d* of *t* een langen of korten klinker hebben, als: *baden*, *vergrootten*, *trachten*, enz., is somwijlen, wanneer er dubbelzinnigheid ten aanzien van tijd mogelijk is, vooral bij een mondelijke voordragt, de oude vorm: *wij badeden*, *wij vergrooteden*, *wij trachteden*, verkieselijk.

De werkwoorden *kugchen* (eigentlich *kuchchen*, zoo *chch* geen wanstaltige vorm ware) en *visschen*, die in den 1^a en 3^a persoon enkelvoudig der aantoonende wijze van den tegenwoordigen tijd de *g* en *s* verliezen, b. v. *ik kuch*, *hij kucht*, *ik visch*, *hij vischt*, verwerpen die ook in alle personen van den betrekkelijk tegenwoordigen tijd en in het verleden deelwoord, als: *ik kuchte*, *wij kuchten*, *ik heb gekucht*; *ik vischte*, *wij vischten*, *ik heb gevischt*, omdat hier de korthed der vocaal genoegzaam aanwijsbaar is; doch de meervoudige personen (behalve den 2^a: *gij kucht*, *gij vischt*) der aantoonende en zoo wel de enkel- als de meervoudige personen der aanvoegende wijze van den tegenwoordigen tijd behouden de *g* en *s*, als: *wij kugchen*, *wij visschen*, *zij kugchen*, *zij visschen*, (*dat*) *ik kugche*, (*dat*) *ik vissche*, waarin de korthed der vocaal door een bij-medeklinker aangetoond wordt.

Bejaën en *neuriën* zijn in de aantoonende wijze: *ik beja*, *hij*

*bejaat, wij bejaën, gij bejaat, zij bejuën; ik neurie, hij neuriet, wij neurien, gij neuriet, zij neurien, en in de aanvoegende wijze: ik bejaë, hij bejaë, wij bejaën, gij bejaët, zij bejaën; ik neurie, hij neurie, wij neurien, gij neuriet, zij neurien. De verleden tijden zijn: ik bejade, ik neuriede, ik heb bejaad, ik heb geneuried. De schijnbare moeilijkheid dezer buiging verdwijnt, wanneer men bedenkt, dat *aë* en *ië* gedeelde letters zijn.*

Eindelijk: de *d* in *branden, vinden, zenden, houden, enz.* is eigenlijk geen bestanddeel dier woorden, zoo als o. a. WEILAND (*Ned. Spraakk.* D. I, § 296^a) beweert, hetwelk uit de overoude vormen *barnen* (*), *vinnen, zennen, hollen* blijkt, doch behouden dien medeklinker, die in 't tijdperk, dat na de *n* en *l* de *d*, die den overgang tot de *e* vergemakkelijkte, ontstond, door alle wijzen en tijden der vervoeging heën: zoo dat de *d* hier niet tot het zakelijk deel behoort, maar bloot een epenthetische letter is, als in: *zolder, volder, boender, diender, enz.* uit *zoller, (zol-er †), voller (vol-er), boener, diener, enz.*

OVER DE AFWIJINGEN VAN SOMMIGE ZWAKKE EN STERKE
WERKWOORDEN.

Ettelijke zwakke en sterke werkwoorden vertoonen een opmerkenswaardige afwijking, dáárin bestaande, dat zij den wortelmedeklinker der onbepaalde wijze in den betrekkelijk tegenwoordigen tijd en deels ook in 't verleden deelwoord 1.) aannemen, als: *hield* van *holden*, nu *houden*; *kwam* van *kwemen*, nu *komen*; *ging* van *gangen*, nu *gaan*; *stond* van *standen*, nu *staan*; *zag* van *zigen*, nu *zien*; *sloeg* van *slagen*, nu *slaan*; *deed* van *daden* (?), nu *doen*; 2.) wijzigen, als: *bracht* van *brigen*, nu *brenge*; *dacht* van *da(n)ken*, nu *denken*; *docht* van *du(n)ken*, nu *dunke*; *zocht* van *zoeken*; *kocht* van *koofen* (= *koopen*);

(*) Nog over in "t *barnen der gevaren*." De *r* is een zeer gewone letterverwisseling (metathesis), b. v. *ors, ros; born, bron; gars, gras; grut, gort; bors (beurs), bros; dro, dor; kerstal, kristal; nerst, ernst; terden, treden; vrost, vorst; portelen, pruttelen, pruttelen (preutelen); nooddurft, nooddruft; kerstenen, kristenen; enz.*

(†) De verdubbeling van den medeklinker ware overbodig, indien ons alfabet korte klanken bezate, die geheel en al van de lange onderscheiden waren.

moest (*moetede*) van *moeten*; *wist* (*wetede*) van *weten*; *plag(t)* (*plugt*) van *plegen*, en *z.*) *verzachten*, als: *zeide* (*zegde*) van *zeggen*; *leide* (*legde*) van *leggen*; terwijl de werkwoorden *zijn* en *hebben* hun betrekkingvormen aan verschillende stammen ontleenen, en *kunnen*, *mogen* en *zullen* dit eigenaardige bezitten, dat zij in het praesens den vorm van een imperfectum hebben, als: *ik kan*, (de tweede persoon enkelvoud ontbreekt thans), *hij kan*, *wij kunnen* (voor *konnen*), enz.; *ik mag*, *hij mag*, *wij mogen*, enz.; *ik zal*, *hij zal*, *wij zullen* (voor *zollen*), enz., op de wijze der oude conjugatie, t. w.: *ic dranc*, *du drancs*, *hi dranc*, *wi dronken*, *ghi dronket*, *si dronken* (*).

Dat deze zoogenaamde *onregelmatige* werkwoorden hun afwijkingen aan geen willekeurige vorming ontleenen, zullen wij thans aantonen.

Houden. De *u* is, ten gevolge der geneigdheid van de uitspraak, om den klank *al* en *ol* in dien van *ou* te veranderen, uit de *l* geboren, daar het *oulings*, en nog heden onder 't volk, *holden* luidt. Meer voorbeelden bieden *goud*, *hout*, *oud*, *woud*, enz. aan, waarvoor de Hoogduitschers *gold*, *holz*, *alt*, *wald*, zeggen, en men dikwerf, vooral in Overijssel, *gold*, (*h*)*olt*, *old*, *wold*, hoort. Van dit *holden*, dat één is met *houden*, is de betrekkelijk tegenwoordige tijd: *ik hield*, gevormd.

Komen. De *w* van het imperfectum *kwam* wijst ons op den oorspronkelijken vorm *kwemen* terug, waaruit de *w* in later tijd verworpen werd, die de vocaal tot *o* kleurde. — Deze lange *o* een doffe uitspraak erlangende, ontstonden uit *kommen*: *ik kom*, *gij komt*, *hij komt*.

Gaan en Staan. De imperfecta *ging* en *stond* zijn gevormd van de verouderde vormen *gangen*, *standen*, die MELIS STOKES bezigt, wanneer hij zegt:

(D. III, B. VII, v. 465—467).

« *Dat si te Huesden varen souden,*

« *En over tlant ganghen wouden*”.

(Ibid., v. 516).

« *Hem dorste (+) niemant standen vore* »;

(*) *Hij wil*, daarentegen, schijnt ons een verloop toe: voorheen toch schreef men (zie HUYDEC., *Proeve*, D. I, p. 80): *hij wilt*.

(†) Dit *dorste*, *dorst* (= *ik waagde*), is 't imperfect. van 't oude zwakke werkw. *derren* of *dorren* (Goth. *thaurban*), d. i. *wagen*, hetwelk met *derren*, *dorven* of *durven* (Goth. *daurisan*), d. i. *behoeven*, verward, allengs zijn onbep. wijze en teg. tijd aan dit ww. heeft ontleend.

waarbij de geleerde HUYDECOPER aanteekent: «Daar is een tijd «geweest, als blijkt uit verscheidene oude MSS, datmen ge- «noegsaam noit schreef *vangen*, *vangt*, *gevangen*; altijd, [bij «contractie] *vaen*, *vaet*, *gevaen*; *ontfaet*, *ontfaen*: enz. 't Gebruik, «sedert, heeft *vangen* behouden, en *vaen* verworpen, en in te- «gendeel *standen* [en ook *gangen*] verworpen, en *staen* [en ook «*guen* (*gaan*)] behouden.» Evenzeer wijst *zag* terug op *zigen*, en *sloeg* op *slagen*, die, bij contractie, *zien* en *slaan* opleverden.

Doen. De vormen *deed* en *gedaan* zijn waarschijnlijk aan een verouderden infinitief *daden*, bij contractie, *daén*, *daan*, ontstaan.

Brengen. De *n* is een epenthetische letter van later tijd, blijkbaar uit het verouderd *brigen*, welk woord ik ergens, doch waar is mij ongaan, in een oud gedicht heb aangetroffen, en hetwelk, met wijziging der vocaal tot *a*, den zwakken vorm *brachte*, bij apocope (letterafwerping) *bracht* (*), en *gebracht* (naar de spelling van Prof. SIEGENBEEK *bragt*, *gebragt*) deed ontstaan.

(*) De voorkeur der *ch* boven de *g*, wanneer deze keelletter vóór de scherpe *t* komt, op de uitspraak te gronden ware, zie SIEGENBEEKS *Verh. o. d. Spelling*, p. 156, onwraakbaar, indien wij een zelfde gebruik van deze keelletters maakten als onze Ouden, b. v. MELIS STROKE, bij wien men de *ch* vóór de *t* en als sluitletter van verleng- of onverlengbare woorden in hun onverlengden vorm, doch met *gh* [= onze hedendaagsche *g* als aanvangs- of overgangsletter] in hun verlengden vorm afwisselend, gebruikt vindt. Zoo leest men D. II, B. III, vs 1169—1173:

- Recht op sinte Martijns daghe
- Gheviel den Vlaminghen dese plaghe,
- In den zomer [somer?] als hi ghelach,
- En was op enen Vridach.

Doch wijl «de *g* door het achtbare gebruik eenmaal, als sluitletter, aangenomen is...» (*Verh. o. d. Sp.*, p. 167), in welk geval zij den roghelklank der *ch* bezit, b. v. *log* (= loch), *loog* (= looch), *zag* (= zach), *zaag* (= zaach): zoo regtvaardigen wij den waardigen SIEGENBEEK, wanneer hij opentlijk verklaart, niet te begrijpen, wáárom de uitspraak voor *mocht* en daarentegen de afleiding voor *moogt* beslissen moet. — SIEGENBEEK volgde hier de afleiding: en deze komt ons, ten aanzien der verwantschapte medeklinkers, voor raad-zamer te zijn dan de uitspraak, die den oorsprong der woorden onkenbaar maken of verduisteren zou. De regel-zelf, deswege door SIEGENBEEK in zijn *Verh.*, p. 167, gegeven, komt ons, naar den tegenwoordigen toestand der tale, onberispelijk voor: doch de toepassing daarvan ten aanzien der duidelijk afgeleide woorden, waaronder hij *mogt*, *pligt*, *klagt*, *dragt*, *vlugt*, *wigt*, *zigt*, *bragt*, enz. begrijpt, dunkt ons in strijd te zijn met de consequente vorming van den betr. teg. tijd dier gelijkvloeiend gevormde woorden, welke, vóór de algeheele inkrimping der scheva, deze toonlooze *e* reeds opgaven en tevens hun vocaalklank kort maakten, als: *mogen*, *plegen*, *klagen*, *dragen*, *vliegen*, *wegen*, *zien* (zigen), *brengen* (brigen, bragen). Dewijl de wortelsluitmedeklinker dezer werkwoorden een *g* is, behoorde hun betr. teg. tijd door DE gevormd te worden; doch wijl dit DE zich met der tijd tot TE verscherpte, — en dit TE enkel achter s c h e r p-verwantschapte medeklinkers bestabaar is —, zoo is, dunkt ons, de overgang van *g* in *ch*, als bloot het resultaat van den regel, welke blz. 99 besproken is, noodzakelijk.

Denken. Dit werkwoord, dat in 't zwak gevormd *dacht(e)* de epenthesis der *n* vertoont, wijzigde de vocaal tot *a*, welke vorm, met verscherping der keelletter *k* tot *ch*, — welke zich, behalve in *docht* van *dunken* (*du(n)ken*), *zocht* van *zoeken*, ook in *noch* (*-te*) van *ne oek* (*-te*) voordoet —, *dachte*, bij apocope *dacht*, deed geboren worden.

Kocht en *verknocht* bieden de meer voorkomende verwisseling van *ch* en *f* (b. v. *gracht* en *graft*, *hecht* en *heft*, enz.) aan, daar zij voor *koft*, *verknoft* van *koofen*, *verknofen*, d. i. *koopen*, *verknopen*, staan.

Moeten en **Weten.** Beider betrekkelijk tegenwoordige tijd is *moetede*, *wetede*, die, naar de gewone verwisseling van (*e*)*de* en *ste* (men denke aan *zelfde* en *zelfste*, *vijfde* en *vijfste*, *konde* en *konst*, *kunst*, enz.), *moest* en *wist* opleverden. — Het eerste werkwoord mist de gebiedende wijze, even als *mogen*, *willen*, *kunnen*, *zullen*, die, als gezegd is, in den derden persoon enkelvoudig van den tegenwoordigen tijd de *t* derven.

Plagen. Dit werkwoord, dat *doen*, maar bepaaldelijk, hetgene men *gewoon is* te doen, beteekent, werd oudtijds sterk verbogen, als: *plag*, *geploogen* (in plaats van *geplegen*); welk imperfectum in later tijd de paragogische *t* aannam, en *plagt*, *plagten* werd, dat «schoon nu algemeen, nochtans bedorven is en be-
«hoorde te zijn *plag*, *plagen*.” (*)

Leggen en **Zeggen.** Beide zwakke werkwoorden toonen in hun imperfectum *leide* (*lei*), *zeide* (*zei*) den aan onze spraak zeer gewonen overgang van *g* in *i(j)*, b. v. *gicht* en *jicht*, *genever* en *jenever*, *gonst* en *jonst*, *geest* en *yeest*, *gij* en *jij*, en de door contractie uit *zegel*, *pegel*, *vegel*, *dwegel*, enz. verkregen vormen: *zeil*, *peil*, *veil*, *dweil*. Zelfs de gebruikelijke verledene deelwoorden *gelegd*, *gezegd* gaan in de taal des dagelijkschen levens veelal in *geleid*, *gezeid* over. Het Vlaamsch dialect heeft echter: *legde*, *gelegd*; *zegde*, *gezegd*.

Zijn en **Hebben.** Deze werkwoorden ontleenen hun betrekkingvormen aan verschillende stammen. *Zijn* heeft in de vervoe-ging drie verschillende wortels: *bennen*, *zijn* en *wezen*. De twee eerste schijnen meer geschikt om een tegenwoordigen tijd aan te wijzen, b. v. *ik ben*, (de tweede persoon enkelvoud [*du bist*, van

(*) B. HUYDECOPER op MELIS STOKES, D. III, p. 297 en volg.

bennen] ontbreekt thans), *hij is* (metath. van *hi si* (?) *wij zijn, gij zijt, zij zijn*. De laatste, een sterke wortel, wijst een verleden tijd aan, b. v. *ik was, hij was, wij waren*, (verg. *keus* en *keur, vries* en *vroor*), *gij waart, zij waren*. Het verleden deelwoord is geweest van *wezen*, niet: *geweesd*, omdat dit woord geen verlenging in de uitspraak duldt. Oudtijds kwam *gewezen*, ook *gezijn*, als verleden deelwoord voor; thans wordt *gewezen* enkel als bijvoegelijk naamwoord gebruikt, b. v. *de gewezen burgemeester, de gewezen vlootvoogd*, enz. — De zamengestelde tijden worden, in 't Hollandsch, met zich zelve gevormd, b. v. *ik ben geweest, ik was geweest, ik zal geweest zijn*.

Hebben heeft kennelijk twee verwante wortels: *hebben* en *haven*, waarvan de eerste den tegenwoordigen en de laatste den verleden tijd en het verleden deelwoord vormt, b. v. *ik heb, hij heeft* (uit *hevet*), *wij hebben, gij hebt, zij hebben; ik had* (uit *habde*, of liever *haarde* van *haven*, nog over in *handhaven*), *hij had, wij hadden, gij hadt, zij hadden, en gehad* voor *gehabd* of liever *gehaard*: zoo dat het gesyncopeerde en tevens geapocopeerde vormen zijn. — De zamengestelde tijden worden insgelijks met zich zelve gevormd, b. v. *ik heb gehad, ik had gehad, ik zal gehad hebben*.

OVER DE OMSCHRIJVENDE OF ZAMENGESTELDE VERVOEGING.

Om een handeling, buiten het begrip van het zelf-werkend praesens en imperfectum, voor te stellen, behoeft het Nederlandsch een der vier werkwoorden *hebben, zijn, worden* en *zullen*, die, omdat ze de bijvoegelijke werkwoorden helpen vervoegen, *hulpwerkwoorden* heeten.

Onbekend aan het oudste Duitsch, het Gothisch, dat, volgens deskundigen, alle werking door het praesens en het door eigen buiging gevormde imperfectum uitdrukte: zoo waren de heden-daagsche met *heb* en *had* zamengestelde tijdvormen aanvankelijk niet in gebruik, maar ontleenden hun ontstaan aan zegswijzen, waarin aan het overgankelijke werkwoord *hebben*, in den

zin van *bezitten*, een voorwerp, en aan dit voorwerp een deelwoord, als een attributief adjectief, werd toegevoegd. Zoo zou b. v. *ik heb gevangen* aanvankelijk in verband met een voorwerp, b. v. *een haas*, gebruikt zijn geworden, en eigenlijk niets anders beduid hebben dan *ik heb een haas, die gevangen is, of ik heb een gevangen haas*, even als in het Latijn: *habeo captum leporem*.

Deze door *hebben* en diens imperfectum *hadden* omschreven tijden duiden een voleindigde handeling aan zonder toestands- of hoedanigheidsverandering van den werker zelve. Zegt men, b. v., *ik heb een brief geschreven*, dan stelt men de werking voor als een verrigting of handeling van het onderwerp, dat daardoor niet van hoedanigheid verandert: dewijl het na die verrigting in zijn vorigen toestand wederkeert. Daartegen strijdt echter het reflexief gebruik van den werker in den verleden tijd, b. v. *ik heb mij gewasschen, gij hebt u gekleed, hij heeft zich verblijd*, waarvoor het Fransche taaleigen te regt *je me suis lavé, tu t'es habillé, il s'est réjoui* heeft.

Deze eigenschap om, door *hebben*, een voleindigde handeling aan te duiden, is, behalve den objectieven werkwoorden, ook den subjectieven eigen, die een min of meer langerdurende handeling aanduiden, b. v. *slapen, beven, lagchen, blaffen, spelen, geeuwen*, enz. Doch daarentegen die onzijdige werkwoorden (neutra), waarbij aan verandering van het subject te denken valt, vormen hun zamengestelde tijden met *zijn*, welk hulpwerkwoord den toestand uitdrukt, waarin het subject door de werking gebragt is, of, gelijk een groot taalkenner het ergens uitdrukt, een hoedanigheid van zijn, of van wijze der doening voorstelt, b. v. *het kind is ontwaakt, het gebouw is ingestort*, enz. Hier duiden de handelingen den nieuwen toestand aan, waarin zich de subjecten, ten gevolge der ondergane werking, bevinden.

Het onderscheid tusschen *hebben* en *zijn* is alzoo kennelijk, daar de werkwoorden met *hebben* een daad of doening uitdrukken, en die met *zijn* het daarzijn eener nicuwe hoedanigheid voorstellen; weshalve het geenszins inconsequent is, dat sommige neutra, naar gelang der denkbelden, nú met *hebben*, dán met *zijn* vervoegd worden, b. v. *ik heb* en *ik ben gezeten*; *ik heb* en *ik ben geloopen*; *ik heb* en *ik ben gewandeld*; *ik heb* en *ik*

ben gelegen; enz., waarvan de zaamgestelde tijden met *zijn* een plaats, of wijze van *doen* voorstellen: zoo dat men zegt: *ik ben naar de stad gewandeld*; *ik ben tot aan de poort geloopt*; *ik ben naar Geertruidenberg gereden*, enz. «Dit onderscheid is.... innig voor het Nederlandsch.»

Ondergaat de werker-zelf een handeling, dan wordt dit be- teekend door het hulpwerkwoord *worden*, dat den overgang van het eene zijn in het andere, het beginnen van het zijn, een tot zijn geraken uitdrukt, en het verledene deelwoord, dat den toestand aanduidt, waarin het subject zich op 't oogenblik des gespreks bevindt, b. v. *ik word geprezen*, *ik werd geprezen*, *ik ben*, *ik was geprezen geworden*, waarvan men *geworden* veelal weglaat, zeer waarschijnlijk, omdat *ik word*, *ik werd geprezen*, zijn oorsprong genomen heeft aan *ik ben geprezen*; doch in- tegendeel behoudt, wanneer men duidelijk wil doen gevoelen, dat de tegenwoordige toestand een gevolg is van een ondergaan lijden.

Wanneer een handeling haar beslag niet verkregen heeft, d. i. wanneer een werking door den spreker nog vooruit gezien wordt, of toekomende is, drukt men deze werking door de onbepaalde wijze en een werkwoord uit, dat het geschieden dier handeling, als noodzakelijk, doet voorkomen. Zoo vormen de Franschen hun *futurum* door *avoir* en zeggen, b. v., *je chanterai*, *je rougirai*, *je recevrai*, *je rendrai*, dat zoo veel is, als *j'ai à chanter*, *j'ai à rougir*, *j'ai à recevoir*, *j'ai à rendre*; waarin *avoir* (hebben) de noodzakelijkheid dier handelingen, welke de werker te ver- wezentlijken heeft, aanduidt. Even zoo drukken wij de toekomende tijdvormen door middel van *zullen* uit, welk hulpwerkwoord eigenlijk *schuldig zijn* beduidt: zoo dat *ik zal zingen*, *ik zal re- kenen* = *ik ben schuldig te zingen*, *ik ben schuldig te rekenen*, de handeling van *zingen* en van *rekenen* is van mij nog te ver- wachten, ten aanzien van het tegenwoordige; want, zoodra deze handeling het gevolg eener verledene werking is, neemt de toe- komende tijdvorm die afhankelijkheid aan, door *zullen* met het verledene deelwoord der onbepaalde wijze te verbinden, b. v. *ik zal gezongen*, *ik zal gerekend hebben*, enz.

OVER DE WIJZEN DER WERKWOORDEN.

De algemeene buigingen van 't werkwoord, die de vervoeging vormen, en strekken om de verschillende gezigtspunten uit te drukken, waaronder men het bestaan der werking beschouwt, heeten wijzen der werkwoorden. Er zijn in 't Nederlandsch vijf wijzen mogelijk, waarop het bestaan van eenig wezen of de wijziging van dat bestaan kan voorgesteld worden. Dit geschiedt door de onbepaalde wijze (infinitief), de gebiedende wijze (imperatief), de aantoonende wijze (indicatief), de aan- of bijvoegende wijze (sub- of conjunctief) en de voorwaardelijke wijze (conditionalis).

De onbepaalde wijze (infinitief), die een onveranderlijke vorm des werkwoords is, stelt een werking in een algemeenen zin voor. Ze lijdt geen onderscheid van persoon en getal, b. v. *ik meen* te zien, *gij en hij meent* te zien, *wij meenen* te zien, enz.; doch wijst alleen het oogenblik aan, waarop een handeling verrigt wordt, hetzij dit *in*, *vóór* of *na* het punt des tijds geschiede, waarin men spreekt, b. v. *ik meen* te zien, *ik meen* gezien te hebben, *ik meen* te zullen zien.

Deze wijze wordt *zonder* of *met* het voorzetsel *te* gevormd, naar gelang, dat zij zich met een ander werkwoord tot één onafscheidelijk begrip verbindt, of als complement (bepaling) eener andere werking, waarbij zij gevoegd is, beschouwd wordt, b. v. *ik mag lezen* en *ik begeer te lezen*. De grond beider schrijfwijzen is gemakkelijk te verklaren. *Mogen* en *Lezen* zijn tot één zamengesteld, onontbindbaar begrip vereenigd, wijl *mogen* het volgend praedicaat (*lezen*) niet tot een afhankelijk zinnenleent: *ik mag, dat ik lees?*! Even zoo hebben *moeten*, *kunnen*, *willen*, *durven*, *zullen*, *zijn* (in de beteekenis van *gaan*, b. v. *wij waren uit wandelen*) en *gaan* zelve den infinitief zonder *te* achter zich. *Begeeren* en *Lezen*, daarentegen, hebben *te* tusschen beide, omdat voor *ik begeer te lezen* zou kunnen geschreven worden: *ik begeer, dat ik leze*.

Deze uiteenzetting bekomt meer duidelijkheid, wanneer men bij de onbepaalde wijze een naamwoord in den accusatief voegt,

en zegt: *ik begeer den brief te lezen*, d. i. *ik begeer tot (*) lezen den brief*, waarvoor ook: *ik begeer, dat ik den brief leze*.

Dit te vóór de onbepaalde wijze neemt somtijds om aan, en wel, wanneer men een oogmerk, een bedoeling, een genoegzaamheid of een overmaat wil aanduiden, b. v. «*Hebt acht, dat gij uw aalmoezen niet uitreikt voor het oog der menschen, om van hen gezien te worden*». «*Meent niet, dat ik gekomen ben, om de wet of de profeten te ontbinden; ik ben niet gekomen, om ze te ontbinden, maar te vervullen*». «*Hij is oud en wijs genoeg, om te weten, wat hem te doen staat*».

Wanneer de onbepaalde wijze met haar naamwoord in den accusatief als subject (onderwerp) optreedt, zoo vormt zij met dat naamwoord een soort van zamenkoppeling, als: «*Water drinken is gezond*»; wanneer ze ook het lidwoord of het bijvoegelijk voornaamwoord *dit* of *dat* vóór zich kan bekomen, b. v. «*Het gevaar overwinnen door het te verachten*». «*Dat (of Al dat) brieven schrijven verveelt mij*». Ook zonder zoodanig naamwoord zegt men: «*Zich zelven kennen is een talent*», in bepaalder zin: «*Dat zich zelven kennen heeft een verhevene beduidenis*».

De gebiedende wijze (imperatief) is die, welke een bevel, gebod, wensch of bede uitdrukt, gerigt tot één of meer personen, tegen wie men het woord voert, en bestaat eigenlijk uit den tegenwoordigen tijd in den vorm van een optatief, b. v., *geves du, geeft ghi, laafes du, laaft ghi*. Dit zoetvloeiende eenvoud *geves du, laafes du*, werd, op gezag der Statenoverzetteren des Bijbels, die een overwegenden invloed op de taal uitoefenden, verbannen, en met dit eenvoud het edele overoude onderscheid tusschen het enkel- en meervoud der gebiedende wijze opgeheven. Zie, b. v., II. CHRON. I: 7, waar men leest: «*In die selve nacht verscheen Godt aen Salomo; ende hy seyde tot hem: begeert wat ick u geven sal*», en JOANNES XI: 45, waar men deze woorden vindt: «*Ende als hy dit geseght hadde, riep hy met grooter stemme, Lazare komt uyt*».

Deze verwarring, een noodwendig gevolg van het in onbruik geraken van den eigentlijken enkelvoudigen aangesproken persoon, heeft men naderhand getracht te verhelpen, zoo dat men,

(*) «Dat daar evenzoo by gevoegd wordt als *tot* of *te* by een Naamwoord», b. v. «*Hij woont te Leyden* [vóór-dezen: *hij woont tot Leyden*]». BILDERDIJK, *Ned. Spreek.*, p. 182.

daar de aangesproken persoon door de onmiddellijke aanspraak immer, behalve, wanneer men den persoon met nadruk aanduiden wil, of van een anderen onderscheiden moet, verzwegen kan worden, het eenvoudig ontleende aan de wortelgreep des werkwoords, d. i. de onbepaalde wijze, van zijn uitgang *en* beroofd, b. v. *wijk* van *wijken*, *loop* van *loopen*, *ding* van *dingen*, *zie* van *zien* (*ziën* uit het verouderd *sigen*, waarvan *zag*), *sta* van *staan* (*staën* uit het verouderd *standen*, waarvan *stond*), *doe* van *doen* (*doën* uit het verouderd *dogen*), enz.

Het meervoud onderscheidt zich derhalve door een sluit-*t* van 't enkelvoud, b. v. *wijkt*, *loopt*, *dingt*, enz., uitgezonderd bij die werkwoorden, die reeds een *t* in hun zakelijk deel aannamen, b. v. *twist* van *twisten*, *tracht* van *trachten*, enz.; doch is de *d* een letter van het worteldeel, b. v. *dood* van *dooden*, *brand* van *branden*, enz., dan heeft het meervoud *dt*, b. v. *doodt*, *brandt*.

De aantoonende wijze (indicatief) is die, welke een handeling, naar de verscheidenheid der tijden, als een werkelijkheid, als een feit voorstelt, dat aan het subject, van hetwelk de werking uitging, behoort. Ze komt, bij gevolg, in oordeelen voor, die iets bepaalds en stelligs uitdrukken, b. v. *Hij was niet tevreden*. *Ik weet uw buitensporigheden*. *Ik heb nimmer van uw pogingen gesproken*. *Hij vreest voor de verwezentliking zijner plannen*. Ook in onmiddellijke vragen wordt deze stellige wijze gebruikt, wijl de vraag voor den spreker een begrip inhoudt, dat geacht wordt, onder 't bereik der zinnelijke waarneming te vallen, b. v. *Is hij ziek?* *Gaat hij uit rijden?* (*) *Bemint deze Vorst de vrede?*

De aanvoegende wijze (subjunctief) is die, welke iets twijfelachtigs, iets onzekers, iets weinig waarschijnlijk, in één woord, al wat naar den aard der uitdrukking zoowel *niet* als *wel* zijn kan, aanduidt. Hieruit verklaart zich het gebruik dezer wijze in bijzinnen, wier hoofdzin het wenschen, het verzoeken, het begeeren, het toegeven, het aandrijven, het bevelen, het vermoeden, het voorondersiellen, het stellen eener voorwaarde, het schijnen, kortom: het niet *kunnen* of *willen* erkennen van hetgene de bijzin uitdrukt, te kennen geeft. B. v. *Ik wenschte, dat gij u verbeterdet*. *Hij verwacht, dat gij hem groetet*. Enz.

Het onderscheid tusschen indicatief en subjunctief bestaat alzoo

(*) Onderscheiden van: *Gaat hij uitrijden?* (*uit-rijden*.)

in het logisch verband der zinnen, en wordt, bij gemis van bijzondere buigingsvormen, als, b. v., in 't Fransch en 't Latijn, voor deze wijze in onze taal, kwalijk bij ons door de verlenging in *e* aangewezen; «want», zegt Prof. LULOFS (*Handb. van den vroegsten Bloei der Nederl. Letterkunde*, p. 504), «de sluitende *e*, «waarmede men dat onderscheid in onzen tijd (in WEILAND'S «*Spraekl.* b. v.) wel heeft willen, doch niet kunnen aanduiden, «even als of *ik had, ik lees* Indicativus, *ik had DE, ik leze* Con-
«junctivus ware, komt in de meeste gevallen in beide modi
«evenzeer voor. Niet minder toch schrijven onze Ouden in den
«Indicativus *ic hebBE, ic lesE, ic horE, hi minNET, hi hadDE,*
«*hi hevET, hi brochtE, dan ic heb, ic hat, ic lees, enz.* Zij doen het
«eerste veel meer dan wij thans [wel eens in redenaarsstijl],
«want zij beminnen grootelijks in allerlei woorden [zoo sub-
«stantieven, adjectieven, infinitieven, adverbien en praepositien]
«de sluitende *e*».

De voorwaardelijke wijze (conditionalis) is die, welke een voorwaarde bevat, waarop een andere werking geschieden kan, wier verwezentlijking van de onderstelde mogelijkheid dezer wijze afhangt, b. v. *indien hij mij vroeg, zou ik hem antwoorden.* Deze uitdrukking bevat iets, dat der aandacht niet ontglippen mag. Ze onderstelt de bevestigende of stellige oordeelen: *toen hij mij vroeg, toen antwoordde ik hem*, en drukt in haar voortdurenden vorm: *indien hij mij vroeg, zou (*) ik hem antwoorden*, een tegenwoordig negatief *vragen* en *antwoorden* uit. Deze verklaring houdt het wezen van de voorwaardelijke wijze in, hetwelk daarin bestaat, dat het bij een onderstelde positieve handeling een tegenwoordig negatieve aanduidt.

Wil men nu de voorwaardelijke wijze van de aantoonende onderkennen, zoo toetse men de uitdrukkingen: *indien hij mij vraagt, zal ik hem antwoorden*, en *indien hij mij vroeg, zou ik hem antwoorden*, aan de gegevene opheldering, en men zal bespeuren, dat de eerste uitdrukking tot de aantoonende wijze, — wijl zij een ondersteld *vragen* en *antwoorden* mist —, en de laatste tot de voorwaardelijke wijze, — wijl zij het *geweest zijn* inhoudt —, behoort.

(*) *Zou* (of *zoude* uit *zoude* van *zollen* [*zullen*]) is een zwak gevormd imperfectum

OVER DE TIJDEN DER WERKWOORDEN.

De vormen des werkwoords, die den tijd uitdrukken, waarin de werking voorvalt, noemt men tijden der werkwoorden. Daar een werking *in*, *vóór* of *na* het oogenblik, waarin de spreker het woord voert, kan plaats grijpen, zoo onderscheidt men bij de werkwoorden deze drie hoofdtijden: den volstrekt tegenwoordigen tijd (praesens), den volstrekt verleden tijd (perfectum) en den volstrekt toekomstenden tijd (futurum), die op zich zelve de handeling volledig voorstellen, b. v. *ik geef*, *ik heb gegeven*, *ik zal geven*; terwijl er, behalve deze drie hoofdtijden, nog drie andere tijden bestaan, die op zich zelve daartoe onbekwaam zijn; waarom ze afhankelijke tijden kunnen genoemd worden. Deze zijn: de betrekkelijk tegenwoordige tijd (imperfectum), de betrekkelijk verledene tijd (plusquam perfectum) en de betrekkelijk toekomstende tijd (futurum exactum), b. v. *ik gaf*, *ik had gegeven*, *ik zal gegeven hebben*; welke voorstellingen ons niet bevredigen, zoodra wij ze niet in verband met eenige andere handeling beschouwen, b. v. *ik gaf hem toen*, d. i. in den tijd dat dit of dat voorviel, *een boekgeschenk*; *ik had hem een boekgeschenk gegeven*, *vóór dat ik vertrok*; *ik zal hem een boekgeschenk gegeven hebben*, *vóór dat hij vertrokken zal zijn of vertrokken is*. Deze tijdvormen zullen wij ten opzichte huns gebruiks beschouwen, daar hun vorming in de beide voorlaatste hoofdstukken verklaard is.

De volstrekt tegenwoordige tijd (praesens) duidt aan, dat een werking voorvalt in 't oogenblik, waarin gesproken wordt, b. v. *er valt sneeuw*, *de hond kwispelstaart*, enz.

Dat deze tijdvorm somwijlen een voortdurende kracht bezit, en derhalve den volstrekt toekomstenden tijd kán vervangen, verklaart zich deels uit de tijdsruimte der werking, deels uit het begrip, dat het tegenwoordig punt des tijds een begin van de toekomst is; weshalve men zeer wel zeggen kan: *morgen kom ik bij u*, voor: *morgen zal ik bij u komen*. — Ook wordt de tegenwoordige tijd in plaats van den betrekkelijk tegenwoordigen

gebruikt, wanneer de verhalen, die ondersteld wordt, bij het gebeurde tegenwoordig geweest te zijn, zijne hoorders of ze daarbij tegenwoordig waren voorstelt; waardoor de voordragt een levendigheid bekomt, die ons van zelve vervoert. Dat dit zóó is, getuigt, b. v., *de Overwintering op Nova Zembla* van Neêrlands beroemden Dichter TOLLENS, waarin hij o. a. zegt:

*'t Vangt aan, het kloek bedrijf, waar 't nakroost van zal spreken:
Men windt de kabels, hijscht de zeilen, wacht het teeken...*

Ware hier de betrekkelijk tegenwoordige tijd (imperfectum) gebruikt, b. v.

*'t Ving aan, het kloek bedrijf, waar 't nakroost van zal spreken:
Men wond de kabels, heesch de zeilen, wachtte 't teeken...*

dan had de Dichter zich met den geest in die verleden omstandigheden verplaatst en ze zijnen hoorders of lezers bloot verhaald. Doch zoo de volstrekt verleden tijd (perfectum) gebezigd ware, dan was de werking als voltooid in 't tegenwoordige voorgesteld. Zeg ik, b. v., *mèn heeft de kabels gewonden*, dan zeg ik zoo veel als *tháns zijn de kabels gewonden*, enz. Het verschil tusschen den betrekkelijk tegenwoordigen en den volstrekt verleden tijd berust dus daarop, dat de eerste tijdvorm de werking als voortdurend in 't verledene, de tweede haar als voltooid in 't tegenwoordige voorstelt; weshalve alleen de bedoeling van den spreker het gebruik van een van beide tijdvormen bepaalt. — Uitdrukkingen, als: *gisteren vertrok het garnizoen*, *gisteren is 't garnizoen vertrokken*, zijn beide goed: doch verschillend van beteekenis. *Gisteren vertrok het garnizoen* onderstelt, dat de spreker binnen, *gisteren is 't garnizoen vertrokken*, dat de spreker buiten de ruimte, waar binnen het feit voorgevallen is, zich bevonden heeft.

De betrekkelijk verledene tijd en de betrekkelijk toekomstige tijd, waarvan de eerste een voor-verleden in 't tegenwoordige, de laatste een verleden in het toekomstige aanduidt, vorderen om de onvolledigheid der handeling, die zij voorstellen, een bijzin, die dat onvolledige volledig maakt, en die evenzeer als de hoofdzin in 't voor-verledene of in 't verleden toekomstige blik, b. v. *ik had verwacht, dat gij gekomen waart; eer gij*

kwaamt, was hij vertrokken; als gij gekomen zult zijn, zal hij zich van daar begeven hebben, of als gij gekomen zijt, zal hij zich van daar begeven hebben, of als gij gekomen zult zijn, heeft zij zich van daar begeven. Waarom de volstrekt verledene tijd den betrekkelijk toekomenden vervangt: de oorzaak hiervan ligt in de beteekenis van den betrekkelijk toekomenden tijd en de kracht der voegwoorden *als, wanneer, enz.*, die verbieden aan een verleden tijd, aan een volbrachte werking te denken. De betrekkelijk toekomende tijd toch geeft de noodzakelijkheid te kennen, dat de handeling in den hoofd- of afhankelijken zin voleindigd moet zijn, eer die van den afhankelijken of hoofd-zin aanvangt: derhalve vloeit hieruit voort, dat de betrekkelijk toekomende tijd tot den volstrekt toekomenden in de zelfde verhouding staat als de volstrekt verleden tijd tot den volstrekt tegenwoordigen.

Wat de opeenvolging der tijden in het redeverband betreft: dit hangt geheel en al van den aard des onderwerps en de voorstelling des sprekers af; echter is 't (volgens WEILAND, *Ned. Sprk.*, D. II, § 154), «een algemeene en in alle talen door-
«gaande regel, dat een rede in den zelfden tijd [versta: in «overeenkomstige, hetzij volstreckte, hetzij betrekke-
«lijke tijden] moet voortgezet worden, waarin zij begonnen «is», b. v. *ik deed alles, wat in mijn vermogen was, niet geweest is; ik heb alles gedaan, wat in mijn vermogen geweest is, niet was; hij staat mij bij, omdat ik hem bijgestaan heb, niet bijstond; wij prezen hem, omdat hij het verdiend had, niet verdiend heeft.* Uit deze voorbeelden zal het bedoelde zamenhangend gebruik der tijdvormen genoegzaam blijken.

OVER HET BIJWOORD.

Bijwoorden (adverbiën) zijn zoodanige woorden, die hoedanigheden (of wijzigingen) van hoedanigheden, of van werkwoorden, ten opzichte der wijze, plaats en tijd, uitdrukken, b. v. *het*

verbazend *hooge gebergte, een grondeloos diep water, een licht bruine tafel*, waar *verbazend, grondeloos, licht* de adjectieven *hoog, diep, bruin* en geenszins de substantieven *gebergte, water, tafel* benoemen: zoo dat ze adjectieven van adjectieven, of bijwoorden zijn. *Hij spreekt* onderhoudend, *zij schrijft* vlug, *gij weendet* bitter, waar *onderhoudend, vlug, bitter* een omschrijving aan de werkwoorden *spreken, schrijven, weenen*, ten opzichte der wijze, en geenszins aan de subjecten *hij, zij, gij* geven: zoo dat ze adjectieven van werkwoorden zijn, of welligt van een elliptisch substantief, dat een bepaling der werking uitmaakte, b. v. *hij spreekt* onderhoudend is zoo veel als *hij spreekt* op een onderhoudende wijze, enz.

Oorspronkelijke bijwoorden of woorden, die oorspronkelijk een adverbiale strekking hadden, bestaan er niet, daar een rededeel door 't daarvan gemaakte gebruik bijwoordelijk of adverbiaal geworden is. Het bewijs, waarop deze stelling rust, ligt voor de hand, wijl de adverbiën hun oorsprong aan demonstratieve woorden, werkwoordswortelen, ingekorte tusschenreden, deelwoorden, adjectieven, substantieven, of aan bijeenstelling van veranderlijke en onveranderlijke rededeelen, of van een dezer beide laatste woordsoorten ontleenen. Deze thesis bewijzende, zullen wij onze aanmerkingen in deze beschouwing invlechten.

Adverbiën, die uit demonstratieve woorden of werkwoordswortelen afstammen, zijn: *hier, daar, waar*, enz., *ja, ook, wel*, enz., waarvan de geleerde BILDERDIJK, wiens woorden wij, om plaats te winnen, hier niet herhalen, het noodige gezegd heeft. Die echter nadere inlichting omtrent de afstamming van deze en andere éénlettergrepige woorden verlangt, leze 's Mans *Nederl. Sprkl.*, p. 225 en volg.

Adverbiën, die uit ingekorte tusschenreden ontstonden, zijn: *welligt, veelligt, misschien* voor 't *wil ligt, 't viel ligt, 't mag geschien* of 't *mag schien*, welke laatste uitdrukking MELIS STOKE niet alleen onverbasterd, maar ook ophelderend bezigt, wanneer hij D. II, p. 580, zegt:

- « *God, de alle dinc versiet,*
- « *De wreect, alne dreighet hi niet.*
- « *Hets deel gewroken, als men mach (d. i. kan) sien;*
- « *En noch meer wortet mach (d. i. kan) gescien”.*

Doch zoodra *mag schien* tot *magschien* werd, was, als de

taalkundige HINLÓPEN (*Werken der Maatsch. van Nederl. Letterk.*, D. I, p. 118) opmerkt, de verwisseling van *g* in *s* voorbereid: welk *masschien* SINT BERNARDUS in zijn *Sermoenen*, gedrukt te Zwolle, A°. 1495, f. 54 d. schreef, waaruit ons *misschien* geboren is.

STOKE en zijn tijdgenooten kenden dit *misschien* niet. *Messchien*, dat ik in zijn *Kronijk*, D. I, p. 427, lees:

« En dat ghescot vloech alsoe reghen.

« Dus was hem davonture teghen,

« Den onsen, en hem moste messchien”.

is 't voorlang verouderd werkw. *mes-* (= *mis-*) *schien* (bij uitbreiding *misschieden*: *misschie-d-en*), *leed* of *ongeluk wedervaren* (Lat. *male evenire*), dat, volgens MEYERS *Woordenschat*, p. 449, een datief bij zich had.

Adverbiën, die hun oorsprong aan tegenwoordige deelwoorden ontleenen, zijn: *volgends*, *wegends*, *nopends* (voorzetsels door de syntactische aanwending), *doorgaands*, *willends*, *ergends*, die, met intrekking der scheva (toonlooze *e*), gevormd zijn van de tegenwoordige deelwoorden *volgend*, *wegend*, *nopend*, *doorgaand*, *willend*, *ergend*, waarbij, als adverbium, sedert de vijftiende eeuw^(?), de adverbiale *s* gevoegd werd; doch waarin het gebruik, «die wetgever (of liever tiran) der talen”, de *d*, hoezeer ze tot het grondwoord behoort, van lieverlede onderdrukt heeft. Het zelfde lot ondergingen *thands*, *althands*, welke woorden uit het voorzetsel *te* en het substantief *hand* gevormd zijn. Dit *thans* brengt ons van zelve tot *nogtans*, uit *noch* (eigentlijk *nochte*, praeteritum van *oeken*, vermeederen, met de negatie *ne*) en dan, waarvan de scherpte der *ch* of, wil men, der *t* van *nocht* de *d* tot *t* moest verscherpen, en hetwelk met de adverbiale *s* opleverde *nochtans*; doch de sints ééne eeuw waargenomene onderscheiding van *nog* (adhuc) en *noch* (nec) bragt de spelling van *nogtans* te weeg, die schier in algemeen gebruik is.

Adverbiën, aan substantieven of adjectieven ontleend, zijn die door afleidingsuitgangen van deze rededeelen ontstonden b. v. *namelijk*, *eindelijk*, *wijzelijk* (*), *ligtelijk* (*), van *naam*, *einde*, *wijs*,

(*) Deze uitgang is, bij geen merklijke wijziging der beteekenis, bij de kwalitatieve bijwoorden niet volstrekt noodig; daar alle voor vergrooting vatbare adjectieven

ligt met den uitgang *lijk*; *zijdelings*, *blindelings*, *ruggewings*, *van zijde*, *blind*, *rug* met de terminatie *lings*. Deze uitgang *lings*, waarin de *s* een adverbiale letter is, en die alzoo uit *ling*, voor thans verouderden adjectivalen vorm, geboren is, b. v. «*rug-ghelinghe beweghingen*», herinnert ons *regts*, *vergeefs*, *links*, *jaarlijks*, *dagelijks*, *spits*, *bits*, enz., die als gebruikelijke adjectieven van woorden, wier wortelwoord op de *s* uitgaat, *sch* hebben, b. v. (*ave-*) *regtsche zaken*, *vergeefsche pogingen*, *linksche gedachten*, *jaarlijksch verslag*, *dagelijksch brood*, *spitsche (?) torens*, *bitsche (?) bejegeningen*, enz.

Adjectieven, van naamwoorden door *ig* gevormd, leveren, als bijwoorden gebruikt, eenig bezwaar op, daar de gevoelens verdeeld zijn, of men, b. v. *goedgunstiglijk* dan *goedgunstelijk* moet schrijven. — Beide schrijfwijzen, die, naar onze bescheidene meening, iets slepends hebben, kan men echter goedsschiks vermijden, door dergelijke, adverbiaal gebruikte, adjectieven niet van vorm te doen veranderen, wijl de beteekenis, die van hoedanigheid in wijziging der hoedanigheid, beweging of daad overgaat, hun rigting genoegzaam kenmerkt, b. v. *de goedgunstige beslissing*, *de beslissing werd goedgunstig genomen*.

Adverbiën, die uit bijeenstelling van veranderlijke en onveranderlijke reedeelen of van een dezer beide soorten zijn gevormd, zijn, b. v., *aanstonds*, *thands*, *somtjids*, *dikwijls*, in welke de eind-*s* bloot een adverbiale letter is: zoo dat ze niet tot geslachtsaanwijzing dient en ook niet dienen kan, daar zij eigentlijk alle van een ander, en wel van 't vrouwelijke, geslacht zijn, hetwelk nog merkbaar is in *terstond*, *bij der hand*, *te dier tijd*, *met der tijd*, *terwijl*, *middeleerwijl*. Hiermede kan vergeleken worden *geenszins*, *veelzins*, *anderzins*, welkes, onzes bedunkens, bloot adverbiaal is, zoo de geopperde afleiding van het tweede lid uit *zijde* (oud-Nederl. *sid*), welk woord vrouwelijk is en als zoodanig in *ter zijde* voorkomt, de ware zij. Is dit zóó, is *zins* door epenthesis der *n* en apocope der *d*, met de adverbiale *s*, uit *sid* (= *zid*) ontstaan, dan zijn het geen genitiefvormen, en bestaat de inconsequentie, waarom

met of zonder den afleidingsuitgang *lijk*, b. v. *vorstelijk*, *billijk*, *vroom*, *ruin*, als kwalitatieve bijwoorden hun comparatief en superlatief zonder 't adverbiale *lijk* vormen, b. v. *vorstelijker*, *vorstelijkt*, *billijker*, *billijkt*, *vromer*, *vroomst*, *ruimer*, *ruimst*, niet *vorstelijklijker*, *vorstelijkljkt*, *billijklijker*, *billijkljkt*, *vromelijker*, *vromelijkt*, *ruimelijker*, *ruimelijkt*. Derhalve zijn *wijs* en *ligt* als kwalitatieve bijwoorden ook zeer bruikbaar.

Prof. SIEGENBEEK (*Verh. o. d. Sp.*, p. 226) *geenszins* en daarentegen *eenigzins*, *veelzins*, *allezins*, *anderzins* aanpreeft, niet daarin dat men *geens* en niet *eenigs* zegt, wijl hij dan evenzeer *allezins* (in *anders* is de *s* geen tweede-naamvalsform, maar bloot adverbiaal ter onderscheiding van *ander*, adjectief) behoorde ingevoerd te hebben. Doch veelmeer houden wij dan de *s* in *geenszins*, even als in *leidsvrouw*, *stadspoort*, enz., voor een bloot euphonisch invoegsel, hetwelk ons voorkomt, *eenigzins*, *veelzins*, *allezins*, *anderzins* evenzeer te vereischen, wijl deze *eenichsins*, *veelsins*, *allesins*, *andersins*, en niet *eenig-zins*, *veel-zins*, *alle-zins*, *ander-zins* worden uitgesproken.

Vooruit, *voorop*, enz. zijn zamengestelde adverbiën, die echter hun samenstelling ontbinden, zoodra zij ophouden, adverbiën te zijn; daarom zijn *hij reed voor uit* en *hij reed vooruit* wezentlijk van elkander onderscheiden. De uitspraak, die in 't eerste geval den klemtoon op *voor* en in 't laatste op *uit* legt, doet genoegzaam de beteekenis beider uitdrukkingen bemerken, daar *hij reed voor uit* te kennen geeft, dat hij uit het voorste gedeelte der plaats toog, waarin hij zich bevond, en *hij reed vooruit*, dat hij de voorhoede der rijders uitmaakte, dat hij hen voorop reed, die hem volgden.

OVER HET VOORZETSSEL.

Voorzetsels (praepositiën) zijn zoodanige woorden, die de betrekking aanduiden, waarin onderwerp en werking zich bevinden tot het naamwoord, waarvóór zij geplaatst zijn, b. v. *hij woont naast den burgemeester*; *zij stond tegen de deur*; *ik wandelde langs de rivier*; *gij dongt naar den prijs*, enz., waarin de woordjes *naast*, *tegen*, *langs*, *naar*, in opzigt tot het beheerschte naamwoord, voorzetsels heeten. Deze beheersching hangt niet van de voorzetsels, die, evenmin als de bijwoorden, een naamval kunnen regeren, schoon men zóó in oneigenlijken zin pleegt te spreken, maar van de werkwoorden af, waarvan zij, met het substantief, een bepalend begrip uitmaken;

b. v. in: *hij woont naast den burgemeester* kan het voorzetsel *naast* eigenlijk niet gezegd worden, den naamval te regeren, maar naast den burgemeester moet als ééne uitdrukking aangemerkt worden, die haar beheersching van *wonen* erlangt. Dit inzicht omtrent den aard der beheersching ontzenuwt de schijnbare willekeur, waarmede men, zelfs na een en het zelfde voorzetsel, een verschillenden naamval aanwendde, naar gelang de werkwoorden een beweging binnen de grenzen eener plaats besloten, wanneer ze den datief regeerden, of een beweging naar een plaats, wanneer ze den accusatief regeerden, te kennen gaven. Zoo zei men, b. v., naar dit beginsel: *hij woont naast den burgemeesters*, omdat er bij *wonen* aan een verblijven op een plaats en *hij reed naast de burgemeesters*, omdat er bij *rijden* van een beweging naar een plaats sprake is.

Doch, hoe logisch dit beginsel ook zij, in onze oudste M. N. werken vindt men hieromtrent al weifeling in het gebruik, die met der tijd derwijze toenam, dat er aan het voornemde beginsel een einde geraakte en het ten regel werd, den accusatief achter alle voorzetsels zonder onderscheid aan te wenden: zoo dat men thans, onverschillig of er van een verblijven op, of van een beweging naar een plaats gesproken wordt, schrijft: *zij wandelde door de stad; hij spreekt over de hagchelijke tijdsomstandigheden; de schapen berinden zich in de stallen; de veldheer zegepraalde bij die oude eikenboomen*, enz. Als overblijfselen van 't voornoemde aloude, cerwaardige gebruik zijn uitdrukkingen te beschouwen, waarin sporen van den datievorm overgebleven zijn, als: *van ganscher harte, van der jeugd af, in der eeuwigheid, met der tijd, in der ijl, in der daad, met der spoed, met luider stem, in der haast, ter (d. i. te der) dood brengen, uit dien hoofde, met voorbedachten rade, ten (d. i. te den) huidigen dage, ten platten lande, ten huize, ten deele, van den lande, van den bloede, in den beginne, in den jare, in den donker*, ja! dat men gewoonlijk van *de Oost, de Haarlemmermeer, den Haarlemmer hout*, welke naamwoorden toch onzijdig zijn, spreekt, schijnt alleen te wijten aan het veelvuldig gebruik van den met voorzetsels, als: *naar, in, op* verbonden datievorm der naamwoorden *Oost, meer, hout*. Meent men, dat de vrouwelijke substantieven in de uitdrukkingen: *van ganscher harte, van der jeugd af, in der eeuwigheid, met*

der tijd, enz., niet in den datief, maar in den genitief stáán, zoo vergist men zich, daar de Ouden nooit gezegd hebben: *van des coninx*, *van der Graven*, maar bestendig: *van den coninc*, *van den Graven*. Thans is de datief alleen nog gebruikelijk na het voorzetsel *te*, b. v. *ter* (d. i. *te der*) *aangewezenere plaatse*, alsmede in uitdrukkingen, waaronder het voorzetsel *aan* of *voor* begrepen wordt, b. v. *ik heb den braven menschen gezegd, dit verhaal is den kinderen nuttig*, enz.

Velen (b. v. WEILAND, *Ned. Sprk.*, D. I, § 575 en SIEGENBEEK, *Verh. o. d. Sp.*, p. 251) erkennen in voor's *hands*, onder's *hands* een genitief: wij echter houden de *s*, tusschen 't voorzetsel en naamwoord, voor een bloot euphonisch invoegsel, daar 't naamwoord *hand* vrouwelijk zijnde, geen genitief op *s* gedooft, en verklaren de sluit-*s* in *hands* een adverbiale letter te zijn, hoedanige ze ook in *aanstonds*, *voormaals*, *somtjids*, *dikwijls*, *thans* (voor: *thands* = *te hands*) is. Zoo dit gevoelen doorgaat, aarzelen wij niet, de in BINNEN's *monds* (dán: *binnensmonds*), BUITEN's *lands*, BINNEN's *boords*, BUITEN's *dijks*, tusschen 't voorzetsel en naamwoord, geplaatste *s* voor een bloot euphonisch invoegsel en de sluit-*s* voor een adverbiale letter te verklaren, waarvoor wij ook de *s* in *tusschen deks*, *bij tjids*, *van ouds*, *achter baks* houden. Trouwens: er komt in onze oude taal, de bron voor dit verschijnsel, niet alleen geen genitief na eenig voorzetsel voor (*), of 't mogt zijn ten gevolge eener uitsluiting of zamentrekking, b. v. *te hars vader*, *te uwes ooms* (d. Minnen Loep, IV, 663), d. i. *ten huize haars vaders*, enz., *onder der saligher scaren*, *onder sijns selfs broeder houde* (Stoke, I, 24 en 449), d. i. *onder den scaren der saligher*, *onder der houde sijns selfs broeder*, enz.; maar tal van voorbeelden getuigen, dat onze Ouden ná *voor*, *onder*, *aan*, *te*, *binnen*, *buiten*, *tusschen*, *bij*, *van*, *achter*, een datief- of (soms) accusatiefvorm aanwendden, b. v. *voer den oghen*, *onder den dienstluden*, *an beiden siden*, *te haren wiven*, *bin* (d. i. *binnen*) *haren tiden*, *buten* (d. i. *buiten den*) *vesten*, *tusschen desen twee n wateren*, *bi haren ridderliken vanen*, *van den Hollantschen Graven*, *achter den riken*, enz.

Deze weinige voorbeelden, ontleend aan MELIS STOKES, beves-

(*) BILDERDIJK, *Ned. Sprkl.*, p. 301, zegt dan ook te regt: «de genitivus (wordt) kwalijk als regimen aan de voorzetsels toegeschreven.»

tigen, hetgene bladz. 6 gezegd is, dat het taaleigen DEN voor meervoudigen datievorm aller geslachten vordert; terwijl bevoordingen, als: *in alre* (d. i. *aller*) *wisen*, *inder hellen*, *met groter haven*, *tier* (d. i. *te dier*) *stonden*, *met siere* (d. i. *zijner*) *vrouwen*, *met harde* (d. i. *zeer*) *groter mogentheden*, *met ere* (d. i. *eener*) *avonturen*, *met sijne* (d. i. *zijner*) *scaren*, *van groter vromicheden*, enz., die wij uit STOKES *kronijk* aantekenden, staven, dat, waar 't substantief, in den datief staande, op EN eindigt en den gebogen vorm met R voorop heeft, men, uit hoofde van den zin, aan een enkelvoudig vrouwelijk denken moet.

Zoodra echter het voorzetsel zijn betrekking tot het hoofdbegrip en het naamwoord uit het afhankelijke begrip verbreekt, en derhalve *achterzetsel* wordt, b. v. *ik ga uit*, *het komt u voor*, is het eigenlijk een bijwoord, hetwelk geenszins verwonderen kan, daar alle voorzetsels oorspronkelijk bijwoorden zijn, wier vorming zij gemeen hebben, daar ze volgens BILDERDIJK, *Nederl. Spraakl.*, p. 242 en volgg., ontstaan zijn uit werkwoordswortelen, deelwoorden en andere adjectieve verbale uitdrukkingen, en alleen door de syntactische aanwending, ter verbinding van twee begrippen, van hetwelk het eene als in betrekking tot het andere geplaatst wordt voorgesteld, tot voorzetsels worden. Drie gevallen zijn er mogelijk, waarin het voorzetsel als *achterzetsel* of bijwoord kan voorkomen, namelijk 1.) In de scheidbare samenstelling met werkwoorden, als: *ik ben uit* van *uitzijn*, *ik nam aan* van *aannemen*, *ik roep om* van *omroepen*, *ik gaf over* van *overgeven*, enz. (Waarover wij blz. 97 een woordje in 't midden bragten). Van daar, dat, wanneer zóódanige werking zich tot eenig wezen of voorwerp uitstrekt, het partikel bijwoord blijft, b. v. *ik reed de stad door*, d. i. ik ben rijdende aan de tegenovergestelde zijde der stad gekomen. — Zegt men integendeel: *ik reed door de stad*, dan bezigt men de eenvoudige, d. i. de van eenig scheidbaar partikel onvoorziene werking (*rijden*), omschreven door de plaatsbepaling (*door de stad*), en geeft bloot *de wijze*, *waarop* of *den weg*, *langs welken* men aan de plaats, waar men zich bevindt, gekomen is, te kennen, naar gelang men den nadruk op *rijden* of op *door de stad* legt. — 2.) In de samenstelling met bijvoegelijke naamwoorden, waarin ze, namelijk *door*, *over* en *te*, de

eigenschap bezitten, dat ze de beteekenis dezer naamwoorden versterken, b. v. *doorgoed*, *doornat* of (met verdubbeling van *door* om een zeer hoogen trap der hoedanigheid aan te duiden) *door en door goed*, *door en door nat*; *overoud*, *overgroot*, d. i. *zeer* (of *bijzonder*) *oud*, *zeer* (of *bijzonder*) *groot*; *te vroeg*, *te hoog*, waarin *te* (Fr. *trop*, Lat. *nimis*) volgens BILDERDIJK het zelfde *te* is, dat onze Ouden bij werkwoorden bezigden, als: *te gaan*, *te breken*, *te storen*, voor *vergaan* (= *te niet* of *te gronde gaan*), *verbreken*, *verstoren*, waarvan de gelcerde HUYDECOPER op MELIS STOKE, D. I, p. 170—172, eenige voorbeelden bijbrengt. 5.) In zegswijzen, als daar zijn: *van dit oogenblik af*, *tot de brug toe*, waarvoor sommigen, hoogst waarschijnlijk, omdat bekwame stijlisten *van uit de bergholen*, *van voor tot achter het erf* schreven, getracht hebben, *van af dit oogenblik*, *tot toe de brug* in te voeren.

Doch deze schijnbare regelmaat is dikwerf door bevoegde taalkenners gewraakt. Zij verwerpen — en te regt — in geen deele het pleonastische *van — af*, *tot — toe* (welke woorden in den grond het zelfde beteekenen), omdat *af* en *toe* tot versterking van den zin strekken, maar wel de verbinding dier woorden, welke onbestaanbaar is met het Nederlandsche taaleigen, dat niet de bijeenvoeging van *voorzetsels* verwerpt, als: *van*, *uit*, *voor*, *achter*, *tot*, *in*, die alle vóór zelfstandige naamwoorden kunnen gebruikt worden, doch wel de plaatsing van *af* en *toe* vóór zelfstandige naamwoorden, daar ze enkel als *achterzetsels* of *bijwoorden* kunnen gebezigd worden.

Eindelijk vinde het volgende hier nog een plaats!

Evenmin als de Ouden, volgens HUYDECOPER op STOKE, II, 253, onderscheid maakten tusschen *jegen* en *tegen* (d. i. *te jegen* of *te tegen*), namen de taalkundige Bijbelvertalers eenig verschil waar tusschen deze oorspronkelijk zelfde woorden: doch F. BURMAN, *Eenige Aenm. de Ned. Taal en Versch. oudh. aeng.*, A° 1768, D. I, 57, verklaarde: «Zoo is er groot onderscheid tusschen «*tegen* en *jegen*, *tegen* word ten quaede, *jegen* ten goede genoo-«men, *wreed tegen zijnen vijand*, *mild jegen zijnen vrind*»; welke onderscheiding een schrander en kundig taalkenner deed vragen: waarom men dan niet evenzeer *iemand kwalijk betegenen* voor — *bejegenen* schreef. Ze wordt dan ook, «hoezeer het gebruik op dit punt», door WEILAND in zijn *Ned. Sprk.* onbe-

sproken gelaten, « thans te zeer gevestigd is, om het niet op te volgen », door sommige onzer voornaamste schrijvers niet altijd in acht genomen, b. v. v. d. PALM, *Bijb. voor de Jeugd*, XXI, 29: *onverbiddeijk jegens*, en YPEIJ en DERMOUT, *Gesch. d. Ned. Herv. Kerk*, I, 167: *menschelijk gevoel tegen anders denkenden*, en ald. 353: *gemelig jegens elkander*.

Evenzeer steunt het gevestigd onderscheid tusschen *na* en *naar* op geen degelijke, onweêrlegbare gronden. Het eigenlijk voorzetsel is *na*, dat uit het oorspronkelijk denkbeeld van *digt aan* de daaraan zeer verwante, ja daaruit voortvloeiende denkbeelden van *een voorwerp te volgen* en *een rigting of strekking er toe te hebben* afleidde; weshalve de spreektaal niet feilt door uitdrukkingen, als: *hij bestond mij na*; *na een jaar kwam ik bij hem*; *hij gaat na de kerk*. En echter zou men, zoo men *hij gaat na de kerk* schreef, geacht worden, der tale gansch onkundig te zijn. Waarom? Het alvermogend gebruik heeft zich, in deze beteekenis, voor *naar* (*) verklaard; en echter is, onzes bedunkens, zijn vorming weinig geschikt tot aanduiding dier beteekenis en tot verdediging zijner postpositieve aanwending. Dat de Ouden *naar* postpositivè bezigden, schijnt de vrucht te zijn hunner gewoonte, om eenig woord tot rijmwoord te hervormen: waaraan de taalkundige LELYVELD in een *aanteekening* op HUYDECOPERS *Proeve van Taal- en Dichtkunde* ook het gebruik van *gelacht*, voor *gelagchen*, toeschrijft.

Ten behoeve, ter plaatse, enz. zijn overblijfselen van het gebruik der Ouden, om *te* onmiddellijk met lidwoorden en voor-naamwoorden zamen te trekken, als: *tener, ten, ter, tes, tien, tesar* uit *te* (d. i. *tot*) *ener, te den, te der, te's* (b. v. *tes coninx hove*, d. i. *te's coninx hove*), *te dien, te dezer*, waaruit blijkt, dat *te* een datief na zich bekwaam, hetwelk nog zichtbaar is in *te gronde gaan, te weeg* (zamentrekking van *wege*) *brengen, te berge rijzen, te lande dienen, te wille zijn*, enz. Zoo ver is men het eens; doch verschilt, of men *te n dienste* of *te r dienste* moet schrijven. Deze vraag staat, dunkt ons, gelijk met een andere: moet men *te r harte nemen* of *te n harte nemen, te r ooren komen* of *te n oore komen*, schrijven? Schoon *hart* en *oor* thans onzijdig zijn, blijven ze hun aloud geslacht, het vrouwelijke, in deze bijvoor-

(*) *Naar, naer*, zamentr. van *nā-d-er*, comp. van *na*.

delijke uitdrukkingen behouden: zoo dat het ons voorkomt, dat de geslachtsverandering geen invloed op een gevestigde adverbiale uitdrukking hebben mag. Of wel: zal men, nu *oorlog* zijn vrouwelijk geslacht herkegen heeft (SIEG., *Mag. v. Ned. Taalk.*, VI, 225), welk woord door verwarring van de *n*-paragogicon met den *n*-casusvorm mannelijk gehouden werd, *ten oorloge*, dan wel, als altijd, *ten oorloge toerusten* schrijven?!....

Over duidt niet alleen een toekomende, maar ook, zoo er geen dubbelzinnigheid ontstaan kan, een verledene tijdsruimte aan, b. v. *Ik ga over veertien dagen*. *Over veertien dagen was ik te Turnhout*. — De verledene kracht van *over* blijkt genoegzaam uit *overeergisteren*, *overgrootvader*, *overgrootmoeder*, waarbij men aan geen *overeer*, bijzonder eer, *overgroot*, bijzonder groot, denken kan: dewijl deze uitdrukkingen, waarin *over* voor is (*), niets anders beteekenen dan: *de dag voor eergisteren*, *de vader voor den grootvader*, *de moeder voor de grootmoeder*.

OVER HET VOEGWOORD.

Voegwoorden (conjunctiën) zijn zoodanige woorden, die twee of meer volzinnen, welke ieder een op zich zelf staand geheel uitmaken, tot ééne redenering verbinden, met aanduiding der betrekking, waarin zij tot elkander staan. Zeg ik, b. v., *Laten wij ijverig werken — wij willen kundigheden vergaären — de tijd vervliegt — bedenken wij wel — hij komt nimmer terug*, dan bezig ik vijf van elkander min of meer onafhankelijke volzinnen, die tot ééne redenering gemaakt worden door zekere woordjes, die men voegwoorden noemt, b. v. *Laten wij ijverig werken*, indien *wij kundigheden willen vergaären*; want *de tijd vervliegt*, en *bedenken wij wel*, dat *hij nimmer terug komt*. Hier zijn *indien*, *want*, *en*, *dat* voegwoorden, die echter een ver-

(*) *Over*, in de beteekenis van *voor*, is bij de Ouden zeer gemeen, b. v. STOKER, I, 15.

• *Daer hi aenbeden vernam*

• *Mercuriuse over enen God.*•

schillende betrekking aanduiden, als genoegzaam blijkbaar is, daar *indien* een voorwaarde, *want* een redengeving, *en* een koppeling en *dat* een zelfstandigen zin insluit.

Schijnbaar verbinden voegwoorden, in steè van geheele volzinnen, enkele woorden, wanneer er een ineensmelting van zinnen, die een of meer zelfde zindeelen gemeen hebben, plaats grijpt, b. v. *regen en zonneschijn bevorderen de vruchtbaarheid van den grond*. Deze zamengestelde zin bestaat uit twee door *en* verbonden zinnen, die, behalve 't subject, alle zindeelen gemeen hebben, als: *regen bevordert de vruchtbaarheid van den grond, zonneschijn bevordert de vruchtbaarheid van den grond*.

Daar voegwoorden zinnen verbinden, of (volgens WEILAND, *Ned. Sprk.*, D. I, § 376) «de draden zijn, welke de eene rede «aan de andere knoopen», zoo worden gevolgelijk deze draden gebroken, wanneer zij op zich zelve, d. i. aan 't begin van een volzin, hetzij zonder of met een inversialen bijzin, voorkomen, b. v. «*En hoe groot was de blijdschap dier deugdzaam!*» «*Als men berouw heeft over een beganen misstap, is men de eerste schrede op 't pad der deugd genaderd.*» Doch het algemeene spraak- en schrijfsgebruik veroorlooft des ondanks voegwoorden aan 't begin van een volzin te plaatsen.

Dient echter een woord, dat doorgaans als voegwoord voorkomt, enkel tot versterking van den zin, zoo is het een bijwoord, b. v. ook *ik ben uw voorspraak*(^{*}); gelijk eveneens een bijwoord, dat conjunctief gebezigd wordt, als voegwoord optreedt, b. v. *ik zag u, toen gij mijn deur voorbij gingt*.

Oorspronkelijke voegwoorden, of woorden, die van nature voegwoordelijk zijn, bestaan er niet, daar zij van bijwoorden, voornaamwoorden of, zoo als *ook, en* (oul. *ende*), *dewijl, mits, maar, ten ware, ten zij*, enz., uit werkwoords- of naamwoordsstammen zijn gevormd, en alleen door de syntactische aanwending, tot verbinding of koppeling van volzinnen, voegwoordelijk zijn geworden, waarvan de geleerde BILDERDIJK, *Ned. Sprk.*, p. 231 en volgg., het noodige gezegd heeft; weshalve wij ons vergenoegen, een enkel woord te zeggen, hetwelk datgene kan ophelderen en toelichten, waarvan wij boven repten.

(^{*}) Edoch de bijzin, welken deze zeer bruikbare zin onderstelt, wordt door 't verbindingswoordje *maar* tot een volledigen zin: *niet ALLEEN hij, maar OOK ik ben uw voorspraak*, waarin *ook* tegenover *alleen* staat.

Even als *misschien*, *welligt*, *veelligt* is ook *maar*, dat alleen in de beteekenis van *slechts* als bijwoord voorkomt (*), een ingekorte tusschenrede voor 't oude *ne ware*, hetwelk uit het oude ontkenningwoordje *ne* of *en* en het imperfectum *ware* bestaat en het zelfde is als ons tegenwoordig *ten ware*, dat uit *het en* of *het ne ware* is verbasterd, — welke verbastering uit misverstand der schrijfwijze 't *en ware* ontstond —, en dat zoo veel als *ware het niet* beteekent. Het uit *ne ware* verbasterde *maar* laat zich in de zinsnede, b. v. « *ik wilde wel*, maar *ik kan niet* » dus omschrijven: « *ik wilde wel*, ne ware, d. i. ware het niet, dat *ik niet kan of konde*. »

Dit *ten* in *ten ware*, *ten zij* moet dus wél onderscheiden worden van *ten* in *ten tijde*, *ten overvloede*, enz., waar het, als in 't vorig Hoofdstuk is aangetoond, een zamentrekking is van *te den*, d. i. *tot den*, *in den*; gelijk ook het oude « *ware* » ontkenningwoordje *ne*, *en*, dat, bij werkwoorden, in steè van *niet*, b. v. *hi ne can*, of *hi en can*, voor: *hij kan niet*, en, om te sterker te ontkennen, met *niet* gebruikt werd, b. v. *hi ne can niet*, of *hi en can niet* (d. i. *hi en can*, NE IET) niet verward moet worden met het « *verminkte* » hedendaagsche voegwoord *en*, waarvoor de Ouden te regt het « *echte* » *ende*^(**) bezigden; welk woord, « *tot groot nadeel van den nadruk en de welluidendheid* », verouderd is. — *Toch* en *terwijl* vertoonen een bij de Ouden zeer gewone elisie, daar zij uit *te doch* en *te derwijl* gevormd zijn. Hunne onderscheiding van *doch* en *dewijl* wettigt zich volkomen door 't te dezen eenparig hedendaagsch gebruik der schrijvenden en sprekkenden.

OVER HET TUSSCHENWERPSEL.

Tusschenwerpsels (interjectiën) zijn de uitdrukkingen van natuurklanken, die buiten alle grammatisch redeverband staan, wes-

(*) Uitdrukkingen der Ouden, als: « *Ende engeen en wart geganst* (d. i. *En geen of niemand werd genezen*) van allen, *МАЖ* (d. i. *behalve of ten ware*) *allene Naaman* », doen duidelijk zien, hoe ons bijwoord *maar* uit het voegwoord *maar* voortspruit.

(**) Of *en*.

halve ze geen naamval kunnen regeren noch eenige buiging ondergaan; ofschoon ze schijnbaar voorkomen, alsof ze een datief beheerschen, b. v. *ach mij!* Doch hierbij heeft een ellipse of woorduitlating, die zich uit de gemoedsaandoening verklaart, plaats, wijl deze uitroep staat voor *ach, wat is mij beschoren!* Evenmin sluiten de tusschenwerpsels eenig begrip in; weshalve de bedenking, dat ze den grond tot den oorsprong der taal gelegd hebben, onjuist is, daar deze, als Dr. BRILL (*Over de Taal, als het Pund van 's Menschen hoogen Rang in de Schepping, 1844*) te regt aanmerkt, in den mensch, als denkend wezen, moet gezocht worden. Ze zijn derhalve onvatbaar voor die begripswijzigingen, welke de woordafleidkunde uitmaken, d. i. er kunnen van tusschenwerpsels geen begripswoorden afgeleid worden, omdat ze zelve geen gedachte, maar bloot den toestand des gevoels bevatten. Bij uitzondering echter ontstonden van tusschenwerpsels werkwoorden, die dan het daardoor te kennen gegeven gevoel of het voortbrengen van 't geluid uitdrukken. Zoo komt, b. v., van *aii*, dat kinderen bij hun streelen doen hooren, het werkwoord *aaijen*, van 't klanknabootsend geluid *sis* het werkwoord *sissen*. Doch deze van tusschenwerpsels afgeleide woorden zijn arm in afleiding en zamenstelling, daar van *sissen* zelfs geen *sissing*, alleen *gesis* en *sisser* (dat, door de overdracht van den persoon op de zaak, zijn oorsprong nog verraadt) afkomen; terwijl andere begripswoorden daarentegen vruchtbaar zijn in afleidsels en zamenstellingen, b. v. *zitten, zat, gezeten*. Deze brengen een schat van woorden mede: van *zitten (gezeten)* komt *zitting, zetel* en *zetelen*; van *zat*: *zate (zaat), zadel, zadelen, zetten*; in zamenstelling *zitplaats, zitbank, zetelbestijging, ingezetene, landzaat, havezate, zadetriem, inzet, voortzetten*, enz. En welke zamenstellingen stelt *sissen* tegen deze over? Alleen de comische *sisbek, sismuil* en dergelijke.

Hieruit vloeit voort, dat elliptische interjectionaal gebruikte uitdrukkingen, als daar zijn: *Geluk, o Vriend!* waarbij *ik wensch u* gedacht wordt, ten onregte — wijl ze een duidelijk begrip bevatten — als tusschenwerpsels aangemerkt worden. Eigentlijke tusschenwerpsels zijn gevoelsklanken, die de in — en klanknabootsingen, die de uitwendige gewaarwordingen op de ziel overbrengen. De inwendige zijn velerlei: daar de gewaarwordingen uit smart, ongenoegen, lichaamspijn, enz. opwellen. De uit-

wendige daarentegen, die de geluiden afbeelden, welke bij 't vallen, tegen elkander stooten, breken, scheuren of bersten van lichamen hoorbaar zijn, als: *hons! plomp! holderdebolder! knak! knak! piefpafpoef! klitsklats!* zijn niet zoo verscheiden als de inwendige.

Vermelding verdient het eigenaardige, waardoor de taal de herhaling van sommige dier geluiden afbeeldt, daar de klankafwisseling, in hun klanknabootsingen merkbaar, zich geheel en al naar de hoorbare nagedreunde geluiden schikt, doordien, evenzeer als het sterke geluid tot het zwakkere overgaat, de zwakkere vocaal de sterke volgt; weshalve wij het gevoelen van onzen BILDERDIJK (*Ned. Sprl.*, p. 141) bevestigd zien, die het verledene een nagalm, een verzachting of een verflaauwing van 't tegenwoordige noemt.

INHOUD.

	<i>Bladz.</i>
Inleiding.	1.
Over het Lidwoord.	5.
Over het Zelfstandig naamwoord. — Soorten des Zelfstandigen naamwoords.	10.
Over de Vorming der Zelfstandige naamwoorden. — Stamwoorden. .	12.
Afgeleide naamwoorden door Achtervoegsels.	13.
Afgeleide naamwoorden door Voorvoegsels.	21.
Zamengestelde Zelfstandige naamwoorden.	24.
Over de Geslachten der Zelfstandige naamwoorden.	27.
Over de Getalvormen der Zelfstandige naamwoorden.	33.
Over de Naamvallen der Zelfstandige naamwoorden.	39.
Over het Bijvoegelijk naamwoord. — Aard en Vorming der Bijvoeg. naamw.	43.
Over de Trappen van Vergelijking.	49.
Over de Verbuiging der Bijvoegelijke naamwoorden.	52.
Over het Telwoord.	58.
Over het Voornaamwoord. — Over de Persoonlijke Voornaamwoorden.	68.
Over de Bezittelijke Voornaamwoorden.	72.
Over de Aanwijzende Voornaamwoorden.	75.
Over de Vragende Voornaamwoorden.	78.
Over de Betrekkelijke Voornaamwoorden.	81.
Over de Onbepaalde Voornaamwoorden.	83.
Over het Werkwoord.	84.
Over de Vorming der Werkwoorden.	88.
Over de Scheid- of Onscheidbaarheid van de zamenstelling der Werk- woorden.	94.
Over de Rangén der Werkwoorden.	97.
Over de Afwijkingen van sommige zwakke en sterke Werkwoorden. .	101.
Over de omschrijvende of zamengestelde Vervoeging.	103.
Over de Wijzen der Werkwoorden.	108.
Over de Tijden der Werkwoorden.	112.
Over het Bijwoord.	114.
Over het Voorzetsel.	118.
Over het Voegwoord.	124.
Over het Tusschenwerpsel.	126.

ERRATA.

Bladz. 29. <i>moeder</i> ,	lees: <i>broeder</i> ,
» 44. <i>toest</i>	» <i>toets</i>
» 48. <i>den zelfden vrouwelijken</i>	» <i>de zelfde vrouwelijke</i>
» 51. <i>hoenderen, runderen,</i> <i>elders,</i>	» <i>hoenderen, elders,</i>
» 53. <i>gedachten</i> ”	» <i>gedichten</i> ”
» 63. <i>zeshon-derdste,</i>	» <i>zeshonderdste,</i>
» 66. <i>bladen</i>	» <i>bladeren</i>
» 70. <i>kwesting</i>	» <i>kwetsing</i>
» 71. <i>u te wege, u te halve,</i>	» <i>nij te wege, hem te halve,</i>
» 74. <i>wellevendheid</i>	» <i>welluidendheid</i>
» 76. « <i>omdat men er steeds</i> <i>personen bij denkt,</i> ”	} <i>weggedacht!</i>
» 80. MANNELIJK (*).	lees: VROUWELIJK .
» 81. <i>Wie is uw vriend?</i>	» <i>Wie is vriendelijk?</i>
» 89. <i>zingen,</i>	» <i>vangen,</i>
» 93. <i>evenaardigheid</i>	» <i>evenaring</i>
» 94. <i>De werkwoord. ondergaan</i>	» <i>Een werkw. ondergaat</i>

KORTE AANTEKENINGEN.

- Bladz. 29. Het onzijdig, door 't gebruik, aan *schepel* toegekend geslacht is, onzes bedunkens, een gevolg van de voormaals gebruikelijke uitspraak *d'schepel*.
- » 30. De t. d. p. voorgedragen afleiding van *klagt* uit *klaghede* kan, onzes inziens, door 't in de noot, blz. 103, gezegde wederlegd beschouwd worden.
- » 31. Ten onregte deden wij *muts* van *muiten* afstammen. **BILDERDIJK**, *Verh. o. d. Gest.*, blz. 86, zegt hieromtrent:
 » Zoo is 't *mutse* (kap of hoofddecksel), van *mut*, ook
 » *muit* geschreven (een *hol*), van welk woord de koren-
 » maat *mulde*, het werkwoord *muiten*, en *uitmuiten*
 » (*uitsteken*; thands zeggen wy *uitmunten*;) afstammen,
 » en het welk wy nog overig hebben in de spreekwijs:
 » *Uit de MUITEN komen*, en *in de MUITEN zitten*”.

(*) Middenin.

